

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

RASKOLNİKOV’UN KONUŞMA DİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Seyfullah KOÇAK

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

RASKOLNİKOV’UN KONUŞMA DİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Seyfullah KOÇAK

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ**

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

RASKOLNİKOV’UN KONUŞMA DİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

1. Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ

2. Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM

3. Prof. Dr. E. Zeynep GÜNAL

Tez Savunması Tarihi

15.01.2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ danışmanlığında hazırladığım “**Raskolnikov’un Konuşma Dili (Ankara, 2020)**” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

13/11/2024

Seyfullah KOÇAK

Önsöz

Dil insanın hayatındaki en önemli kavramlardan biridir. Sadece toplumsal ilişkilerimizde hayati bir rol oynamakla kalmaz, aynı zamanda duygu ve düşünce dünyamızın somut bir yansımasını oluşturur ve onun gelişimi için önemli bir araç teşkil eder. Bu bakımdan dil olgusunun doğasını ne kadar iyi anladığına ve onu ne kadar iyi kullanabildiğine bağlı olarak insan kendini bireysel ve toplumsal anlamda geliştirme imkanına sahiptir. Biçembilim dile ve dilin kullanımına geleneksel anlayıştan farklı bir açıdan yaklaşarak insanlığa yeni bir dil perspektifi kazandırmıştır. Her bireyin ana dilde ya da yabancı dilde yürüttüğü sözel etkinliklerin her türünde biçembilimsel bir birikime sahip olması onu bir üst düzeye taşımaktadır. Çalışmamızın genel amacı da biçembilim alanındaki birikime katkıda bulunarak bu alanın insan için daha faydalı hale gelmesine yardımcı olmaktır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve başarılı bir şekilde tamamlanmasında büyük katkısı bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Leyla Çiğdem Dalkılıç'a en içten saygı ve şükranlarımı sunarım.

Öğrenim hayatım boyunca bana destek olan bütün öğretmenlerime, özellikle Rus Dili ve Edebiyatı alanındaki öğrenimimde bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Ankara Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi bünyesindeki öğretmenlerime teşekkür ederim.

Sadece Rus Dili ve Edebiyatı alanındaki katkılarıyla değil, aynı zamanda bir insan ve bir akademisyen olarak örnek tutum ve davranışlarıyla bana yol gösteren değerli öğretmenim Prof. Dr. Zinaida Sabitova'ya en içten saygı ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak, hayatımın her aşamasında akılcı, özgürlükçü tutumlarından, maddi ve manevi desteklerinden dolayı annem Saliha Koçak'a ve babam Nazmi Koçak'a sonsuz bir saygı ve sevgiyle teşekkür ederim.

İçindekiler

Önsöz.....	i
İçindekiler.....	ii
Şekiller Dizini.....	iv
Kısaltmalar.....	v
1. Giriş.....	1
2. Biçem ve Biçembilim'in Tarihçesi.....	7
2.1. Biçem Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	7
2.1.1. Biçem Kavramının Batı'da Ortaya Çıkış Süreci.....	8
2.1.2. Biçem Kavramının Doğu'da Ortaya Çıkış Süreci.....	12
2.1.3. Biçem Kavramının Rus Dilinde Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	16
3. Biçembilim Alanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	22
3.1. Biçembilim Hakkında Avrupa'da Ortaya Atılan İlk Fikirler.....	22
3.2. Biçembilim Üzerine Rusya'da Ele Alınan İlk Fikirler.....	26
4. Rus Dilbiliminde Biçembilim ve Alt Dalları.....	46
4.1. İşlevsel Biçembilim ve Sınıflandırması.....	51
5. İşlevsem Biçembilim Çerçevesinde Rus Dilinde Konuşma Biçemi.....	64
5.1. Konuşma Biçemi ve Yapısal Özellikleri.....	64
5.2. Edebi Eser İncelemelerinde Konuşma Biçemi Analiz Metotları.....	72
5.3. Dostoyevski'nin Dili.....	80
6. Roskolnikov Örneği ile Dostoyevski'nin Üslubu ve Konuşma Biçemi Analiz...88	
6.1. Bilimsel Çalışmalarda Çizilen Raskolnikov İmajı.....	89
6.2. Raskolnikov'un Razumihin ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi İncelemesi.....	95
6.3. Raskolnikov'un Sofya ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi İncelemesi.....	116

6.4. Raskolnikov’un Porfiri Petroviç ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi	
İncelemesi.....	146
7. Sonuç.....	159
Kaynakça.....	165
Özet.....	171
Abstract.....	172

Şekiller Dizini

Şekil 1. Odintsov'a göre metin yapısı

Şekil 2. Gorşkov'a göre metin yapısı

Şekil 3. Serebryakova'ya göre konuşmacı ile muhatabın sosyal konumları

Kısaltmalar

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

krş.: karşılığı

1. Giriş

İnsanlık tarihinin çok eski dönemlerinden beri toplum hayatının temellerini oluşturan en önemli öğelerden biri dildir. Tarihsel gelişimi esnasında toplumsal hayatın çeşitli alanlarında gitgide daha yaygın bir şekilde kullanılan dil, kullanıldığı her alanda o alana özgü farklılıklar sergilemektedir. Dilin farklı alanlardaki kullanımında ortaya çıkan bu farklılıklar stil, üslup, biçem gibi kelimelerle ifade edilen olguyu ortaya çıkarmıştır. Biçem kavramı dilin yapısından çok kullanımıyla ilgilidir.

Batıda biçem kavramının ortaya çıkışı Antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Bu kavram üzerine Antik Yunan'da yazılan ilk eser Aristoteles'in *Retorik*'idir. Bu eserinde biçem kavramının doğası üzerine belirlemeler yapan Aristoteles bu kavramı özellikle muhatabı ikna etme işlevi üzerinden değerlendirmektedir. Aristoteles'in biçem kavramının gelişimine katkı sağlayan bir diğer eseri de sanat eserlerinde dil kullanımı üzerine fikirlerini ortaya koyduğu *Poetika* adlı çalışmasıdır. Bu eserde sanatın gerçekliğin yansıtılması olduğunu savunan filozof, gerçekliğin nasıl yansıtılması gerektiği üzerine ortaya koyduğu fikirlerle edebi eserlerde biçem kavramıyla ilgili ilk yazılı kuramı oluşturmuş sayılabilir.

Aristoteles'in fikirlerini temel alarak Çiçero ve Quintilianus gibi araştırmacılar biçem kavramı üzerindeki çalışmaları devam ettirmişlerdir. Hristiyanlığın doğuşundan sonra biçem çalışmalarında dinin etkisi hissedilmeye başlanmış, biçem kavramı iyi bir hatip yetiştirmenin esaslarını belirleme amacı güden çalışmalarla sınırlı kalmıştır. Modern biçem anlayışının oluşmasında Fransız klasik biçem teorisinin büyük katkısı bulunmaktadır. *Sanat biçemi*, *yüksek toplum biçemi* ve *düşük toplum biçemi* olmak üzere üç gruptan oluşan bir sınıflandırma öneren bu teori çoğunlukla sanat alanıyla alakalı olmasına karşın sistematik bir sınıflandırma ortaya koyması sebebiyle büyük bir öneme sahiptir.

Biçem kavramının Doğu'da ortaya çıkışı ve gelişimi İslamiyet öncesi Arap toplumunda şiirin ve hitabetin önemli bir yer tutması ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Her önemli toplumsal olayda konuşma yapılması ve konuşmacının dili, jest ve mimiklerini özenle kullanması biçem olgusunun bu coğrafyada bir gelenek dahilinde gelişmesine olanak sağlamıştır. İslamiyet'in doğuşuyla beraber biçem çalışmaları dini ilimlerle, bilhassa Tefsir ilmiyle bağlantılı olarak ilerlemiştir. İslam coğrafyasının sınırlarının fetihlerle genişlemesiyle birlikte farklı kültürlerle etkileşimin artmış ve bunun sonucunda Arap dilinin kuralları yazıya geçirilmiştir. *Belagat* adı altında yürütülen biçem çalışmalarında da yazılı kurallar bu gelişmeyle beraber ortaya çıkmaya başlamıştır.

Rus dilinde biçem kavramının ortaya çıkışında etkili olan iki önemli etkenden söz edilebilmektedir. Bu etkenlerden birincisi Hristiyanlığın kabulü ile kilise diline ait ögelerin çeviriler aracılığıyla dile girmesi olarak ifade edilebilmektedir. İkincisi ise farklı toplumlarla siyaset, ticaret, edebiyat gibi alanlarda gelişen etkileşimler sonucu dil kullanımında ortaya çıkan farklılıklardır. XVIII. yüzyılda M. V. Lomonosov tarafından ortaya atılmış olan *üç stil* teorisi biçem kavramının Rus dilinde gelişimine katkı sağlayan en önemli çalışmalardan biridir. Ancak aynı yüzyılın sonuna doğru bu teori yetersiz görülmeye başlamıştır. Rus dilinde reform niteliğinde değişiklikler öneren Karamzin ve onun fikirlerine karşı Lomonosov'un teorisini savunan Şişkov ile bu ikilinin takipçileri arasında yaşanan fikir tartışmaları sadece biçem anlayışının değil genel olarak Rus dilinin gelişiminde büyük öneme sahiptir.

Antik çağlardan itibaren üzerinde çalışmalar yürütülen biçem bağımsız dilbilimine bağlı bir bilim dalı olan biçembilime ulaşmasında etkisi olan en önemli gelişme dil ve söz ayrımının yapılması ve bu ögelerin birbirinde bağımsız olarak incelenmeye başlamasıdır. *Dil* kavramı klasik anlamda kelimeler ve kurallar bütünü olan yapısal

yönü temsil ederken, çalışmamızda *söz* olarak ifade edilecek olan ve Rusça'da *речь* kelimesine karşılık gelen olgu ise dilin kullanımını yani toplumsal iletişimdeki dil pratiğini temsil etmektedir. Dil ve söz ayrımıyla ilgili en önemli fikirler Avrupa'da A. Von Humboldt ve F. De Saussure tarafından ortaya atılmıştır. Çalışmalarında bu ayrıma dikkat çeken dilbilimciler sayesinde dile bakış açısı büyük bir değişikliğe uğramıştır. Daha önce sabit bir yapı olarak tahayyül edilen dil artık dinamik bir yöne de sahip olan bir kavram olarak görülmektedir. Biçem çalışmaları da dilin kullanımıyla yani sözle ilişkilendirilmektedir. L. Spitzer ve C. Bally gibi araştırmacılar sözün, bireyin ruhundaki duygusal ve psikolojik etkenlerle bağlantısı üzerinde durdukları çalışmalarıyla dil dışı etkenler ile dil birimlerinin kullanımı arasında önemli bir bağ olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalarda modern biçem anlayışının doğasına dair önemli belirlemeler yapılarak biçembilim alanının oluşmasına katkı sağlanmıştır.

Rus dilinde dil ve söz ayrımına dayalı benzeri fikirler ilk olarak A. A. Potebnya'nın çalışmalarında gözlemlenmektedir. Humboldt'un fikirlerinden etkilenen Potebnya dili söz esnasında gelişen ve yenilenen bir yapı olarak görmüş, dil dışı gerçekliğe ve bu gerçekliğin kişide ortaya çıkardığı öznel anlamlara dikkat çekmiştir. J. B. de Courtenay, L. V. Şerba, G. O. Vinokur, V. V. Vinogradov gibi dilbilimciler de söz ile bireyin yaşı, cinsiyeti, milliyeti, sözün ortaya konduğu ortam, konusu gibi birçok dil dışı etken arasındaki bağlantıya dikkat çekerek modern biçembilim anlayışının ortaya çıkmasına temel oluşturan çalışmalara imza atmışlardır.

XX. yüzyılın yirmili ila otuzlu yıllarında ayrı bir alan olarak ortaya çıkmış olan biçembilimin çalışma alanının belirlenmesi de araştırmacıların ele aldığı önemli konulardandır. Vinokur tarafından bu konuda ortaya atılmış olan teori günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Vinokur'a göre biçembilim dilin yapısını ele alan fonetik, gramer ve anlambilim alanlarından ayrı bir başlık altında konumlandırılmalı ve

biçembilim çalışmaları dilin yapısını ele alan disiplinlerin bütünüyle ilişki içinde yürütülmelidir. Araştırmacıların ilgisini çeken sorunlardan biri de biçembilimin alt dallarını belirleme ihtiyacıdır. Bu konuda Rus dilbilimci Vinogradov *dil biçembilimi*, *söz biçembilimi* ve *edebiyat biçembilimi* olmak üzere üç alandan oluşan bir sistem önermiştir. Vinogradov'un önerdiği bu sistemin geliştirilmesiyle biçembilimin beş alt dalı belirlenmiştir. Bu alt dallar *kaynak biçembilimi*, *edebiyat biçembilimi*, *pratik biçembilim*, *metin biçembilimi* ve *işlevsel biçembilim* olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamızın temelinde de önemli bir yer tutan işlevsel biçembilim, sözün toplumsal hayatın farklı alanlarında sergilediği farklı özelliklere dair bir sistem ortaya koymaktadır. *Edebiyat biçemi*, *basın-yayın biçemi*, *resmi-iş biçemi*, *bilim biçemi* ve *günlük konuşma biçemi* olarak belirlenen beş işlevsel biçem, bahsi geçen sistemin ana sınırlarını çizmektedir. Bu teori ile toplumsal hayatın farklı alanlarında dilin kullanımının farklılıklarına dair belli sınırlar çizilmeye çalışılmasına rağmen işlevsel biçemlerin birbirlerinden tamamen bağımsız olarak kullanılmaları söz konusu değildir. İşlevsel biçemler çoğu zaman birbirleriyle etkileşim halinde kullanılmaktadırlar.

Çalışmamızda önemli bir yer tutan günlük konuşma biçemi sıradan konulardaki ve günlük hayattaki iletişimde kullanılmasının yanı sıra birçok farklı alandaki resmi olmayan iletişimde de kullanılmaktadır. Günlük konuşma biçemi diğer işlevsel biçemlerden yüksek duygusallık, yüksek ifadesellik, hazırlıksızlık, ekonomi gibi özellikleriyle ayrılmaktadır. Bu özelliklerin bir sonucu olarak günlük konuşma biçeminde sözcükbilim, fonetik, sözdizimi, morfoloji gibi farklı düzeylerde öğelerden geniş ölçüde yararlanılmaktadır.

Rus dilinde günlük konuşma biçeminin günlük iletişim dışında kullanıldığı önemli sözel ürünlerden biri de edebi eserlerdir. Edebi eserlerde kahramanların içinde yer aldığı günlük iletişimi doğal bir şekilde yansıtmak amacıyla günlük konuşma biçeminden

büyük ölçüde faydalanılmaktadır. Bu bağlamda Altın Çağ Rus edebiyatının realist romanları, kahramanlarının sıradan insanlar arasından seçilmesi ve onların günlük hayatını doğal bir şekilde yansıtmaları sebebiyle Rus dilinde günlük konuşma biçimi incelemesi için verimli materyaller teşkil etmektedirler. Çalışmamızda inceleme materyali olarak seçilen Suç ve Ceza adlı roman da başkahramanı Raskolnikov'un içinde bulunduğu iletişimsel durumlar göz önüne alındığında Rus dilinde günlük konuşma biçiminin özelliklerinin açıklanması noktasında verimli bir sözel üründür.

Günlük konuşma biçiminin imkanlarını eserlerinde etkili bir şekilde kullanan Fyodor Mihayloviç Dostoyevski kahramanlarının duygularını ve ruhsal durumlarını betimlemelerin yanı sıra kahramanlarının sözlerinde de güçlü bir biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca kahramanların eğitim düzeyleri, toplumdaki yerleri, diğer kahramanlarla ilişkileri gibi bireysel ve toplumsal özellikleri de konuşmalarında yansıma bulmaktadır. Bunu sağlamak için Dostoyevski günlük konuşma biçimine ait öğelerden sık sık yararlanmaktadır.

Çalışmamızda sözleri ele alınacak olan Raskolnikov'un karakter özelliklerine dair bilimsel çalışmalarda yapılan belirlemeler ortaya konmaktadır. Ardından kahramanımızın iletişim kurduğu üç önemli kişi seçilerek her biriyle kahramanımızın arasında gerçekleşen iletişimsel durumlar incelemeye alınmaktadır. Her iletişimsel duruma etki eden ve sözün gidişatını etkileyen dil dışı öğeler betimlenmektedir. Biçembilimsel öneme sahip olan öğeler belirlenerek ilgili iletişimsel durumlardaki işlevleri ve günlük konuşma biçiminin yansıtılmasına sağladıkları katkılar ortaya konmaktadır. İletişimsel durumların bütünlüğünün korunması amacıyla bu kısımda bulgular kronolojik olarak ortaya konmaktadır. Her üç kişiyle Raskolnikov'un arasında gerçekleşen iletişimsel durumların analiz edilmesinden sonra öne çıkan bulgular her bölümün sonunda dilsel kategorilerine göre gruplandırılarak ilgili kategoriye dair genel

belirlemeler ortaya konmaktadır. Öne çıkan tüm bulgular sonuç kısmında bir arada yorumlanarak çalışmadan elde edilen çıkarımlar açıklanmaktadır.

2. Biçem ve Biçembilim'in Tarihçesi

2.1. Biçem Kavramının Tarihsel Gelişimi

İnsan, hayatı boyunca çevresindekilerle iletişim kurmak, fikirlerini ve duygularını ortaya koymak, başkalarının fikirlerini ve duygularını anlamak, gündelik işlerini yürütmek gibi hemen hemen her uğraşında dilin yardımına muhtaç konumda bulunmaktadır. Hayatın içine en ince ayrıntısına kadar işlemiş olan dilin, harfler, heceler, kelimeler gibi yapılar ve bu yapılar arasındaki ilişkilere dair kurallı bir sistem olan yapısal yanı dışında dilin kullanımı esnasında konuşmacı, dinleyici, ortam, konu gibi etkenlere bağlı değişkenlik gösteren bir yanı da mevcuttur.

Dilin, kullanımda ortaya çıkan ve söylenen şeyden çok nasıl söylendiği ile ilgili olan bu yanı üzerinde yapılan çalışmalar biçem kavramının doğmasına yol açmıştır. Biçem kavramı batıda, *sopa*, *kazık*, *ucu sivri yazma aleti* gibi anlamlara gelen Latince *stilus*¹ kelimesinden türeyen *stil* ifadesiyle, doğuda ise Arapça *slb* kökünden gelen ve *yöntem*, *yordam*, *eda*, *diksiyon* gibi anlamlara sahip olan *üslub* (اسلوب)² ifadesi ile karşılık bulmaktadır. Bu karşılıklar Türkçede de biçem ifadesinin eşdeğeri olarak kullanılmaktadırlar. Biçem, stil, üslup gibi birbirinin eşdeğeri olarak kullanılan bu kavramlar herhangi bir sanatçıya, döneme, edebi türe, bilimsel veya mesleki alana ait yöntem ve hareket şeklini ifade etmek için kullanılabileceği gibi, günlük hayatta kişiye özgü giyiniş, davranış şekli gibi özellikleri belirtmek için de kullanılabilmektedir.

Sanat alanında yöntem ve hareket şekli olarak açıkladığımız biçem kavramına dil ve edebiyat açısından yaklaştığımızda ise dil birimlerinin seçimi, düzeni, vurgu ve tonlaması gibi dilin kullanımı esnasında ortaya çıkan her türlü ögenin kullanımında gözlemlenen eğilimleri içine alan bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

¹ <http://archives.nd.edu/ssss.htm>

² <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%A7%D8%B3%D9%84%D9%88%D8%A8/?c=t%C3%BCm>

Birçok alanda anlamsal nüanslar göstererek kullanılan biçem kavramının eşdeğeri olarak farklı topluluklarda ortaya çıkan sözcükler etimolojik olarak bağımsız bir biçimde ortaya çıkmış olsalar bile anlamsal olarak birbirine benzer kısımlara sahiptirler. Yapılan bütün tanımlarda sıkça tekrarlanan ve benzerlik gösteren *şekil, tarz, yol, yöntem* gibi ifadeler biçem kavramının ve bu kavram etrafında şekillenen araştırmaların *Nasıl?* sorusuna cevap vermekte olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.1. Biçem kavramının Batı’da ortaya çıkış süreci

Biçem kavramı farklı coğrafyalardaki insanların felsefe ve dil konusundaki sistematik düşünce faaliyetlerinde birbirine benzer ve farklı yönleriyle yerini bulmuştur. Bu kavram üzerine batı dünyasında ortaya konmuş olan kuramların ve incelemelerin tarihi Antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde biçem üzerine yazılan ilk eser Aristoteles’in Retorik adlı kitabıdır.

Yazar, Retoriğin tanımını kitabında şöyle yapmıştır:

Retorik, diyalektiğin dengidir. İkisi de aşağı yukarı insanoğlunun bakış açısıyla alakalıdır ve belli bir bilime dahil değildir. Buna bağlı olarak her insan ikisini de az veya çok kullanır; her insan kendini korumak ve başkalarına saldırmak için önermeleri belli bir dereceye kadar tartışma ve onları savunma teşebbüsünde bulunur (Aristotle, 1991, s. 3).

Toplumun siyaset, felsefe, hukuk, günlük iletişim gibi uğraşlarından bağımsız olan, bütün bu alanlara uygulanabilen Retoriğin temel amacı muhatabı ikna etmektir. Aristoteles bu amaç doğrultusunda hesaba katılması gereken etkenleri ve bu etkenlere bağlı olarak izlenmesi gereken yolu açıklamıştır. Sözü edilen etkenler; konuşmacının kendisiyle, hitap ettiği kişi veya toplulukla ilgili psikoloji, karakter, değer yargıları gibi özelliklerin yanı sıra iletişimin konusu, gerçekleştiği ortam ve toplumun genel kabulleri ile değer yargılarıdır.

Kişisel yönelimler ve değer yargılarını ele alırken Aristoteles iyi, kötü ve mutluluk gibi insanlar arasındaki temel kavramları kullanarak belirlemeler yapmaktadır. Toplumsal yönden incelerken ise yine aynı kavramları bu sefer yakın ve sevilen

insanların mutluluğu veya örnek alınan bir kişinin iyi ve kötü anlayışı, ulaşmak isteyeceği ve kaçınmak isteyeceği durumlar olarak ele almaktadır. İnsan karakterine dair belirlemeler yaparken Aristoteles, kişinin doğduğu ailenin refah düzeyi, güç ve para gibi etkenlerin konuşma sürecindeki öneminden ve etkisinden bahsetmektedir. Aynı şekilde ilerleyen yaşla beraber insanın karakterinde oluşacak değişiklikleri de bu grup içinde değerlendirmektedir.

Yukarıda bahsedilen belirlemeleri temel alarak Aristoteles, genel amaç olan ikna amacı doğrultusunda konuşmanın işlevselliği üzerinde durmaktadır. Ortaya koyduğu temel işlevler arasında, dinleyicide istenen duyguyu uyandırma, dinleyiciyi istenen bakış açısına yaklaştırma, dinleyiciye belli bir fikri aşılama gibi işlevler bulunmaktadır. Bahsi geçen işlevleri gerçekleştirmek ve nihai amaca ulaşmak için kullanılacak *örtük kıyaslar* betimlenmektedir. *Örtük kıyas (enthymeme)* Retorikte ikna sürecinin temel taşı olarak görülmektedir. Mantıkta *kıyasın (syllogism)* temel yapısı, birbirine bağlı iki önerme ve bu önermelerden tümdengelim yöntemi ile çıkarılan üçüncü bir önermeden oluşmaktadır. Sokrates'in bilinen "Tüm insanlar ölümlüdür. Sokrates bir insandır. O halde Sokrates ölümlüdür" sözü kıyasa bir örnektir. Örtük kıyas ise, bu üç önermeden birinin eksik bırakıldığı, dinleyicinin düşüncesinde tamamlandığı bir kıyas türüdür. Aristoteles genel ve alana özel örtük kıyaslar olarak iki grup belirlemiştir. *Genel örtük kıyaslar* hayatın her alanında kullanılabilmektedir. *Alana özel örtük kıyaslar* ise kendi alanında kullanımı etkili olabilecek ancak diğer alanlarda kullanımı faydasız ve anlamsız olacaktır. Bu belirlemeleriyle Aristoteles, kullanılacak ifadelerin seçiminde mantığın ve konuşmayla ilgisi olan alanın belirleyiciliğini ortaya koymuştur.

İnsanın temel dürtülerini, duygularını ve konuşmacının, konuşmasında izleyeceği yolu belirlerken hesaba katması gereken bunlara benzer diğer öğeleri ayrı ayrı

inceledikten sonra Aristoteles, eserinin son kısmında ifade biçimlerini ayrı bir başlık altında incelemektedir. Bu bölümde yazar, ifade biçimlerinin sistematik bir çalışma çerçevesinde incelenmesi ihtiyacını şu sözlerle belirtmiştir:

Konuşma tarzı üzerine herhangi bir sistematik çalışma henüz oluşturulmamıştır; dil çalışmaları bile, şüphesiz, yakın tarihe kadar hiçbir ilerleme göstermemiştir. Üstelik konuşma tarzı olması gerektiği gibi yüce bir araştırma konusu olarak görülmemektedir. Retoriğin ilgi alanı görünüş olduğundan, hak etmiyor olsa bile, onsuz yapılamayacağı için konuşma tarzına dikkatle yaklaşmamız gerekmektedir... Diğerlerine her ne açıklamak istersek isteyelim, dil küçük de olsa gerçek bir öneme sahiptir: Bir şeyin söylenme yolu anlaşılabilirliğini arttırır (Aristotle, 1991, s. 138).

Bu ifadeleriyle konuşmacı için dil kullanımının öneminin altını çizen Aristoteles stil ile ilgili doğruluk, etkileyicilik, duyguları ve karakteri yansıtma, konuya uygunluk, katı olmamakla beraber belli ritmik kalıplara sahip olma, mantıklı bir plana uygun olarak bölümler halinde konuyu ortaya koyma gibi temel gerekliliklerden bahsetmiştir. Ayrıca konuşmada metafor ve antitez gibi öğelerin kullanımını da ele almakta, yeni bir fikri muhataba açıklamakta özellikle bu öğelerin, bilhassa da metaforun, önemli olduğunu savunmaktadır. Aristoteles'e göre “yabancı kelimeler insanın kafasını karıştırmaktadır, sıradan kelimeler ise zaten bildiğimiz bir şeyi anlatmaktadır; taze bir fikri kavramanın en iyi yolu metafor kullanımıdır” (Aristotle, 1991, s. 156).

Yukarıda bahsettiğimiz fikirleriyle Aristo, XIX. yüzyıla kadar hüküm sürecektir bir biçim anlayışının temellerini atmıştır. Konuşmanın gidişatı üzerinde dil dışı etkenlerin etkisi, konuşmada ses tonu ve vurgu gibi özelliklerin yanı sıra jest, mimik gibi dil dışı öğelerin kullanılmasının önemi, kullanılacak ifadelerin konuşmayla ilgili alana uygun olarak seçilmesinin ve metafor kullanımının önemi gibi noktalardaki belirlemeleriyle biçim kavramının köşe taşlarını ortaya koymuştur.

Aristoteles, sanat eserlerinde dil kullanımı konusunu ise diğer bir çalışması Poetika'da ele almıştır. Bu eserinde sanatı gerçek olanın taklit edilmesi olarak tanımlamaktadır. Eseri boyunca bu tanımları temel alarak edebi eserlerin birbirlerinden ve diğer yazınsal metinlerden ayrılan yönlerine dair fikirlerini ortaya koymaktadır. Edebi

eserlerin genel planına, kurgusuna ve karakterlere dair fikirlerini ortaya koyan yazar, daha çok edebiyat biliminin ilgi alanına girecek belirlemeler yapmakla birlikte edebi eserlerde dil kullanımı üzerine geliştirdiği bazı fikirleri ile biçem kavramının gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Edebi eserlerde dil kullanımına dair Aristoteles, eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Dil kullanımının mükemmel olması, aynı anda net olması ve bayağı olmaması demektir. En net dil kullanımı şüphesiz sıradan kelimelerle ortaya konulanıdır, ancak Cleophon ve Sthenelus'un şiirinde de görülebileceği gibi böyle bir dil kullanımı bayağıdır. Diğer yandan dil kullanımı bilinmeyen ifadelerin, yani yabancı kelimelerin, metaforların, uzatılmış yapıların ve sıradan konuşma tarzından uzaklaşan herhangi bir şeyin kullanımıyla seçkin ve düzyazıdan uzak bir hal almaktadır. Ancak bütünüyle tek tür kelimelerden oluşan bir ifade ya bir bilmece ya da kaba bir dil doğurur, tamamen metaforlardan oluşursa bilmece, tamamen yabancı kelimelerden oluşursa kaba bir dil olur.

(...)

Duruma göre, bilinmeyen ifadelerin belli bir oranı gerekmektedir. Yabancı kelimeler, metaforlar, süslü eşdeğerler gibi öğeler, dili kaba ve düzyazı biçiminde görünmekten kurtarırken, sıradan kelimeler gerekli netliği sağlayacaktır (Aristotle, 1920, s. 75,76).

Aristoteles'in ve sonrasında Çiçero'nun ortaya koyduğu fikirler asırlar boyu etkisini sürdürerek Retorik alanında kullanılmaya devam edilmişlerdir. İlerleyen dönemlerde Retorik üzerine teorik fikirlerden çok eğitim odaklı fikirler öne sürülmüştür. Romalı eğitimci Marcus Fabius Quintilianus'un *Institutio Oratoria* adlı eseri, retoriğe eğitim ağırlıklı yaklaşımlar arasında önemli bir eserdir. Quintilianus bu eserinde retoriğin pratik ve teorik yanlarıyla ilgilenmekle beraber bir hatibin (*orator*) eğitilmesi ile ilgili görüşlerine yer vermektedir. Çiçero'nun fikirlerinin etkisi hissedilen bu eserde dil ile ilgili etimoloji bilgisi, gramer bilgisi gibi alanlarda yetkinlik hatip eğitimi için şart kılınmaktadır. Özellikle stilden bahsettiği beşinci bölümde Quintilianus, stil ile ilgili doğruluk, netlik ve zarafet ilkelerini vurgulamaktadır. Ayrıca konuşmada kullanılacak kelime türleri ve deyişlerle ilgili yazar: "Sık kullanım, doğru ve geçerli kullanım anlamına gelmez. Eğitimli insanların kullanımı baz alınmalıdır" diyerek

konuşmada kullanılacak ögelerin seçimi ile ilgili belirli bir standart oluşturmayı amaçlamıştır.

Retorik üzerine yapılan çalışmaların hatibin eğitimi konusuna doğru kaymasıyla beraber, Retorik eğitimi de zamanla yaygın ve kapsamlı hale gelmeye başlamıştır. Antik dönemde sofistler tarafından verilmeye başlanan Retorik eğitimi, daha sonraki çağlarda Avrupa’da üniversitelerde kendine geniş yer bulmuştur. Özellikle Hristiyanlığın gelişinden sonra Retorik ile Hristiyan yaşam tarzı arasında bir fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra Retorik Hristiyan yaşam tarzında da kendine bir yer bularak ona faydalı bir araç haline gelmiştir.

Modern biçem anlayışının ve biçembilimin oluşmasında önemli teorilerden biri de Fransız klasik üslup teorisidir. Bu teoriye göre halkın günlük iletişimde orta ve adi biçemler, bütün sözel sanat eserlerinde ise yüksek biçem kullanılmalıdır. Belirlenen üç biçem *stylus altus* (sanat biçemi), *stylus mediocris* (yüksek toplum biçemi), ve *stylus humilis* (komedyalarda da kullanılabilen düşük toplum biçemi) olarak adlandırılmaktaydı (Çalışkan, Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-2: Üslûp ve Üslûpbilimin Tarihçesi, 2015, s. 35). Bu teori henüz sanat alanıyla sınırlı olsa da dilin kullanıldığı yere göre seçilecek dil birimlerine dair sistematik bir gruplandırma yapması ile biçembilimin doğmasını sağlayan anlayışın ilk belirtileri olarak nitelendirilebilir.

2.1.2. Biçem kavramının Doğu’da ortaya çıkış süreci

Batıda Retorik adı altında incelenen biçem kavramı, doğuda ise Belagat ilmi çerçevesinde ele alınmıştır. Belagat ilminin doğuşu ve gelişimi, buna bağlı olarak da biçem kavramına dair fikirlerin gelişimi Doğu’da İslamiyet’in gelişinden önce başlamış, sonrasında ise yapılan çalışmalarda İslamiyet’in etkisi hissedilmiştir.

Cahiliye devri Arap toplumunda dil, varlığını ağırlıklı olarak sesli iletişim alanında sürdürmekteydi. Göçebe olarak yaşayan Arap kabilelerinin, dili yazıya

geçirmek için çok fazla imkanları bulunmamaktaydı. Buna rağmen Arap kültüründe şiir ve hitabet önemli bir yere sahipti. Şiirler, alimler tarafından ezberlenir ve yazı kullanmadan, kişiden kişiye doğrudan aktarılırlardı. Hükümdarlar ve nüfuzlu insanlar huzurunda şiir okumak için özel toplantılar düzenlenmekte ve okunan şiirlerin tenkitleri yapılmaktaydı. Yapılan şiir tenkitleri genellikle şiirin etkili ve güzel olması çerçevesinde gerçekleşmekte, böylece belagat ile ilgili ilk fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmaktaydı. Arap kültüründe belagat belirli bir çerçeveye ve kurallara bağlı bir kavram olmaktan çok doğal bir meleke olarak görülmekteydi. Özellikle şiir eleştirilerinde herhangi bir sebep sunulmadan sadece beğenilmediği bildirilerek eleştiri yapılabilirdi (Güceyüz, 2015).

Belagatin gelişmesinde önemli rol oynayan bir diğer öge de hikmetli sözlerdir. Hikmetli sözler, doğruluğu herkes tarafından kabul edilen, bir hüküm taşıyan özlü sözler olarak açıklanmaktadır. Bu sözler genellikle edipler tarafından güzel bir dille ortaya konmuşlardır. Bir öğüt niteliği taşımakta olan vasiyetler de muhatabı etkilemek amacı ile hazırlanmış metinler olmaları, güzel ve etkili bir biçim ile hazırlanmaları sebebiyle belagat ilmini meydana getiren birikime katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca, cahiliye dönemi Arap toplumunda yaygın olan kahinlerin kehanetleri de yine muhatabı etkileme amacı taşıyan söylevlerden oluşmaktadır. Son olarak düğün, savaş, barış anlaşması, ticaret gibi hemen hemen her önemli olayda gerçekleştirilen hutbeler (konuşmalar) güzel ve etkili söz söyleme kaidesine dayandıkları için belagat ilminin temellerini oluşturan fikirlerin doğmasında önemli bir yere sahiptirler. Arap toplumunda hatipler şairlerden bile üstün görülmekteydiler. Hatibin cesur, dürüst, ispata dayalı konuşan, gür sesli, kelime seçiminde ve seçtiği kelimelerin telaffuzunda yetenekli, rahat konuşabilen biri olması kabul görmekteydi (Güceyüz, 2015).

Yukarıda bahsettiğimiz etkinliklerin belagat ilmine katkı sağlamalarındaki başlıca sebep muhatabı etkileme ve güzel konuşma işlevine dayalı olarak gelişmiş etkinlikler

olmalarıdır. Bu işlevi gerçekleştirmek için belli bir ritmik düzen ve kafiye, sadece nazımda değil nesirde de kullanılmaktadır. Bununla beraber teşbih ve istiare gibi söz sanatları sık sık yer almaktadır. Genellikle yüksek bir yere çıkarak topluluğa seslenen hatibin konuşma esnasında ilgiyi üzerinde tutmak üzere beden dilini de kullanmasıyla beraber jest ve mimikler gelişerek hitabetin önemli bir parçası haline gelmiştir.

İslamiyet'in gelişinden önce ortaya çıkan, belagate dair yukarıda bahsettiğimiz tüm fikirler İslamiyet'in gelişinden sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in indirilmesinden sonra biçem üzerine ortaya atılan fikirlerde Kur'an-ı Kerim kıstas olarak alınmış, çalışmalar bu bağlamda devam etmiştir. Belagat ilmi üzerine yapılan çalışmalar bu sebeple İslami ilimlerle paralel olarak ilerlemiştir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de yer alan hükümlerin birçok etken hesaba katılarak yorumlanması şeklinde açıklanabilecek olan Tefsir ilmi ile Belagat yakın bir ilişki içerisinde gelişim göstermiştir.

İslamiyet'in gelişi sonrası fetihlerle İslam coğrafyasının genişlemesi sonucu farklı milletlerle etkileşim artmıştır. Bunun bir sonucu olarak Arap dilinin öğreniminde ve kullanımında ortaya çıkan hatalara bir önlem olması açısından Arap dilinin kuralları yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Bununla beraber Belagat ilmine dair yazılı kurallar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Belagat ilmi ile ilgili görüşler içeren eserler için *me'âni*, *beyân* ve *bedi'* gibi adlandırmalar kullanılmıştır. Bu adlandırmalar altında ortaya konan fikirler bütün Belagat alanını kapsamaktadır. Daha sonra bu terimler Belagat ilminin alt dalları olarak yerlerini bulmuşlardır.

Meânî, beyân, muhassinât (bedî') şeklinde üç disipline ayrılan belâgatın sözün yerinde olma (muktezâ-i hâle uygunluk) şartlarını, sözü duruma ve yere göre uyarlama ilkelerini inceleyen dalına meânî ilmi, bu nitelikteki sözü, açıklık ve kapalılık bakımından birbirinden farklı olan anlatım biçimleriyle ifade etmenin ele alındığı disipline beyân ilmi, meânî ve beyan şartlarını taşıyan sözü güzelleştiren sanatlardan bahseden dalına da muhassinât adı verilmiştir (Durmuş, 2003).

X. yüzyıldan itibaren belagat bir bilim alanı olarak ortaya çıkmaya başlamış, özellikle belagat alanı üzerine bilimsel ve ansiklopedik çalışmalar ortaya konmaya başlanmıştır.

Belagat ilminin İslami ilimlerle iç içe gelişimi XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Modern dönem olarak adlandırılan son 150 yıllık dönemde ise batının biçem anlayışını da çalışmalarına katarak ilerleyen, klasik anlayışa bir tepki niteliğinde modern bir Belagat anlayışı oluşmaya başlamıştır. Bununla beraber klasik Belagat çalışmalarının yöntemlerine bağlı kalmayı tercih edenler de varlığını sürdürmektedir.

2.1.3. Biçem kavramının Rus dilinde ortaya çıkışı ve gelişimi

Rusçanın tarihsel gelişimi esnasında bir iki yanlılık görülmektedir. Bu yanlardan, birincisi eski Bulgar geleneği ve onun aracılığıyla gelen Bizans geleneği, ikincisi ise kendi geleneğinden aldığı öğelerle oluşan yanıdır (Rut, 1999, s. 70). Özellikle Hristiyanlığın kabulü ile dini kitapların çevirileri aracılığıyla Rus dilinde yabancı kelimelerin ve yapıların etkisi artış göstermiştir. Tarihi süreç içerisinde Rusların diğer halklarla iletişim kurmasıyla birlikte ticarete, edebiyatta, bilimde ve benzeri alanlarda halklar arasında doğan etkileşimler sebebiyle dilin bu alanlarda kullanımında farklılıklar ortaya çıkmaya başlamış, bu sayede bilim dili, resmi iş dili, edebi dil gibi dil çeşitleri ortaya çıkmıştır (Dalkılıç, 2015, s. 242, 243). I. Petro döneminde Avrupalılaşma süreciyle beraber eski dil geleneğinin Avrupa medeniyetiyle yakınlaşmada yetersiz kalacağı anlaşılmıştır. Petro reformlarıyla beraber dile birçok yabancı kelime ve yapı girmeye başlamıştır (Rut, 1999, s. 70).

Ünlü Rus dilbilimci M. V. Lomonosov XVIII. yüzyılda gerek kilise Slavcasının gerek I. Petro reformlarıyla ülkeye gelen birçok yabancı uzmanla beraber dile giren yabancı sözcüklerin özgünlüğünden uzaklaştırdığı Rus dilini sadeleştirmek ve bu durumdan kurtarmak için Eski Roma, Orta Çağ ve Yeni Avrupa edebiyatında kullanılan yüksek, orta ve düşük stil teorisini geliştirmiştir. *Predislovie o polze knig tserkovnih v rossiyskom yazıke* adlı eserinde Rus diline dini kitaplar aracılığıyla kazandırılan dil zenginliğinden bahseden Lomonosov bu öğelerin hemen kabul görmemelerine rağmen zaman içinde dilin yapısına dahil olduklarından bahsetmiştir. Büyüyen ve gelişen Rusçanın sistemli bir hale getirilmesi için *üç stil* teorisini ortaya atmıştır. Ona göre “İnsanların kelimelerle ifade ettiği varlıkların önemlerine göre farklılık göstermesi gibi Rus dili de kilise kitaplarının uygun kullanımına bağlı olarak üç farklı seviyeye sahiptir: yüksek, orta ve düşük” (Lomonosov, 1952, s. 588).

M. V. Lomonosov yüksek seviyeye eski Slavlar ve dönemin Rusları arasında genel kullanımda olan kelimeleri dahil etmektedir. Orta seviyeye genel kullanımda az yer almasına rağmen eğitilmiş insanlar tarafından anlaşılabilen kelimeler girmektedir. Son olarak düşük seviyede ise, kilise kitaplarında bulunmayan kelimeler bulunmaktadır.

Belirlenen üç seviyedeki kelimelerin bir arada kullanılması ile üç stil meydana gelmektedir. Bu stiller arasından yüksek stil güncel kullanımda olan kelimeler ile kilise Slavcasına ait olan, Ruslar tarafından anlaşılabilen, eskimemiş olan kelimelerden oluşmaktadır. Bu stil önemli meseleler hakkındaki düz yazılarda, kahramanlık şiirlerinde ve odlarda kullanılır. Orta stil daha çok Rus dilinde genel kullanımda olan kelimelerden ve yüksek stilde de kullanılan birtakım Slavca kelimelerden oluşmaktadır. Ancak Lomonosov'a göre, kullanılan Slavca kelimeler dilin şişirilmiş gibi görünmemesi için dikkatle kullanılmalıdır Aynı şekilde bu stilde düşük kelimeler de kullanılabilir ancak basit bir dil oluşmaması için bu kelimeler kullanılırken özellikle dikkatli olunmalıdır. Bu stilden tiyatro eserlerinde, şiir şeklindeki arkadaşça mektuplarda, taşlamalarda, egloglar ve ağıtlarda yararlanılmaktadır. Düşük stilde eski Slavcada bulunmayan kelimeler kullanılmaktadır. Bu kelimelerle beraber genel kullanımda olmayan Slavca kelimeler hariç orta stilden de kelimeler kullanılmaktadır. Komediler, eğlendirici epigramlar, şarkılar, düz yazı şeklinde arkadaşça mektuplar, sıradan işlerin tasviri bu stil yardımıyla oluşturulmaktadır (Lomonosov, 1952, s. 589).

M. V. Lomonosov'un belirlemiş olduğu üç stil ile genel olarak Rus dilinin gelişiminde büyük bir adım atılmış olmakla beraber dil kullanımının, gerçekleştiği duruma göre gösterdiği farklılıkların sistematik olarak ortaya konmuş olması bakımından biçim kavramının gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

XVIII. yüzyılın son üçte birlik kısmında Lomonosov tarafından ortaya atılmış üç stil kuramı yıkılmaya başlamıştır. Klasisizm'in yerini Sentimentalizm'in almaya

başlaması ile edebi eserlerde odak, insanın iç dünyasına kaymıştır. Bu nedenle edebiyat dilinde gerçekçilik ve konuşma dilinin kullanımı önem kazanmıştır. Yüksek ve düşük stil arasındaki sınır ortadan kalkmaya başlamış, aynı eser içinde yüksek stilden kelimelerle beraber günlük konuşma ifadeleri ve yabancı dillerden Rusçaya girmiş ifadeler kullanılmaya başlamıştır. Özellikle orta stil genel bir üstünlük kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle eşzamanlı ve bağlantılı olarak Karamzin Rus dilinde reform niteliği taşıyan bazı fikirlere imza atmıştır. Karamzin'in Rus soyluları arasında yaygın olarak kullanılmakta olan Fransızcanın dil yapısını örnek alarak ortaya koyduğu reformların temelinde iki amaç yatmaktadır:

- Rus dilinin konuşulduğu gibi yazılması,
- Soylular arasında, Rus dilinin yazıldığı gibi konuşulması (Meşerski, 1981)

Karamzin edebi dilin günlük kullanıma yaklaştırılması için kilise Slavcasına ait kelimelerin kullanımından vazgeçilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak bu kelimelerden bir anda tamamen vazgeçmek mümkün değildir. Bu nedenle dilde kendine sağlam bir yer edinmiş eski Slavca kelimelerin varlığını devam ettirmesine göz yumulmuştur.

Ayrıca Rusçada kullanılan *яко, паки, зане, колико, иже* gibi eski Slavca bağlaçlar *что, чтобы, когда, как, который, где, потому что* gibi Rusça karşılıkları ile değiştirilmiştir.

Karamzin tarafından ortaya atılan yeniliklerin en önemlilerinden biri cümlede düz öge sıralamasının benimsenmesidir. Karamzin, düz öge sıralamasının fikirleri ifade etmek için en uygun yol olduğunu düşünmektedir. Bu gelişme ile Karamzin'e kadar dilde hâkim olan morfolojik sentaksın yerini *mantıksal sentaks* anlayışı almıştır (Rut, 1999, s. 72).

Karamzin reformuyla gelen bir başka yenilik de yabancı dilden gelmiş olan kelimelere Rus dilinin yapısına uygun sonekler verilmesidir. Ayrıca yabancı dilden kelimelerin, hatta bazen bütün olarak ifadelerin transliterasyon yapılmadan Rusça metinlerde kullanılması moda haline gelmiştir. Karamzin başta yabancı kökenli kelimeleri kullanmayı bizzat tercih etmiş olsa da zaman içinde bu konudaki düşünceleri değişmiş ve Rus gezginin mektupları eserinin yeni baskısında yabancı kelimeleri Rusça karşılıklarıyla değiştirmiştir: *жесты – действия, вояж – путешествие, моральный – нравственный, фрагмент – отрывок, визит – посещение* vb. (Karamzin, 1964, s. 70-600).

Karamzin'in Rus dilinin geliştirilmesine, kilise Slavcasının ağır etkisinden ve zor sentaks yapılarından kurtarılmasına yönelik başlattığı bu akım Noviy Slog (Yeni Söz) olarak adlandırılmaktadır. Bahsi geçen yenilikleri benimseyen ve destekleyen bir kesim olduğu gibi onlara karşı çıkanların oluşturduğu bir grup da ortaya çıkmıştır. Karamzin'in fikirlerine karşı çıkanların başında edebiyatla amatör olarak uğraşan denizci asker A. S. Şişkov gelmektedir. Noviy slog ile ilgili görüşlerini *Rassujdeniye o starom i novom sloge* (1803) adlı yapıtında ortaya koyan Şişkov'dan sonra benzer şekilde birçok karışt görüş ortaya çıkmıştır (Meşerski, 1981). Şişkov tarafından bu konudaki fikirlerini yaymak amacıyla *Rusça Sözcük Severlerin Sohbeti* adlı bir topluluk kurmuştur. Bu topluluğun üyeleri arasında ünlü şair G. R. Derjavin ve ünlü fabl yazarı İ. A. Krılov da bulunmaktadır. Bu topluluğa karşı Noviy Slog'un taraftarları da Arzamas adlı topluluğu kurmuşlardır. Arzamas topluluğunda da V. A. Jukovski, K. N. Batyuşkov, P. A. Vyazemskiy, V. L. Puşkin gibi isimler bulunmaktadır. Bu iki topluluğun arasında kimi zaman hararetlenen kimi zaman yatışan tartışmalar Rus dilinin gelişimi açısından önemli fikirlerin çıkmasına imkân sağlamıştır (Dalkılıç, 2015, s. 244).

Karamzin'in Noviy Slog akımına karşı Lomonosov'un üç stil teorisinin sağlamlığını savunan Şişkov edebi dildeki farklılıkların önemini vurgulamaktadır. Bütün edebi eserlerin tek bir stille yazılması fikri, devrimci düşüncedeki bütün insanları eşitleme fikriyle bağdaştırılarak eleştirilmektedir. Rusçanın Fransızcadan farklı bir zenginliği bulunduğu ve bu zenginliğin kaynağının kilise Slavcası olduğu savunulmaktadır. Fransızca kökenli kelimeler, sentaks yapıları ve buna benzer diğer öğelerin dile kabul edilmesi büyük zarara yol açmaktadır. Fransızca kökenli bu öğelerin yerine kilise Slavcasından, bu dille yazılmış olan kilise kitaplarından, öğelerin bulunarak kullanılması gerekmektedir. Bütün bu eleştirilerinin yanı sıra Şişkov günlük konuşmaya ait öğelerin düşük stile ait eserlerle sınırlı kalmak kaydıyla edebi eserlerde yer alması gerektiğini savunmuştur.

Karamzin'in çalışmalarında soyluların diline odaklanarak sıradan insanların diline gereken ilgiyi göstermemesi, Rus dilinin öz kaynaklarını yeterince inceleyememesi sebebiyle Noviy Slog uzun süre ulusal yazın dili olmayı başaramamıştır. Karamzin bile, gerek resmi saray tarihçisi olarak atanması, gerek Rus Devletinin Tarihi adlı çalışmasına odaklanması, gerekse gençliğinde tarihsel olayların anlatıldığı kaynakları (letopisler) incelemeye duyduğu ilgiyi artık kaybetmiş olması sebebiyle Noviy Slog akımını savunmayı takipçilerine bırakmayı tercih etmiştir. Ayrıca devrimcilere karşı verilen mücadele ve Fransızlarla yapılan savaşlar sebebiyle Fransızca sevilen ve kullanılan bir dil olma konumunu kaybedip devrim ile bağdaştırılmaya başlamıştır. Bu sebeple Fransızcanın yapısı örnek alınarak dilde değişiklikler yapmayı öneren Noviy Slog akımının etkisi de zayıflamıştır.

Rusça Sözcük Severlerin Sohbeti ile Arzamas arasındaki bu tartışmalar 1917'de Arzamas'ın dağılmasına kadar devam etmiştir. İki topluluk arasındaki bu fikir

atışmalarından Rus dilinin gelişimi açısından önemli sayılan şu fikirler ortaya çıkmıştır:

- Rus dili, halkın konuşması üzerinden geliştirilmelidir,
- Rus dili tarihi kaynaklarından koparılamaz,
- Rus dili doğu Avrupa dillerindeki son gelişmelerden bağımsız olarak gelişemez (Meşerski, 1981).

Ortaya konan bu fikirler A. S. Puşkin döneminde uygulamaya geçmeye başlamış ve Rus dilinin seyrini önemli ölçüde etkilemiştir.

3. Biçembilim Alanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Henüz antik çağda üzerinde fikir yürütülmeye başlanan biçem kavramının dilbilimine bağlı bir bilim dalı olarak ortaya çıkması ve biçembilim adını alması yirminci yüzyılın yirmili ila otuzlu yılları civarına rastlamaktadır. Bu süreçte birçok dilbilimci biçem kavramı üzerine farklı düşünce yolları izleyerek farklı bakış açıları geliştirmiştir. Biçembilim alanının doğuşuna etki eden en önemli adımlardan biri dilin yapısal (sistemsel) ve pratik (uygulamalı/işlevsel) yönlerinin birbirinden ayrı olarak ele alınmaya başlanmasıdır.

3.1. Biçembilim hakkında Avrupa’da ortaya atılan ilk fikirler

Biçembilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına olanak sağlayan en önemli gelişme dil-söz ayrımının yapılması ve bu iki kavramın kendi içinde ele alınmaya başlamasıdır. Dil-söz ayrımı konusunda karşımıza çıkan ilk somut fikirler A. Von Humboldt’a aittir. Humboldt bu ayrımı *ergon* ve *energia* olarak adlandırdığı kavramlarla açıklar. Ona göre “Dil tamamlanmış bir yapıt (*ergon*) değil, bir etkinliktir (*energia*)” (Humboldt’tan aktaran KILIÇ, 2009).

Çalışmalarında *energia* kavramı üzerine odaklanan Humboldt’a göre her insanda bulunan konuşma yetisi insanın tinsel gücünü dışarı vurması için kullandığı bir araçtır. Her insanın gülmek, ağlamak, kızmak, yürümek, bir eşyayı taşımak gibi günlük hayattaki sıradan eylemleri veya karakter özellikleri kendine özgüdür. İnsan ruhundan kendiliğinden ortaya çıkan dil de bireylerin diğer kişisel özellikleri gibi kişiye hastır. Ayrıca Humboldt dilin tinsel gücü ortaya çıkarma şeklinin farklı toplumlara ait dillerde farklı olup olmadığı sorusuna cevap arayan ilk filozoflardandır (Alias, 2016).

Dil ve söz ayrımına dair fikirler ortaya koyan bir diğer dilbilimci de Ferdinand de Saussure’dür. Öğrencisi Charles Bally tarafından Saussure’ün derslerinde alınan notlar derlenerek *Genel Dilbilim Dersleri* adlı bir eser ortaya konmuştur. Bu eserde Saussure

tarafından dilin toplumsal, sözün ise bireysel bir olgu olarak tanımlandığı görülmektedir. Ona göre dilin ortaya çıkması için en az iki bireyin varlığı gerekmektedir. Humboldt'un fikirlerinde görülen dil yetisi ve dilin dizgesini oluşturan ögeler sistemi ayrımı Saussure tarafından da savunulmaktadır. Ona göre dil (langue) dil yetisi (langage) ve söz (parole) ögelerinin ayrımı yapılmalı ve bunların ayrı olarak incelenmesi gerekmektedir (De Saussure, 1998, s. 44). Saussure dili etkileyen iç ve dış özellikleri birbirinden ayrı ele almaktadır. Dizgeyi değiştiren her şeyi iç özellik olarak tanımlayarak *dış dilbilim* olarak adlandırdığı ikinci gruba ise etnolojiyi, siyaset tarihini, dilin kilise, okul gibi farklı kurumlarla ilişkisini, yazın dili ile yerel lehçelerin ilişkisini ve kitap dili ile konuşma dili ilişkisini dahil ederek söz konusu düşüncesini şu karşıt soru ile desteklemektedir: “Nasıl bir bitkinin iç düzeni arazi, iklim gibi yabancı etkenlerle değişikliğe uğrarsa aynı biçimde dilbilgisi düzeni de dilsel değişime yol açan dış etkenlere sürekli olarak bağlı değil midir?” (De Saussure, 1998, s. 53). Yazıdan çok konuşmaya önem veren Saussure’e göre dilbilimin konusu sadece sesli iletişimdeki ifadelerdir. Yazı, sadece konuşmadaki sözcüklerin görüntüsüdür. Ancak daha somut bir öge olarak görülmesi sebebiyle genelde kelimenin yazıdaki karşılığına büyük bir önem verme eğiliminin gözlemlendiğini belirtmektedir.

F. de Saussure’ün çağdaşı olan Alman dilbilimci Leo Spitzer de biçembilim üzerine önemli çalışmalar yapan dilbilimcilerdendir. Ona göre biçembilim bir yandan dilbilimi ile ilişki içindeyken diğer yandan edebiyat incelemeleriyle, dilin estetik yönüyle ilişkilendirilebilir. Kendi ifadesiyle biçembilim “dilbilim ile yazınsal tarih arasında bir köprü” görevi görmektedir (Bot, 2016, s. 175). Spitzer, önerdiği çalışma metodunu açıklarken şu sözleri kullanmaktadır:

Edebi bir ürünün önce dış yüzeyinde görülebilen detaylarının incelenmesi, ardından özüne ulaşılması, gözlemlenmiş olan detayların sanatçının ruhunda bulunduğu düşünülen yaratıcı prensiple bütünleştirmeye çalışılması gerekmektedir. Son olarak da ulaşılan özün bütün ile uyumlu olup olmadığına bakmak için gözlemlenmiş olan bütün katmanlara geri dönülmelidir (Bot, 2016, s. 174).

Spitzer'in 1920-1925 arasındaki çalışmaları Freudcu çerçevede gerçekleşmiştir. Söz ile konuşmacının psikolojisi arasında bağ kurarak inceleme yapma ilkesini benimsemiştir. Daha sonra ise yapısalcılık akımına yaklaşarak, yapısalcı olarak nitelendirdiği çalışmalar yapmıştır. “Yeni yöntemi, ‘üslûb tahlilini, yazarın psikolojisine eğilmeden, sadece özel eserlerini başlı başına şiir organizmaları olarak izahla’ birleştirmektedir” (Spitzer’den aktaran KILIÇ, 2005).

Biçembilim alanında yapılan çalışmalar F. de Saussure’ün öğrencisi Charles Bally tarafından hocasının fikirleri doğrultusunda geliştirilerek devam etmiştir. Bally özellikle günlük dile büyük önem vermiştir. Ona göre halk arasında kullanılan günlük dil, bütün konuşma türlerinin gelişimine etki eden tek ve gerçek kaynaktır. Bally’nin dil araştırmalarında duygu ve düşüncelerin konuşma ile etkileşimine odaklanılmıştır. Klasik yöntemleri yetersiz bulan Bally, özellikle duygularla sözün bağlantısı üzerine derin fikirler ortaya koymuştur.

Dil alanındaki çalışmalar olması gereken biçimde ilerlememektedir. Her şeyden önce söz ile düşünce arasındaki ilişkinin ortaya konması gerekirken geleneksel metotlar materyale mekanik, analitik ve tarihsel karaktere sahip bir yaklaşım sergilemektedir. Bir ifade araçları sistemi olan konuşma düşünce süreçlerinin içeriğini, yani duyguları ve fikirleri ifade etmektedir (Bally, 2001, s. 17).

Konuşmayı insanların bir muhatapla iletişime geçerek fikirlerini aktardığı bir olgu olarak tanımlayan Bally bu noktada muhatapın tek bir kişi veya bir topluluk olmasının önemsiz olduğunu belirterek sözün sadece psikolojik değil aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Kullanılan ifadenin türü (rica, emir, tavsiye vb.) ve konuşmacı ile muhatap arasındaki ilişki, sosyal konum gibi etkenlerin konuşma esnasında ortaya çıkan duyguları etkilediğini vurgulayan Bally bu duyguların da konuşmayı etkilediğini savunmaktadır. Bu noktada Fransız dilbilimci duyguları *bireysel duygular* ve *toplumsal duygular* olarak ikiye ayırmaktadır. Toplumsal duygular konuşmacının kişiliği dışındaki etkenlerin sebep olduğu duygular olarak açıklanmaktadır. Bireysel duygular ise, kişiye özgü olan duygular şeklinde ifade

edilmektedir. “Söz, ortaya çıkan şu iki uç nokta arasında sürekli bir salınım halindedir: a) Bireysel duygular, safi duygusal güdüler b) Kaynağı konuşmacının şahsı dışında bulunan anlayışlardan doğan sosyal duygular” (Bally, 2001, s. 26). Sözün içinde biçem *bireysel duygular* açısından ele alındığında insanın karakteri ve fikirleri ile ilgili bilgi verirken, *sosyal duygular* açısından bakıldığında, kişinin giydiği kıyafetler, hobiler gibi, konuşmacının sosyal konumu hakkında güvenilmez de olsa bir işaret görevi görmektedir.

Bally’ye göre biçembilim dil sisteminin ifadesel öğelerini, aynı şekilde herhangi bir dilin ifadesel araçlar sisteminin oluşumuna olanak sağlayan, söz üzerinde etkili olan, gerçekliğe ait olguların karşılıklı ilişkilerini incelemektedir. Biçembilimin genel ve kolektif veya bireysel olarak ele alınabileceğinden bahseden Bally biçembilim alanında yapılacak çalışmaların belli bir toplumsal grup tarafından oluşturulmuş söz temelinde gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Bu noktada incelemeye ana dilden ve günlük konuşmadan başlanması gerektiğini belirten Fransız dilbilimci, ifade araçlarının incelenmesinde, kesin bir sistem oluşturarak ve temel eğilimleri katı bir şekilde belirleyerek ilerlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bally Fransız Biçembilimi adlı eserinde temel aldığı birbirine zıt iki araştırma prensibinden bahseder.

- a) Olumsuz Prensip: Dil çalışmalarına aynı anda mekanik, analitik ve tarihi bir bakış açısı ile yaklaşan klasik anlayışa karşı olabildiğince mücadele edilmesi.
- b) Olumlu Prensip: Dil araştırmasının sadece semboller arasındaki ilişkinin incelenmesinden ibaret olmadığını, söz ile düşünce arasındaki bağların da aynı şekilde incelenmesinin dil araştırmasına dahil olduğunun gösterilmesi. Düşündüğünü ifade ederken konuşmacının kafasında olup bitenlerin

gözlemlenmesi temel aldığından dolayı araştırmanın kayda değer bir seviyede psikolojik olması gerektiğinin gösterilmesi (Bally, 2001, s. 18).

Bally klasik anlayışta mekanik ve analitik yaklaşımların benimsenmesinin sebebinin, '*çalışmaların asgari çaba sarf edilerek yürütülmesi*' eğilimi olduğunu savunmaktadır. Tarihi yaklaşımın gözlemlenmesi ise doğal ve bilinçsiz bir biçimde ortaya çıkan bir özelliktir. Söz ve düşünce arasındaki bağlar incelenirken üzerinde çalışılan öge sözün arkasında yatan düşünce değil, ifade edilen düşünce olduğundan Bally'ye göre araştırma büyük ölçüde psikolojik değil dilbilimsel bir araştırma özelliği göstermelidir. Bally çalışmasında gündelik hayatta insanların duygu ve düşüncelerini ifade ederken kullandıkları dil ile yazarların ve hatiplerin dilini karşılaştırarak, yazarların dili daha bilinçli ve hedef odaklı kullandıklarını belirtir. Bir yazarın dilinde estetik amaçların belirgin bir şekilde görüldüğünü ifade eden Fransız dilbilimci bununla beraber günlük dilde asgari düzeyde de olsa estetik amaçların varlık gösterebildiğini ifade etmektedir (Bally, 2001, s. 37).

Biçembilim hakkında Avrupa'da gözlemlenen, yukarıda belirttiğimiz ilk fikirlerin, özellikle söz ve sözün duygularla ve düşüncelerle ilişkisi üzerinde odaklandığı görülmektedir. Psikolojik açıdan ve toplumsal ile bireysel duygular çerçevesinde bir yaklaşıma sahip olan bu çalışmalar sözün üzerinde kişilerin, ortamın, konunun, toplumun ve benzeri bütün olguların etkisini hesaba katarak biçembilime bir çerçeve ve plan çizmeye çalışmışlardır. Ayrıca klasik anlayışta edebi eserlerde ve soyluların meclislerinde dilin nasıl kullanıldığıyla ilgilenen biçem araştırmaları, biçembilimin gelişmesiyle araştırma alanını genişleterek günlük konuşma da dahil olmak üzere toplumun birçok etkinliğinde dilin kullanımıyla ilgilenmeye başlamıştır.

3.2. Biçembilim hakkında Rusya’da ele alınan ilk fikirler

Biçembilimin doğuşunda en etkili fikirlerden birinin, dil ile söz kavramlarının ayrı olarak ele alınmaya başlaması olduğundan bahsetmiştik. Dilin doğasına yönelik bu tür yeni bakış açılarının bir örneğine Rus dilbilimci A. A. Potebnya’nın çalışmalarında rastlanmaktadır. Humboldt’un fikirlerinden etkilenen Potebnya çalışmalarını psikoloji ve dilbilimin ortak alanında geliştirmiştir. Ona göre dil ele alınırken bir öznel bir nesnel yanı olduğu kabul edilmelidir. Dil değişmez bir yapı değil, söz esnasında gelişen ve yenilenen bir yapıdır. Bu değişim kelimelerin barındırdığı öznel anlamlarla ilişkilidir. Öznel anlamlar, kişinin gerçekliğe bakışına göre o gerçekliği ifade eden kelimelerin kazandığı anlamlardır. Bu bağlamda dildeki değişimlerin, bireylerin gerçekliğe bakışındaki değişimlerle bağlantılı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Nesnel anlam ise kişiden kişiye değişmeyen ve genelde kelimenin ortaya çıkmış olan ilk ve temel anlamıdır.

Fikirleri ve anıları tekrarlayarak onlara yeni bir anlam katmamıza, durumlarını, diğerleriyle ilişkilerini, karakterlerini değiştirmemize rağmen, fikirlerimizin temel anlamları değişmez. Yani resimde, diğerlerinden önce görmüş olduğum kısım benim için onunla geri kalan bütün kısımları bir arada gördüğümde yok olmaz ve ilk algım son algımla yan yana gelip tek bir bütün oluşturur, benim için yeni bir anlam kazanır. Ama kendi kendine ve benim gözümde, benim tarafımdan bir araya getirilen büyük resimde değişmeden kalır (Potebnya, 1989, s. 90).

Potebnya dil ve duygu ilişkisini ele alırken anlamsız ses parçalarını dışarıda bırakarak, duyguların sıkı sıkıya bağlı olduğu anlamlı sesleri iki gruba ayırır: Kelimeler ve nidalar. Kelimelerin kullanımında özellikle vurguya dikkat çeken Rus dilbilimci, vurgunun ve tonlamanın bize leksikolojik anlam dışında, konuşanın duygularına dair bilgi verdiğini savunmaktadır. Buna bağlı olarak kelimelerin öznel anlamları kişilerin duygularına göre de değişerek konuşmayı etkilemektedir.

Bbl sözcüğünü soru, mutlu bir şaşkınlık, öfkeli bir sitem ve benzeri tonlarda telaffuz edebilirim ama her durumda ikinci çoğul şahıs zamiri olarak kalır; *ebi* sözcüğünün sesleri tonda ifade edilen duyguyla eşzamanlı olarak var olurlar ancak onunla sınırlandırılmazlar, ondan farklı bir şey olurlar (Potebnya, 1989, s. 89).

Nidalar ise kelimelerden farklı karaktere sahiptirler. Konuşmada yer alırken üzerine düşünülmeden kullanıldıklarından dolayı nidalarda, kelimelerde olduğu gibi üzerine düşünülerek yeni anlamlar katma süreci bulunmamaktadır. Ancak nida cümle içinde *Он сказал оў* örneğindeki gibi bir kelime olarak kullanıldığında, bir başka deyişle üzerine düşünülmediği anda nida olma özelliğini kaybeder olur. Bu sebeplerden ötürü nidalar, kelimeler gibi bilinçli bir duygusal anlam ögesi içermezler. “Bir duygunun, hissedildiği anda bilincin meşgul olduğu şeye yeni bir şeyler katacak olan iç gözleme olanak sağlamaması gibi nida da kendisiyle ilişkilendirilen duyguyu yok eder” (Potebnya, 1989, s. 91).

Dilin ortaya çıkışı ile ilgili teoriler üzerine fikirlerini ortaya koyan Potebnya, hangi teori benimsenirse benimsensin dil ile düşünce ve duygular arasında vazgeçilmez bir ilişki olduğunu savunmuştur. “Anlayış olmadan dil olamaz, ancak anlayış da ancak mimiklerin yerini tutamayacağı kelimeler aracılığıyla var olabilir” (Potebnya, 1989, s. 21) ifadelerini kullanan dilbilimci sözün temelinde düşünceler, duygular, kısacası konuşmacının anlayışının bulunduğunu öne sürmektedir. Potebnya’nın dilin doğası üzerine ortaya koyduğu fikirler, geleneksel dil anlayışının geçirdiği değişimin temelinde yatan düşünceler arasındadır. Özellikle dilin pratik yönü olan sözün önemi ve dilin yapısal kısmı ile ilişkisinin belirlenmesi, biçembilimin temelini oluşturması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Biçembilim ile ilgili fikirler ortaya koyan ve bu alanın gelişmesinde önemli etkiye sahip olan dilbilimcilerden biri de Jan Baudouin de Courtenay’dır. Courtenay dilin kullanım esnasında farklılaşmasına dikkat çekerek bu farklılaşmanın farklı seviyelerde olabileceğini öne sürmektedir. Ona göre canlı iletişim olarak dil bir yandan kişiden kişiye, ırktan ırka, halktan halka, diğer yandan ise insanlar ile hayvanlar arasında farklılık göstermektedir. Hayvanların iletişim için kullandığı ses birimleri insan

dillerinde nida seviyesinden öteye gidemeyen, anlamlı birimlere ayrılamayan seslerden oluşurken insanlar tarafından kullanılan diller sistematik bir biçimde parçalanıp anlamlı birimlere ayrılıp bu birimler üzerinden incelenebilmektedir (De Courtenay, 2010, s. 86).

Yukarıda sözü geçen farklılaşmalar bir yazarın kendine has dil kullanımında veya konuşmacının ruh haline göre dilin kullanımında oluşan farklılıklar olabileceği gibi o dili konuşan insanların düşünce yapısında yerleşmiş olan, konuşma tarzı, dil kullanımı gibi bağlamlarda kullanılan bazı metaforlar aracılığıyla tanımlanmış ifade şekilleri de karşılayabilmektedir.

Yazılı dilde Puşkin'in dili, Gogol'ün dili, Goethe'nin dili, Shakespeare'in dili, Victor Hugo'nun dili, Manzoni'nin dili, Mickiewicz'in dili ve benzeri gibi önde gelen yazarların bireysel dilleri farklılık gösterebilir. Aynı şekilde bireysel veya geçici bir özellik olarak dile farklı tanımlar da bağlanmaktadır: keskin, kaba, serbest, tedirgin, solgun, sıradan, banal bir dil, kalbin dili, mantığın dili, aklın dili³, meleklerin dili, tanrının dili vb. (De Courtenay, 2010, s. 87).

Dilin kullanımı ile ilgili fikirlerini ortaya koyarken özellikle bireysellik ve dilin bireysel kullanımı üzerine vurgu yapan Courtenay'e göre dil, bireylerin ve herhangi bir dili konuşan toplum içindeki farklı grupların içinde bulundukları durumları ve hayata bakış açılarını yansıtmaktadır. İnsanın zihninde dil dışı öğelere dair oluşan fikirlerin ve ilişkilendirmelerin bir dışı vurumu olan dilin var olabileceği yegâne yer de yine insanın zihnidir. Temelinde insan zihninin bulunması açısından dil, psikolojik bilimlerin araştırma konularını oluşturan kavramlarla benzerlik göstermektedir. Dilin bireysel kullanımında var olan farklılıklardan bahsederken Courtenay bu farklılıkların birbirine daha yakın olan ve ortak özellikleri daha fazla olan bireylerde giderek yok olma derecesine kadar azaldığından bahseder. "Bu tür dilsel benzerlikler aynı ailenin üyeleri arasında; özellikle kız kardeşler, erkek kardeşler, anne ile kız, baba ile oğul gibi aynı cinsiyetteki bireyler arasında görülmektedir" (De Courtenay, 2010, s. 89). Bu

³ Türkçedeki kullanımlarıyla mantığın sesi ve aklın sesi. Alıntılanan kısımda dilin kullanım farklılıkları *язбык* (dil) kelimesi ile yapılan tamlamalar kullanılarak örneklendirildiği için motamot çeviri yapılmıştır.

yakınlaşma ile toplum içinde dil kullanımı açısından belli gruplar oluşmaktadır. Farklı ölçeklerdeki bu gruplar da dilin bireyden bütün bir topluma doğru izlediği yolu ve bireyin özel dilinden toplumun diline doğru yapılan genellemelerin şemasını belirlemektedir. Bahsi geçen gruplar aile gibi sosyal yaşamın en küçük birimi olabileceği gibi günlük konuşma dilini kullanan, toplumun büyük bir kesimi de olabilir.

Sıradan halk dili, soyluların ve üst kesimin dilinden, halkın dili eğitilmiş sınıfın dilinden veya entelektüellerin dilinden, konuşma dili yazılı dilden ve edebiyat dilinden farklılık gösterir. Bir ırkın dilinin temelleri üzerinde mesleklerin, toplumsal sınıfların, kadının ve erkeğin, farklı yaşların, farklı sosyal konumların (asker dili, mahkûm dili vs.) dilleri şekillenir (De Courtenay, 2010, s. 93).

Courtenay'ın önerdiği inceleme yönteminde sözün birey düzeyine inene kadar parçalanması esaslı bulunmaktadır. İnceleme yapılırken bireyin zihnindeki süreçler, toplumdaki yeri ve toplumun diğer bireyleriyle ilişkisi de birer etken olarak hesaba katılmalıdır. “Dil değil ancak söyleyiş grupları ayrı söyleyişlere bölünmektedir; bu bölünmenin son ve bölünemez birimini ise gerçek birer varlık olarak bireysel diller teşkil etmektedirler” (De Courtenay, 2010, s. 94). Humboldt'un fikirlerinden etkilenen dilbilimci inceleme esnasında söz ile zihinsel süreçlerin bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini de savunmaktadır. Bu şekilde yapılacak bir inceleme esnasında zihinde gerçekleşen süreçlerin ele alınması açısından dilbilime yardımcı alanlar olarak psikoloji ve sosyolojinin büyük rol oynadığını ifade etmiştir (De Courtenay, 2010, s. 117).

Courtenay'ın ortaya koymuş olduğu fikirlerle biçembilim alanındaki araştırmalarda tüm dengelim metodunun önemi belirtilmiştir. Aynı dili konuşan insanların oluşturduğu bir toplulukta hâkim olan dil kullanımlarını anlamak için öncelikle dil kullanımı olarak adlandırılan etkinliği gerçekleştiren bireylerin mercek altına alınması gerekmektedir.

Courtenay'ın öğrencisi olan Rus dilbilimci L. V. Şerba, *Dilsel Oluşumun Üçlü Yönü ve Dilbilimde Deney Üzerine (О тройком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании)* adlı çalışmasında dil ifadesini genel bir kavram olarak

görüp üç ayrı bölümden oluştuğunu ifade etmektedir. Bu yönlerden birincisini *sözel etkinlik* (*речевая деятельность*) olarak adlandırmaktadır ve dilin bu yönü, konuşma ve anlama süreçlerinden ibarettir. Bu noktada Rus dilbilimci konuşma ve anlama süreçlerinin eşit derecede önemli ve faydalı olduğunu belirtmiştir. Dile yapısal olarak bakıldığında dil kavramının ikinci yönü olarak sözcük dağarcığından ve gramerden oluşan *dil sistemi* kavramından bahseden Şerba bu sistemin tarihte konuşma mekanizmaları hakkında bireyin değil belirli bir toplumsal grubun konuşma ve anlama eylemleri üzerinde temellendirilerek ortaya konan yargılarla şekillendirildiğinden bahsetmektedir. Sözcük dağarcığı ve gramer sistemi ile *psikofizyolojik organizasyon* (konuşma mekanizması) arasında uyum olması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada Şerba tarafından kullanılan psikofizyolojik organizasyon ifadesinin açıklanması gerekmektedir. Konuşma etkinliğinin psikolojik ve fizyolojik olmak üzere iki önemli yönü bulunmaktadır. Bu sebeple inceleme esnasında psikoloji ve fizyoloji alanlarının yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. “Psikofizyolojik konuşma organizasyonu dil sisteminin bireysel bir ortaya konuşudur. İdealde dil sistemiyle örtüşmektedir ancak bireylerin organizasyonları birbirlerinden ve dil sisteminden farklılık gösterebilirler. Onları bireysel diller olarak adlandırmak mümkündür. Terminolojik olarak bireysel konuşma sistemleri demek daha doğru olur” (Şerba, 1974, s. 27, 28).

Şerba bireysel konuşma sistemi olarak adlandırdığı olgunun ait olduğu sosyal gruplardaki en küçük değişiklikten bile etkilendiğinden bahsetmektedir. Bahsi geçen değişikliklerin bir sonucu olarak da dil sistemi dolaylı yoldan değişmektedir.

Genel olarak bu değişikliklerin değişen nesille birlikte gerçekleştiği söylenir. Kısmen öyledir. Ancak devrim deneyimimiz göstermiştir ki dilsel materyallerdeki keskin bir değişim, konuşma normlarında yaşlıların bile konuşma etkinliklerini kapsayan kaçınılmaz değişimleri beraberinde getirmektedir: birkaç yıl öncesinde garip ve kabul edilemez sayılan birçok kelime ve kullanım, artık günlük kullanıma girmiştir (Şerba, 1974, s. 29).

Sonuç olarak dil sisteminin sürekli bir değişim içinde bulunduğu aşıkardır. Bu değişim özellikle dilin sözdeki ekonomik kullanımı eğilimine bağlı olarak

gerçekleşmektedir. Burada ekonomiden kasıt konuşmanın hızlı ve kolay bir biçimde gerçekleşmesidir.

Şerba'ya göre dil sistemindeki değişimin bir diğer sebebi ise iki dil sisteminin birbiriyle etkileşimi yani dillerin kaynaşmasıdır. Yabancı dilde konuşmaya çalışan bir kişinin taklit etmeye çalıştığı dilsel malzeme ile o kişinin sözel etkinliğini belirleyen dil sistemi ayrı iki olgudur. Yabancı dilde konuşma etkinliği kişinin ana dilindeki konuşma etkinliğinde de değişikliklere yol açar. Kişinin ana dilinin sisteminde bu değişiklikler bir direnç ile karşılaşmazsa dil sisteminin de keskin bir şekilde değişime uğradığı gözlemlenebilmektedir. Bu etkileşim iki dil arasında olabileceği gibi bir dil içindeki farklı gruplar arasında da gerçekleşebilir. Sözel etkinlikler, dil sisteminin şekillendirilmesi açısından kaynak teşkil etmesi yönüyle Şerba tarafından dil sisteminin üçüncü yönü olan *dilsel malzeme* olarak adlandırılmaktadır. Ancak burada bahsi geçen Sözel etkinlikler, daha önce de belirttiğimiz gibi bireye ait değil, belli bir gruba ait ve belli durumlarda gerçekleşen sözel etkinliklerdir.

Dilsel malzemelerin belirlenmesi konusunda araştırmacılar arasında sadece edebi metinleri ele almak gibi yanlış bir yönelim olduğunu belirten Şerba bunun belirli durumlarda verimsiz incelemelere yol açabileceğini öne sürmektedir. Edebi eserler dilin kullanımının birçok alanda ne gibi farklılıklar gösterdiğine dair önemli bilgiler içermekle beraber dilin kullanımına dair tüm ihtimalleri kapsamamaktadırlar. Bu nedenle biçim incelemeleri açısından tek kaynak olarak yetersiz kalmaları kaçınılmazdır (Şerba, 1974, s. 26).

Şerba bunun yanı sıra dillerin incelenmesinde iki farklı durumdan bahsetmektedir. Yaşayan dillerin incelenmesi ile ölü dillerin incelenmesi arasında farklılıklar bulunduğunu ifade eden Şerba ölü dillerde dilsel malzeme incelenmesi ile yetinilirken canlı dillerde incelenen malzemenin gerçeklikle ne kadar örtüştüğünün de göz önüne

alınması gerektiğini belirtmektedir. Rus dilbilimci bu yolla dilbilime deney metodunun da dahil olduğunu savunur.

Deney esnasında incelenen şeyin dil sistemi değil aslında bireysel konuşma sistemi olduğu yönündeki oldukça yaygın korkuyu tamamen sona erdirmek gerekmektedir. Bireysel konuşma sistemi sadece dil sisteminin somut bir oluşumudur. Bu yüzden de dil sisteminin tanınması için bireysel dil sistemlerinin incelenmesi tamamen doğrudur ve sadece bu tür bireysel dil sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi şeklinde bir düzeltmeyi gerektirir (Şerba, 1974, s. 34).

Rus dilbilimci Şerba da hocası Courtenay'ın fikirlerini benimseyerek ve onları geliştirmeye devam ederek biçem incelemelerinde toplum ile birey arasındaki ilişki üzerine odaklanmıştır. Hem toplumun hem de bireyin dil kullanımının incelenmesinde sistemlilik üzerine yaptığı vurgu ile biçembilimsel normların belirlenmesi ve bunların bir sistem haline getirilmesi doğrultusunda önemli bir noktaya değinmiştir. Dil sistemi ile sözel etkinliği ayrı olarak ele almasıyla birlikte, dilin kullanımı ile ilgili normların ve dilin kullanımında yaşanan değişikliklerin saptanması için incelenecek malzemenin belirlenmesi ve elde edilen bulguların gerçeklikle karşılaştırılmalı olarak ele alınması gerekliliği üzerine ortaya koyduğu fikirlerle biçembilim alanının somutlaşması sürecinde önemli bir adım atmıştır.

Biçembilim alanının gelişmesi açısından önemli fikirler ortaya koyan araştırmacılardan bir başkası da Rus dilbilimci G. O. Vinokur'dur. Kendinden önceki araştırmacılar gibi dilin kullanımı sorununa değinen Vinokur dil kullanımının ve bu konuda yapılacak araştırmaların önemine şu sözlerle işaret etmektedir:

Daha önce de belirtildiği gibi dil mekanizması kendi kendine harekete geçmez, bahsi geçen dilin sahip olduğu toplum tarafından harekete geçirilir. Böylece toplumun dilini nasıl kullandığı, dilin yaşamı için son derece hayati bir husustur. Dilin yapısı probleminin yanı sıra bir de dilin kullanımı problemi bulunmaktadır, çünkü dil sadece kullanıldığında vardır, yani gerçek hayatta dilin yapısı sadece kullanım şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Böylece farklı biçemlerin varlığı bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır: Doğru veya yanlış dil, tören dili ve iş dili, resmi ve gayri resmi, şiirsel ve sıradan dil vb. Bu tür bütün 'diller' birbirinden farklı şeyler değil, dilin farklı kullanımlarıdır (Vinokur G. O., 1959, s. 221).

Rus dilbilimcinin dile getirdiği bu anlayışa göre dilin kullanımında bireysel olarak ortaya çıkan farklılıklar toplumda belirli dilsel alışkanlıklar ve normların doğmasına

sebeptir. Bu alışkanlık ve normların insanlar arası iletişimin belli alanlarına bağlı olarak gruplaşması sonucu da farklı biçimler oluşmaktadır. İfade edilmek istenen fikir değişirse de farklı biçimlerde o fikrin ortaya konuş biçimi değişmektedir. Bu da okunan veya duyulan şeyin nasıl algılandığına etki etmektedir.

Daha önce yapılmış olan araştırmalarda rastlanan, dilin iki yönlü ele alınış biçimine benzer bir düşünceye Vinokur'un çalışmalarında da rastlanmaktadır. Vinokur dil sisteminin dilin nesnel yönünü, dil kullanımında görülen bireysel farklılıkların da dilin öznel yönünü oluşturduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda dilin nesnel yönü, var olabilmek için öznel yönünün varlığına muhtaçtır. Çünkü "...herhangi özel bir (biçimsel) renge sahip olmayan nötr sözler bile şöyle ya da böyle bir değere sahip olan diğer biçimsel alternatiflerinin yanında ilgili konuya karşı olumsuz bir değere sahip olarak algılanmaktadır" (Vinokur G. O., İzbranniye raboti po russkomu yazıku, 1959, s. 221). Dilin bahsi geçen öznel yönünün tarihsel olarak gelişen ve değişen bir olgu olduğunu belirten Vinokur yaşanan bu değişim ve gelişimin genellikle dilin yapısal yönüyle bağlantılı olduğunu öne sürmektedir.

Vinokur biçembilimin diğer dilbilimsel disiplinlerle ilişkisi ve dilbilim içindeki yeri konusunda da fikirler öne sürmüştür. Ona göre dil tarihinde dört ana bölüm bulunmaktadır. Bunlar fonetik, gramer, anlambilim ve biçembilimdir. Farklı bir alan olarak belirtilmesine rağmen biçembilim diğer alanların parça parça incelediği malzemeyi kendine has bir bakış açısıyla incelemektedir. Biçembilimin ele aldığı dilsel ögeler ifadesel veya duygusal bir değere sahip, toplumsal iletişimin belli bir alanına yakınlık gösteren ve diğer alanlara yakın ögelerle bir zıtlığa, karşılıklı bir ilişkiye sahip ögelerdir. "... (Biçembilim) dili aynı anda yapısının bütün yönleriyle, yani sesler, yapılar, işaretler ve bunların parçalarıyla inceler" (Vinokur G. O., İzbranniye raboti po russkomu yazıku, 1959, s. 223).

Biçembilimsel araştırmalara dahil olan ögelerin önemli bir özelliği de kolektif olmaları, bireysel farklılıklardan ziyade toplumsal eğilimler, alışkanlıklar ve normlara ait ögeler olmalarıdır. Söz akışında görülen ifadesel özellikleri, bireysel farklılıklardan doğan özellikler ve toplumun anlayışını temel alan, genelleşmiş özellikler olarak iki grupta ele alan Vinokur ikinci gruba ait özelliklerin dil gerçeklerine ait nesnel ögeler haline geldiğini savunmaktadır. Rus dilbilimci bu ayırmadan yola çıkarak dil biçimleri ile konuşmacıya (veya yazara) ait biçimleri de birbirinden ayırmaktadır. Bu noktada dil biçimleri üzerine yapılan çalışmalar dilbilimsel biçembilime dahil edilirken belli bir yazarın biçemi üzerinde yapılan çalışmalar ise edebiyat tarihinin çalışma alanına ait olarak görölmektedir.

Vinokur'un dil tarihini dört ana alana ayırdığını yukarıda belirtmiştik. Bu alanların birbirleriyle ilişkileri ve konumları da dilbilim açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Rus dilbilimci bu alanlardan ilk üçünün birbirleriyle doğrudan ilişkide bulunabileceğinden, birinden diğere geçişin mümkün ve sık görülen bir olgu olduğundan bahseder. Ancak biçembilim ile ilk üç disiplin arasında doğrudan bir geçiş mümkün değildir. Çünkü biçembilim diğere üç disiplinin çalışma malzemesini ayrı ayrı değil bir bütün halinde ele almaktadır. Dolayısıyla onlarla arasındaki bağlantı da ilk üç disiplin bir bütün olarak görüldüğü takdirde kurulabilir. Bu anlayıştan yola çıkarak Vinokur dilbilimsel disiplinleri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Dilin yapısını inceleyen disiplinler

- a. Fonetik
- b. Gramer
- c. Anlambilim

2. Dilin kullanımını inceleyen disiplin

- a. Biçembilim (Vinokur G. O., İzbranniye rabotı po russkomu yazıku, 1959, s. 224)

Vinokur yaptığı bu sınıflandırmada ayrı bir başlık altında değerlendirdiği biçembilimin alt dalları sorununa da değinmiştir. Ona göre biçembilimin çeşitli alanlara ayrılmasında diğer üç dilbilimsel disiplinin ayrılmasına benzer bir kıstas geçerli değildir. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi biçembilim bu üç disiplinle tek tek değil, bir bütün olarak etkileşimde bulunmaktadır ve bu disiplinlerin de üzerinde çalıştığı öğeleri birbiriyle bağlantılı bir biçimde incelemektedir. Dolayısıyla biçembilim içinde fonetik, gramer ve anlambilimsel bir ayırım yapmak mümkün değildir. Rus dilbilimci böyle bir ayırım yapmak için dilin gelişim tarihinin belli dönemlerinde belirginleşen ve gelişen biçemleri kıstas almanın daha sağlıklı ve verimli bir seçim olacağını savunmaktadır.

Vinokur'un biçembilim hakkında yaptığı belirlemeler ve ortaya koyduğu fikirler, özellikle biçembilimin dilbilimsel disiplinler arasındaki yeri, diğer dilbilimsel disiplinlerle arasındaki ilişkilerin ve çalışma alanının ve metodunun netleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Biçembilim ile ilgili, özellikle çalışma alanını belirlemek amacıyla, önemli fikirler öne süren Rus dilbilimcilerden biri de V. V. Vinogradov'dur. Vinokur gibi biçembilimin dilbilimsel disiplinler arasındaki yeri ile ilgili sorunun önemine dikkat çeken Vinogradov bu belirsizliği genel olarak dilbilimsel disiplinlerin çalışma alanının belirsizliğine dayandırmaktadır (1955):

Biçembilim konusu, içeriği ve görevleri, biçembilimin dilbilimsel disiplinler arasındaki yeri sorunu Sovyet dilbiliminin gelişimi için son derece önemlidir. Biçembilimin, temel anlayış ve kategorilerinin, etki alanının net bir tanımının olmaması, sentaksın, deyişbilimin, leksikolojinin ve özellikle semantiğin inceleme materyali ve sınırlarının esnek ve belirsiz olmasındandır (s. 60).

Biçembilimin diğer dilbilimsel disiplinlerle aynı malzemeyi farklı bir bakış açısıyla incelediğini daha önce belirtmiştik. Rus dilbilimci biçembilimin çalışma alanına giren bu ögelere dair belirlemeler de ortaya koymuştur. Sözdizimi açısından bakıldığında biçembilimin çalışma alanına dahil olan ögelerden ilki, dilin sentaks sisteminin çekirdeğini oluşturmeyen sentaks yapılarıdır, dil için temel konumda olan kelime grubu ve cümle türleri ise, araştırma çerçevesinin dışında kalmaktadır. İkincisi, paralel sentaks kullanımlarının işlevleri, kullanım alanları ve sözün herhangi bir alanına özgü olan, içeriksel veya anlamsal olarak sınırlandırılmış sentaks yapılarıdır (örneğin resmi-iş dili, bilim dili, edebi eserlerin anlatsal veya dramatik dili vb.). Sözdizimsel eş anlamlılığın bütün sorunları, yani anlamsal benzerlik veya denklik gösteren farklı sözdizimsel yapılara ait sorunlar ise, bu ögelerin üçüncüsünü oluşturmaktadır. Son olarak ise, biçembilimle bazen sentaks yapılarında veya sentaks yapılarının kombinasyonlarında bulunan ifadesel ve mecazlı nüanslar ve sözdizimsel deyimler sorunu ilişkilendirilmektedir (Vinogradov, 1955, s. 60,61).

Biçembilimin çalışma alanına anlambilim çerçevesinden baktığımızda, karşımıza paralel ve eş anlamlı ifadelerin farklı anlamsal ve ifadesel değerlerinin, sözün anlamsal nüanslarının ve dilsel ifade araçlarının ifade edilen içerikle çeşitli ilişkilerinin araştırılması gibi konular karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Vinogradov biçem araştırmalarının, klasik yazın teorisinde olduğu gibi, edebi metinlerdeki söz sanatlarını araştırma çerçevesinden daha geniş bir alana yayıldığını, dilin gelişiminin herhangi bir döneminde kelime ve kalıpların mecaz anlamda kullanım kurallarını da araştırdığını belirtmektedir (Vinogradov, 1955, s. 64). Sözcükbilim ve deyişbilim ile biçembilimin çalışma alanının kesiştiği noktalara bakacak olursak, karşımıza sözün belli türlerine yakın olan bazı kelimelerin, tamlamaların ve ifadelerin kısıtlı kullanım alanlarının belirlenmesi, dilin gelişiminin belli bir döneminde etkili olan tamlama oluşturma kuralları, tamlamaların kullanım alanları, kelimelerin ifadesel değerlerinin

tamlamalardaki değişimleri arasındaki bağların incelenmesi gibi çalışmalar çıkmaktadır. Ayrıca biembilimle dilin sözcükbilimsel sisteminin belli dönemlerdeki tarihi gelişimi, iç dinamikleri ve genel eğilimleri gibi konuların araştırılması da ilişkilendirilmektedir (Vinogradov, 1955, s. 65).

Fonetik ve morfoloji açısından biçembilimin çalışma alanına giren ögeler diğer disiplinlere göre daha azdır. Biçembilimin bu alanlarla ortak olarak incelediği konulara dilbilgisel eş anlamlılık ve birbirine yakın veya eş anlamlı çekimlerin kullanım alanları ve işlevleri dahil edilebilmektedir.

Böylece bir halkın ortak dilinin, milli dilin biçembilimi ses yapısını, gramerini, sözcük dağarcığını ve deyişlerini olmak üzere dilin bütün yönlerini sarar. Ancak bahsi geçen dilsel varlıklara bütün bir dil yapısının tarihi gelişiminde, kendi içinde bağlantılı ögeleri olarak değil, sadece az çok aynı anlama sahip; yakın, alakalı, paralel veya eş anlamlı ifadesel araçların ilişkisi, karşılıklı etkisi ve işlevsel farklılıkları açısından ve farklı sözel varlıkların ifadesel değerleri açısından inceler. Diğer yandan biçembilim bu varlıklara dilsel iletişimin farklı yapılarıyla veya sözün toplumsal olarak sınırlandırılmış türleriyle ilişkileri bakımından ele almaktadır (Vinogradov, 1955, s. 66).

Vinogradov'un biçembilim ile ilgili ele aldığı sorunlardan biri de bu alanın alt dallarına ayrılmasıdır. Ona göre biçembilim üç alt dala ayrılmaktadır:

- Dil biçembilimi
- Söz biçembilimi
- Edebiyat biçembilimi (Vinogradov, 1963, s. 5)

Dil biçembilimi birbiriyle ilişkili kelimeleri, kelime gruplarını ve dilsel yapıları bütünsel bir dil sistemi içinde incelemektedir. Belli özellikleriyle tanımlanmış olan dil biçemlerinin tarihsel süreç içindeki eğilimlerini ve karşılıklı ilişkilerini ele almaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki dilin tarihsel gelişim sürecinde sınırları, içerikleri ve kullanım alanları netleşerek birbirinden ayrılan biçemler üzerine günümüzde de geçerliliğini koruyan en sağlam temelli sınıflandırmalardan birini de Vinogradov ortaya koymuştur. İşlevsel biçemler olarak adlandırılan bu gruplar Rus dilbilimci tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- Günlük konuşma biçemi
- Bilim biçemi
- Basın-yayın biçemi
- Resmi biçem
- Edebiyat biçemi

Bu grupların işlevsel biçemler olarak adlandırması da mantıksal bir temele dayandırılmaktadır. İşlevsel biçemler dilin temel işlevleri olan iletişim, bilgilendirme ve etkileme temelinde sınıflandırılmaktadır. Konuşma biçemi iletişim işleviyle, resmi biçem ve bilim biçemi bilgilendirme işleviyle, basın-yayın biçemi ve edebiyat biçemi ise etkileme işleviyle ilişkilendirilmektedir (Vinogradov, 1963, s. 6).

Dilsel biçemlerin tarih boyunca gelişen ve değişen ögeler olduğundan bahsetmiştik. Bu değişim sebebiyle farklı dönemlerde dilsel biçemlerin sınırları ve içerikleri farklılık göstermektedir. Aynı şekilde dilsel biçemlerin edebiyat biemlerine ve türlerine de etkisi dönemden döneme farklılık göstermektedir. Vinogradov’a göre ulusal dil tarihinde merkez odaklı eğilimlerin ve halkın konuşma dilinin bölgesel farklılıklarının edebiyat dilinin normları arasına girmesiyle ve milli dilin yapısının daha yoğun bir hal almasıyla beraber dil biçemleri söz biçemleri için bir temel halini almışlardır. Bu noktada Vinogradov dil biçembiliminin söz biembilimiyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu belirtmektedir. “Söz biçembilimi dil biembilimini temel alır. Dil sistemi sözü sadece doğurmaz, sadece bilinen kıyılarda ve sınırlarda sözün akışını belirlemez, aynı zamanda ondan beslenir ve onun güçlü etkisi altında kalarak uyum sağlar” (Vinogradov, 1963, s. 14).

Söz biçembiliminin ilgilendiği sorunlar arasında “konuşmanın ve yazının toplumsal olarak üretilmiş farklı tipleri ve farklı türlerinin arasındaki anlambilimsel ve ifadesel-biçembilimsel karaktere sahip en ince farklılıkların incelenmesi” (Vinogradov,

1963, s. 15) noktaları öne çıkmaktadır. Ayrıca sözel yapılardaki ve dil birimlerinin söz dahilinde kullanımında görülen bireysel-biçembilimsel farklılıklar da söz biçembiliminin alanına dahil edilmektedir. Bu alanda en önemli araştırma konularından biri sözel türlerin betimlenmesi olarak görülmektedir. Vinogradov bu konuda şu ifadeleri aktarmaktadır⁴ (Vinogradov, Stilistika, teoriya poetičeskoy reči, poetika, 1963).

Çağımızın Rus dilinin iç ve dış kanunlarının ve gelişiminin incelenmesi için şu sözel türlerin tarihsel betimlemesi özellikle önemlidir:

1. Bir gazetede ana makale
Politika dışındaki bir konu üzerine gerçekleştirilen resmi konuşma
Miting konuşması
Beyannâme
Mahkeme ifadesi
Gazetede yazı dizisi
2. Popüler bilim dergisi makalesi
Belli bir disiplinin giriş dersi
Genel eğitimdeki bir dersin kitabının giriş bölümü
Farklı disiplinlerden bilim adamlarının katıldığı bir seminer
Bilimsel bir toplantı hakkındaki gazete raporu
3. Mevzuat
Askeri düzenleme
İş anlaşması
4. Lirik şiir
5. Sıradan diyalog, arkadaş mektubu.

Görüldüğü gibi sözel türler sözün işlevsel çeşitlilikleri olarak adlandırılan belli gruplarda bir araya gelmektedirler (s. 16).

Söz biçemlerinin incelenmesi yönündeki araştırmalarda Vinogradov monolog ve diyalogların incelenmesinin önemini vurgulamaktadır. Hem monoloğun hem diyalogun biçembilim araştırmaları açısından farklı ve önemli bulgular sağlama potansiyeli bulunmaktadır. Rus dilbilimci diyalogların toplumun dilinin diyalektik olarak incelenmesi için verimli olduğunu vurgularken ifadesel özelliklerin diyaloglarda daha belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Monolog ise “sözün, dilin normlarını yansıtan muhafazakâr bir türü”dür (Vinogradov, 1963, s. 18). Bu noktada dil normlarının diyaloglarda da yer aldığından bahsederken, ifadesel yapıların daha belirgin olduğunu

4 Vinogradov, ilgili kısmı İzdatelstvo Akademii nauk Kazahskoy SSR yayınevinin 1962 tarihli yayınından alıntılanmıştır.

ve bireyin karakterinin, psikolojik durumunun ve benzeri özelliklerinin öne çıktığını belirtir. Bununla beraber monologlar farklı diyalektlerden, jargonlardan ve başka dillerden öğelerin dilin normlarına girmesine imkân sağlamaktadır.

Biçembilimin üçüncü alt dalı edebiyat biçembilimi, dil biçembilimi ve söz biçembilimi alanlarını temel alarak edebi eserlerde türe, yazara, edebi akıma ait biçemlerin arasındaki farklılıkları belirleyen temel biçembilimsel yapıları incelemektedir. Bu alandaki çalışmaların amacı “uygun bir analiz yoluyla edebi eserin biçembilimsel düzeninin kurallarını ve metotlarını ortaya çıkarmak, yazarın bireysel biçimini, edebiyat okulunun, edebi eserin yapısal sisteminin bireysel özelliklerini saptamak ve tanımlamaktır. Herhangi bir ulusal edebiyat bu şekilde kurulmaktadır” (Vinogradov, 1963, s. 79).

Rus filozof ve edebiyat teorisyeni M. M. Bahtin dilin kullanımında görülen farklılıklara dair ortaya koyduğu fikirlerle biçembilim alanının gelişmesine katkıda bulunan araştırmacılar arasındadır. Ona göre dil kullanımındaki farklılıklar insan hayatında var olan farklı alanlar ve etkinlikler kadar çok sayıdadır. Bahtin’e göre dil kullanımında ortaya çıkan en önemli etkenlerden biri dil birimlerinin kazandığı ifadesel ve duygusal değerdir. Bu etkenler de ancak söylem dahilinde var olabilmektedirler: “...Kelimeler kimseye ait değildir ve kendi başlarına hiçbir şeye değer yüklemezler ancak herhangi bir konuşmacıya, konuşmacının en farklı ve birbirinden açıkça zıt değerlendirmelerine hizmet edebilirler” (Bahtin, 1996, s. 188). Bu bakımdan söylem, kendine has konusal içerik bütünlüğüne, biçeme ve dizgisel yapıya sahip bir ifadeler bütünüdür: “Her söylem tabii ki bireyseldir ancak dilin her kullanım alanı bu tür söylemlerin, sözel türler adını verdiğimiz, istikrarlı türlerini üretir” (Bahtin, 1996, s. 159). Söz türleri, sıradan diyaloglarda geçen replikler, selamlama, vedalaşma, emir, rica gibi hayatın birçok alanında yer alan, bireyselliğin üstüne çıkmış sayısız söylem

farklılıklarıdır. Söz türlerinin özellikleri çalışmamızda ayrıntılı olarak daha sonra ele alınacaktır. Söylem kavramına dönecek olursak, temelde iki önemli özelliği bulunmaktadır: Bunlar 1) Konuşma öznelerinin değişimi 2) Öznel bir bütünlüktür. Konuşma öznelerinin değişimi söylemin sınırlarını belirleyen en önemli etkidir. Sıradan diyaloglarda birbiri ardından gelen replikler şeklinde karşımıza çıkan bu özellik edebi eserler, bilimsel çalışmalar vb. daha büyük hacimli, yazılı metinlerde de kendini göstermektedir. Bir alanda, bir konu üzerine yazılmış olan tüm eserler bir zincirin halkaları gibi birbirini takip eden söylemlerdir. Söylemin bütünlüğü ise, Bahtin tarafından “kendisine cevap verilebilmesi, daha isabetli ve geniş bir açıklama ile söyleme karşı cevabî bir konum ortaya konması” olarak açıklanmaktadır (Bahtin, 1996, s. 178). Sıradan diyaloglarda birbiri ardından gelen replikler veya aynı alanda yazılmış edebî, bilimsel, teknik vb. metinler kendilerinden önce yazılmış olan bir esere cevap niteliği taşımaktadır. Burada cevap kelimesiyle kastedilen fikri birliği veya fikir ayrılığı belirtme, detaylandırma, örneklendirme, karşılaştırma gibi tepkiler şeklinde ortaya çıkabilen, cevap niteliğindeki bir anlayıştır. Aynı şekilde her eser, ardından muhatabının ortaya koyabileceği cevap niteliğindeki anlayışlar de hesaba katılarak oluşturulmaktadır. “Konuşmadaki veya yazıdaki söylemin muhatabının kim olduğuna, onun söylem üzerinde ne gibi bir etkisi olduğuna bağlı olarak söylemin dizgisi ve özellikle biçimi belirlenmektedir” (Bahtin, 1996, s. 200). Bu bağlamda Bahtin, söylemin bütünlüğünü tanımlayan üç esas nokta olduğunu belirtir: 1) Konu-anlamsal bütünlük; 2) Konuşmacının *sözel niyeti* veya *sözel isteği* (konuşmadaki iletişimdeki niyeti ve isteği) 3) Bütünlüğün tipik dizgi-türsel yapılar.

Konu-anlamsal bütünlük farklı iletişim alanlarında değişiklik gösterebilen bir özelliktir. Bilimsel çalışmalar gibi standart bir karaktere sahip metinlerde bu bütünlük yüksek seviyededir. Edebi eserlerde daha serbest bir bütünlük gözlemlenmekle beraber cevabi konum oluşturabilecek asgari bir bütünlüğün gerekliliği göz ardı edilemez

(Bahtin, 1996, s. 179). Her söylemin dinleyici tarafından algılanmasında ve bilimsel olarak incelenmesinde konuşmacının (yazarın) niyeti ve istekleri söylemin bütününe etkileyen bir etken olarak göz önünde bulundurulur. Söylemin sınırları, yapısı, söylemde yer vermek üzere seçilen dil birimleri ve onların kullanılış biçimi gibi değişkenlerin tamamı konuşmacının niyeti ve istekleri doğrultusunda şekillendirilir. Bu açıdan söylemin bütünlüğü açısından sözel niyet ve sözel istek olarak adlandırılan bu özellik önemli bir rol oynamaktadır. Üçüncü nokta ile ilgili Bahtin şu açıklamayı yapmaktadır (1996):

Konuşmacının sözel isteği her şeyden önce belirli bir sözel tür seçmesinde hissedilir. Bu seçim sözel iletişimin ilgili alanının özellikleriyle, konu-anlamsal anlayışlarla, sözel iletişimin somut durumuyla ve katılımcılarının kim olduğuyla belirlenir. Ardından konuşmacının sözel niyeti bütün bireyselliği ve özneliğiyle seçilen türe uygulanır, belirli bir türsel yapıda oluşturulur ve geliştirilir (s.180).

Bahtin'in ortaya koyduğu önemli kavramlardan bir diğeri de daha önce sözün geçen söz türleridir. Söz türlerinin bireysel söylemlerin genel kabul ve kullanım derecesine ulaşmış halleri olduğundan bahsetmiştik. Bahtin söz türlerinin iki başlıkta toplanabileceğini belirtmiştir. Bunlardan ilki salon dili, toplumsal-politik dil ve felsefe dili gibi belirli bir sınırları olan diyalog biçimindeki konuşmaların repliklerinden kişisel mektuplardan ve benzeri söylemlerden oluşan birincil söz türleridir. Birincil söz türleri daha basit söylemlerdir. İkinci grup ise edebi eserler, basın-yayın metinleri, bilimsel çalışmalar gibi daha karmaşık söylemlerden oluşan ikincil söz türleri olarak adlandırılan gruptur. “Birincil söz türleri ikincil türlerin içine belli dönüşümler geçirerek dahil olabilirler. (Sözelimi, sıradan diyaloglardaki replikler veya mektuplar bir romana dahil olabilirler ve bundan sonra dahil oldukları roman onların söylemi konumunu alır. Ancak burada bahsedilen, ikinci tür yani karmaşık söylemdir)” (Bahtin, 1996, s. 161).

Türsel yapılar daha esnek ve serbest olmaları açısından dil yapılarından ayrılırlar ve çok büyük bir çeşitlilik gösterirler. Bu sebeple bireyin anadilinde bile türsel yapıların bir kısmına pratikte hâkim olmaması doğal bir durumdur. “Dile muhteşem bir şekilde

hâkim olan birçok insan ilgili alanın türsel yapılarına pratikte hâkim olmadığı için iletişimin bazı alanlarında kendilerini tamamen çaresiz hissetmektedirler” (Bahtin, 1996, s. 183).

Bahtin’in ortaya attığı söylem ve sözel türler kavramları biçem kavramının modern tanımının ve biçembilimin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Konuşmacının ve muhatabın durumu, birbirleriyle ilişkileri, toplumdaki yerleri, konu, konuşmacının konuya yaklaşımı gibi birçok ögenin etkisi altında sistemli bir çerçeveye oturtulan söylem kavramı, biçemin sözel etkinlikteki yerini de daha belirgin hale getirmiştir. Bu konuda Bahtin şu ifadeleri kullanmaktadır (1996):

Böylece söylem, söylemin biçemi ve dizgisi konu-anlamsal yönü ve ifadesel yönüyle; yani konuşmacının konu-anlamsal noktaya olan yaklaşımına göre tanımlanır. Biçembilim üçüncü bir nokta daha tanımaz. Sadece, söylemin biçimini ve dizgisini tanımlayan şu faktörleri hesaba katmaktadır: dil sistemi, sözün konusu ve konuşmacının kendisiyle o konuya karşı değerlendirmesi. Yaygın biçembilimsel konseptte göre dil araçlarının seçimi sadece konu-anlamsal ve ifadesel anlayışlarla tanımlanmaktadır. Bu durumla da hem genel hem bireysel dil stilleri tanımlanmaktadır. Konuşmacı bir yandan dünya görüşüyle, değer yargıları ve duygularıyla, diğer yandan da konuşmasının konusu ve dil sistemiyle söylemini, onun biçimini ve dizgisini tanımlamış olur. Hâkim konumdaki konsept bu şekildedir (s. 195).

“Her biçem söylemlerle ve tipik söylem yapılarıyla yani söz türleriyle kopmaz bağlarla bağlıdır” fikrini öne atan Bahtin söz türlerinin biçembilim açısından önemli bir olgu olduğunu savunur (Bahtin, 1996, s. 162, 163). Biçembilimin bağımsız bir alan olarak ele alınmasının ve bu alanda yapılacak çalışmaların önemini vurgulayarak söz türlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesinin sistemli bir biçem anlayışı oluşturmak noktasında büyük katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

Rus dilbiliminde biçem ve biçembilim olguları çok farklı bakış açılarından ele alınmıştır. Bu durumu biçem kavramının ve biçembilim alanının doğası, diğer dilsel disiplinler arasındaki yeri ve onlarla ilişkilerinin karmaşıklığıyla açıklamak mümkündür. Genel olarak bakıldığında biçembilim ile ilgili belli başlı prensipler şu şekilde belirlenebilir:

- Biçembilim dilin pratik yönü ile yani kullanımı ile ilgilenir.
- Konuşmadaki dilsel öğelerin kullanımının zihinsel süreçlerle ve duygularla ilişkisini inceler.
- Çalışmalarını hem bireysel hem de toplumsal ölçekte gerçekleştirir.
- Bu alandaki çalışmalar diğer dilbilimsel disiplinlerle paralel olarak yürütülür. Bireylerin ve toplumların eğilimlerinin belirlenmesi ve bunların söz ve dil ile olan karşılıklı ilişkilerinin incelenmesi bakımından psikoloji, sosyoloji ve benzeri beşerî bilimlerle ortak çalışmakta ve gelişmektedir.
- Dilin kullanımına dair normları belirlemek en önemli görevlerinden biridir. Belirlenen normların dil sistemiyle örtüşüp örtüşmediğini kontrol eder. Yaşayan diller için buna ek olarak normların gerçeklikle örtüşmesi de önemlidir.
- Çalışma malzemesi olarak her türlü toplumsal iletişim etkinliğini ele alır. Ele aldığı öğelerin kolektif olması gereklidir.
- Konuşmacının, muhatabın ve genel olarak toplumun genel özellikleri, konuya karşı tavırları, konunun kendisi gibi birçok etken biçembilimsel araştırmalarda önemli öğelerdir.
- Dilin toplumsal kullanım alanlarına göre belirli işlevsel biçemler ve bu işlevsel biçemlerle bağlantılı konumdaki sözel türler biçembilim araştırmaları için önemli bir yer tutmaktadır.

4. Rus Dilbiliminde Biçembilim ve Alt Dalları

Biçembilim ile ilgili araştırmalar yaygınlaşmaya ve çalışma alanı genişlemeye başladıkça, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren biçembilimin alt dalları belirginleşmeye başlamıştır. Bu konuda V. V. Vinogradov tarafından ortaya atılan prensibin geçerliliğinin devam etmesiyle beraber biçembilimin gelişimi, çalışma alanının genişlemesi ve bu alanda yapılan araştırmaların daha detaylı bir hale gelmesi ile alt dallarında da çeşitlilikler ortaya çıkmıştır. Vinogradov'un dil biçembilimi, söz biçembilimi ve edebiyat biçembilimi olmak üzere üç alt dal belirlediğinden daha önce bahsetmiştik. Bu temel ayırım, bir yandan dilin yapısal ve işlevsel yönlerinin önemini diğer bir yandan da edebi eserlerin biçembilim araştırmaları çerçevesinde sahip olduğu geniş ve önemli yeri gözler önüne sermektedir. Daha sonraki çalışmalarda bu ayırım detaylandırılarak günümüzde hâkim durumdaki anlayışa ulaşılmıştır.

Biçembilimsel çalışmalarda biçemsel renge sahip dil birimlerinin belirlenmesine odaklanmış olan geleneksel anlayışın yerine XX. yüzyılda işlevsel bir bakış açısı hâkim konuma yükselmeye başlamıştır. Ancak ne geleneksel biçembilim ne de modern, işlevsel biçembilim bu disiplinin doğasını yansıtmada noktasında tek başına yeterli değildir. Geleneksel anlayış biçembilim araştırmalarının yapısal odaklı yönünü temsil ederken modern anlayış ise işlevsel odaklı yönünü yansıtmaktadır. Bu noktada geleneksel anlayış dilin ifadesel araçları üzerine çalışmaların yürütüldüğü *kaynak biçembilimi* alanına evrilirken işlevsellik odaklı modern anlayış ise *işlevsel biçembilim* alanını doğurmuştur. Edebi eserler ile biçem kavramının ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalar ise *edebiyat biçembilimi* adı verilen alanda toplanmıştır. Bununla beraber XX. yüzyılın 50'li yıllarının ortalarında gelişen normatif bakış açısıyla beraber bireyleri biçemsel farklılıklarla tanıştırmak sözel kültürü geliştirmeyi hedefleyen *pratik biçembilim* ve metin dilbiliminin gelişimiyle beraber ortaya çıkan *metin biçembilimi* de

biçembilimin günümüzde sağlam birer çalışma alanı olarak varlığını sürdüren alt dalları olarak şekillenmişlerdir (Pleşenko, Fedotova, & Çeçet, 1999, s. 6).

Yapısal biçembilim olarak da adlandırabileceğimiz *kaynak biçembilim* geleneksel yapısalcı anlayışın günümüzdeki uzantısı niteliğindeki bu alan bir tür betimleyici biçembilim olarak nitelendirilmektedir. Kaynak biçembilimi alanındaki çalışmalar biçemsel renge sahip dil birimlerinin ve yapıların anlamsal-işlevsel değerlerini ve özelliklerini açıklamaktadırlar. İncelenen bu birimler herhangi bir bağlam dışında ele alınmaktadırlar. Kaynak biçembiliminin üzerinde çalıştığı en önemli konulardan biri de biçembilimsel eş anlamlılıktır. Buradaki eş anlamlılık kavramı dilin her düzeyinde (leksikoloji, morfoloji, sentaks) rastlanabilen bir olgudur. Kısaca Rus yazın dilinde konuşma ve yazı bünyesinde gözlemlenen kitabî ve sıradan dil birimlerinin sistemleştirilmesi ve betimlenmesi kaynak biçembiliminin sorumluluğundadır. “Kitabî ve sıradan dilsel araçlar dil sisteminin farklı seviyelerinde, aynı miktarda olmamakla beraber, bulunmaktadır: sesbilimsel, sözcükbilimsel, deyişbilimsel, sözcük yapımsal, morfolojik ve sözdizimsel. Bu araçların incelenmesi, betimlenen alanın (kaynak biçembiliminin) çalışma materyalini oluşturmaktadır” (Kojina, 1983, s. 24, 25). Ayrıca kaynak biçembilimi edebi eserlerde kullanılan söz sanatları ve mecazların incelenmesiyle de ilgilenmektedir.

Kaynak biçembilimini temel niteliğinde bir alan olarak görmek yanlış sayılmaz. Biçembilim diğer çalışma alanlarıyla arasında sıkı bir bağlantı olduğu reddedilemez bir gerçektir. Bu bağlamda biçembilimin alt dalları arasındaki yeri oldukça önemlidir.

İnceleme materyali edebi eserler olan *edebiyat biçembilimi* poetikanın modern eşdeğeri olarak kabul edilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar hem dilbilimsel hem de edebiyatbilimsel bir karaktere sahiptir (Vinogradov’dan aktaran Kojina, 2011). Edebiyat biçembiliminde üç farklı yönelim gözlenmektedir. Bunlardan ilki sanatsal

sözün işlevsel biçembilim yönünden yani işlevsel biçemlerden biri olarak incelenmesidir. Edebiyat biçembiliminin çalışmalarının bu yönüne, işlevsel biçembilim başlığı altında değinilecektir. İkincisi edebiyatın biçemleriyle alakalı bilimsel çalışmalardır. Edebi eserler farklı işlevsel biçemlere ait özellikleri ve öğeleri kendilerine has bir işlevle yapılarına dahil edebilmektedirler. Edebiyat biçembiliminin görevlerinden biri edebi eserlerin dili ile farklı biçemsel çeşitliliklerin arasındaki ilişkinin doğasına dair belirlemeler de yapmaktır. Edebiyat biçembiliminin üzerinde çalıştığı en önemli konulardan biri dilin tarihsel gelişiminin herhangi bir aşamasında yazın dilinin, edebiyatın biçembilimsel yöneliminin gereklerini ne derece karşıladığının belirlenmesidir.

Edebi eserlerin dili, türü, konusu, yazarın bireysel sanat anlayışı, biçemi ve dünyaya bakış açısı ve edebi akım gibi birçok etkene bağlı olarak farklılık göstermektedir. Edebiyat biçembilimi edebi eserlerdeki dil kullanımıyla bahsi geçen etkenler arasındaki ilişkiyi de incelemektedir. Bununla beraber edebiyat biçembilimi edebi eserlerde yazarın konumu, kahramanların, olayların, mekanların ve bunlara benzer diğer öğelerin ortaya konusu ile kullanılan biçembilimsel araçlar ve yöntemler arasındaki ilişkiyi de açıklamaya çalışmaktadır. Bahsi geçen etkenler arasında en önemlisi yazarın bireysel biçemidir. Farklı biçemlere ait araçlar edebi eserlerde kendine has bir sistemin içinde bulunurlar. Bu sistemin doğasını açığa çıkarabilmek için de yazarın bireysel biçemini ve o biçemi şekillendiren etkenleri anlamak gerekir.

Edebiyat biçembiliminin ana yönelimlerinden üçüncüsü *sanatsal metinlerin iletişimsel biçembilimi* olarak adlandırılmaktadır. Bu alan metin analizi esnasında iletişimsel-etkinliksel bir yaklaşım sergilemektedir. Yapılan çalışmalarda herhangi bir metinde kullanılan dil birimleri ve yöntemler o metindeki işlevleriyle beraber ele alınmaktadırlar. İletişimsel-etkinliksel özellik ise metnin, yazarın etkinliğinin ve

muhatapın etkileşimi açısından ele alınmasıyla kendini ortaya koymaktadır. Sanatsal metinlerin iletişimsel biçembilimi metinsel etkinliklerdeki dil araçlarını sözel-anlamsal, bilişsel ve güdüsel seviyelerde inceleyerek, yazara ait en özgün bireysel araçları ortaya çıkarır. Bu şekilde yazara ait biçemi tanımlamayı amaçlayan sanatsal metinlerin işlevsel biçembilimi alanındaki çalışmalar yazarın dilsel kişiliğinin bilişsel düzeyinden yola çıkarak, dünyanın yazarın zihnindeki kavramsal yansımasına ulaşmaya çalışmaktadır.

Belirtilen bütün bu özellikleri hesaba katılarak edebiyat biçembilimine genel bir tanımlama yapmak gerekirse, edebi eserlerdeki biçemsel araçların ve yöntemlerin o eserlere etki eden dil dışı öğelerle bağlantılı olarak incelenmesi yoluyla edebi eserlerin biçemsel düzeninin doğasının, o düzenin kuruluş kanunlarının ve yöntemlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir alan olarak tanımlamak isabetli olur.

Biçembilim alanındaki gelişmelerle beraber gözlem ve analiz yoluyla toplumsal iletişimin farklı alanlarında dil kullanımının gösterdiği çeşitliliğe dair belirlenen normlar, eğilimler ve ortaya konan kanunlar doğrultusunda dilin doğru ve yerinde kullanımı ile ilgili pratik karaktere sahip çalışmaların bir araya toplandığı yeni bir alan ortaya çıkmıştır. *Pratik biçembilim* olarak adlandırılan bu alanda yapılan çalışmaların hedefi dilin iletişim alanı, konu, katılımcılar gibi dil dışı etkenlere bağlı olarak biçembilimsel bağlamda doğru kullanılmasını sağlamak, o dili konuşan bireylere bu doğrultuda gerekli olan yetileri kazandırmaktır. Pratik biçembilim bireyleri işlevsel biçemlerin normlarıyla tanıştırmak her hangi bir iletişim alanında bireyin yetkinliğini arttırmayı hedeflemekte ve böylece sözel kültürün gelişmesine hizmet etmektedir.

Pratik biçembilim hem ana dil hem de yabancı dil öğreniminde önemli bir yere sahip olmakla beraber her türlü konuşma ve metin çevirisi etkinliğini gerçekleştirecek olan çevirmenlerin yetiştirilmesinde de büyük önem arz etmektedir.

Metin dilbiliminin gelişmesiyle beraber çalışmalarını biçembilim ile metin dilbiliminin kesişiminde gerçekleştiren *metin biçembilimi* ortaya çıkmıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların materyali metinler ve metin tipolojisidir. Metin biçembilimi belli bir içeriğin ifade edilmesi için iletişimi sürecinde kullanılan yazınsal-biçembilimsel yapıları inceler. Bu alanın en önemli görevi sözel bir ürünün tam ve derin bir şekilde anlaşılmasıdır. Bu şekilde herhangi bir metnin oluşturma yöntemlerini ortaya koyarak kültürel-sözel yetilerin gelişmesini hedefler. Bu hedef doğrultusunda bir metnin, yapısal ve içeriksel bütünlüğü içinde iletişimin durumu ve hedefleriyle bağlantılı olarak derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

Metin analizinin yöntemsal temelinde yapı ve içeriğin, yazınsal ürünün birbiriyle sıkı sıkıya bağlı iki ögesi olarak oluşturduğu bütünlük anlayışı yatmaktadır. Bu iki ögeden birine ait herhangi bir öge tek başına incelemeye tâbi tutulabilir. Ancak bu durumda bile yapının ve içeriğin karşılıklı bağı ve etkileşimi göz ardı edilmemelidir.

“Metin biçembilimi alanındaki çalışmalar dil birimlerinden çok o birimlerin arasındaki ilişkileri inceler, birbirlerini etkilerini ve oluşturdukları düzeni inceler. Analizin odak noktasında dil birimlerinin biçembilimsel karakteristiği değil metnin yapısal özellikleri ve metin oluşturma yöntemleri vardır” (Odintsov, 1980, s. 36).

Metin dilbilimi dilin metinsel düzeyinin ve onun yapısının incelenmesiyle ilgilenirken metin biçembilimi sözel ürünlerdeki yapısal-biçembilimsel imkanları, düzensel-biçembilimsel ögeleri ve türleri, metne özel dilsel birimlerin oluşturulma yöntemleri ve işleyişlerini metnin fikirsel içeriği ile bütünlük içinde ele almaktadır. Bu iki alanın çalışmaları arasındaki fark bakış açısında ve çalışma metodundadır. Metin biçembilimi işlevsel-biçembilimsel bir bakış açısı benimsemektedir. Buna karşılık metin dilbilimini ise yapısal bir eğilim sergilemektedir.

4.1. İşlevsel Biçembilim ve Sınıflandırması

Çalışmamızda da merkez konumda bulunacak olan işlevsel biçembilim alt dalının doğuşu biçembilimin tarihi gelişimi esnasında birçok dilbilimcinin hakkında fikirler öne sürdüğü dil-söz ayırımına dayanmaktadır. XX. yüzyılın ortalarında dilbilimsel disiplinlerde yapısalcı bakış açısının yerini işlevsel bakış açısının almasıyla şekillenen işlevsel biçembilim, modern biçembilim anlayışının en önemli alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dil farklı birimlerden ve kurallardan oluşan yapısal bir bütündür. Söz ise bu yapının kullanımıyla alakalı, konuşma etkinliği esnasında ortaya çıkan, birçok etkene göre farklı özellikler sergileyen bir olgudur. İşlevsel biçembilim alanında yapılan çalışmalar da dilin kullanımı esnasında ortaya çıkan dil dışı etkenleri de dikkate alarak dilin toplumsal iletişimin farklı alanlarındaki kullanımında ne gibi çeşitlilikler gözlemlendiğini, hangi dil araçlarının ne sıklıkla ve nasıl kullanıldığını ortaya koymayı ve buna dayanan bir sınıflandırma yapmayı amaçlamaktadır. İşlevsel biçembilim çalışmalarında önemli olan dil birimlerinin herhangi bir bağlam dışındaki biçemsel rengi değil, toplumsal iletişimin bir alanında hangi dil birimlerinin seçildiği, seçilen dil birimlerinin o bağlamda nasıl biçembilimsel renkler kazandığı ve aralarında ne tür ilişkiler kurulduğudur. Bu noktada bir terim olarak *renk* kavramını açıklamak ihtiyacı doğar. Biçembilim alanında bir dil biriminin rengi o dil biriminin kullanım esnasında ortaya çıkardığı özelliklerdir. Daha detaylı olarak bakıldığında dil birimlerinin ve genel olarak söylemin biçemsel rengi, *duygusal renk* ve *ifadesel renk* olarak iki grup altında sınıflandırılmaktadır. *Duygusal renk* konuşmacının kullandığı ifadeye ve o ifadenin gerçeklikteki karşılığı olan varlığa karşı duygusal tutumunu yansıtmaktadır. Rus dilinde sevgi, aşağılama gibi çeşitli duygusal tutumları yansıtan *вешуицы*, *окошко*, *стартушонко* gibi dil birimleri bu gruba örnek verilebilir. *Ifadesel renk* ise dil birimlerinin, söylemin ifadesel düzeyini yükseltmesine yardımcı olabilecek işlevler ve anlamları kapsamaktadır. İşlevsel biçembilim bütün bu olguları dil dışı etkenlerle sıkı

sıkıya bağılı olarak ele almaktadır. Dil araçlarının toplumsal iletişimin belli alanlardaki seçimine, kullanımına ve bu araçların arasında kurulan ilişkilere dair toplumsal olarak kabul görmüş normların bir araya gelmesi sonucu *işlevsel biçem* kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavrama farklı araştırmacıların yaptığı tanımlamalar şu şekildedir:

İşlevsel biçem yazın dilinin insan etkinliğinin ve iletişimin belli bir alanında dilsel birimlerin kullanımı ve o alana özgü düzeni oluşturarak ilgili alanda etkinlik gösteren tarihsel olarak gelişmiş toplum tarafından benimsenmiş bir çeşitliliğidir (Pleşenko, Fedotova, & Çeçet, 1999, s. 16) .

Biçem herhangi bir ortak toplum dilinin veya ortak ulus dilinin herhangi bir alanında sözel iletişim araçlarının seçimi, kullanımı ve karışımından oluşan, toplumsal olarak benimsenmiş, belli işlevlere hizmet eden, ilgili halkın toplumsal konuşma pratiğinde farklı amaçlara hizmet eden ve farklı işlevleri yerine getiren diğer ifade imkanlarıyla ilişkili bir bütündür (Vinogradov, 1955, s. 73).

İşlevsel biçem sözün toplumsal çeşitliliğinin toplumsal etkinliklerin herhangi bir alanıyla ve o alana ilişkili bilinç yapısıyla denk düşen, o alanda dil araçlarının işleyişinin özelliklerini ve o alanın genel biçembilimsel rengini oluşturan kendine has bir özelliğidir (Kojina, Stilistika russkogo yazıka, 1983, s. 49).

Toplumsal iletişimin farklı alanlarında dil kullanımının toplum tarafından benimsenmiş çeşitliliklerin bir araya getirildiği işlevsel biçemlerin ve bu grupların oluşturduğu sistemin incelenmesi biçembilimin en önemli çalışma alanlarından birini teşkil etmektedir. İşlevsel biçemlerin karakteristik özelliklerinin belirlenmesi bu çalışmaların önemli bir kısmını oluştururken aynı zamanda farklı biçemlerin birbirleriyle ilişkileri ve zıtlıkları da çalışmalarda hatırı sayılır bir yer tutmaktadır. İşlevsel biçemlerin temellendirilmesi noktasında dilin üç işlevinden yararlanıldığını daha önce belirtmiştik. İletişim, bilgi aktarımı ve etkileme işlevleri temelinde Vinogradov tarafından öne sürülen sistem önemli bir çıkış noktası olmasına rağmen işlevsel biçemlerin temelini belirleme açısından yetersiz kalmaktadır. Bilim dili ve resmi iş dili arasında ya da basın-yayın ve edebiyat dili arasında sınıflandırma açısından ne gibi farklar olduğunu bahsi geçen sistemle ortaya koymak mümkün değildir.

İşlevsel biçemlere dair yapılan tanımlamalarda toplumsal iletişimin belli alanları ve bu alanlarla ilişkili görevler sık rastlanan olgulardır. İşlevsel biçemlerin belli bir sisteme oturtulması noktasında bu olguların görevi önemlidir. Toplumsal hayatın

içindeki insani etkinlikler bireyin toplumla iletişiminin temellerini oluşturarak toplumsal iletişim alanlarını şekillendirir. İşlevsel biçemlerin şekillenmesinde insani faaliyetlerin etkisi bu şekilde ortaya çıkmaktadır. “İletişimin ilgili alandaki amacı ve görevleri o alana özgü toplumsal bilinç yapısı, düşünce tipi ve kendine has içerik özellikleriyle tanımlanır. Ayrıca bütün bu etkenler birbirleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu etkenlerin oluşturduğu bütün, işlevsel biçemin basit dil dışı temelini oluşturur” (Kojina, Stilistika russkogo yazıka, 1983, s. 48). Bu noktada işlevsel biçemlerin şekillenmesini sağlayan iletişim alanı, toplumsal bilinç yapısı, düşünce tipi, içerik gibi öğelerin belli bir sistem oluşturmak için yapılacak sınıflandırmada kıstas olarak kullanılması da mantık dahilindedir. *Biçemi oluşturan öğeler* olarak adlandırdığı bu öğelerle ilgili Rus dilbilimci M. N. Kojina şu ifadeleri kullanmaktadır (1983):

Benimsenen her alanda ilgili işlevsel biçemin özelliklerini belirleyen, biçemi oluşturan öğelerin temel bir bütünü bulunur. Bu öğelere toplumsal bilincin ilgili yapısının (bilim, hukuk vb.) belirlenmesi, o bilince özel düşünce şekli, aynı şekilde içerik tipi ve iletişimin bütün bunlarla belirlenen hedefi ve görevleri dahildir. Bu yapı benimsenen her alanda etkili bir iletişimin gerçekleştirilmesi için dilin hedef odaklı kullanımına hizmet etmektedir. Bahsi geçen bütün, belli bir ölçüde daha özel, ikincil etkenleri belirler. Örneğin: türler bütünü, sözün işlevsel-anlamsal türleri vb. (s. 68).

Dil dışı etkenlerin biçemi oluşturma açısından farklı derecede etki gösterdiğinden bahseden Kojina bazı etkenlerin ise biçemi oluşturan faktörler arasında sayılmadığını ifade eder. Örneğin konuşmacının eğitim seviyesi, cinsiyeti, yaşı gibi konuşma etkinliğinde sadece bireysel farklılıkları ortaya çıkarabilecek olan dil dışı öğeler biçemi oluşturan öğeler arasında sayılmamaktadırlar (Kojina, Stilistika russkogo yazıka, 1983, s. 70).

Çağdaş biçem anlayışında en önemli çalışma alanlarından biri haline gelen işlevsel biçembilim çerçevesinde biçem kavramına bakış açısı klasik biçembilimden farklılık göstermektedir. Biçembilimsel renge sahip öğelerin belli sözel ürünler içinde farklı türden biçembilimsel renge sahip öğelerden ayrı kullanılması şeklinde ortaya konan klasik biçem anlayışı, farklı biçembilimsel renge sahip, farklı işlevsel biçemlere

ait ögelerin aynı sözel ürün dahilinde karşılıklı ilişki içinde kullanılması olarak açıklayabileceğimiz çağdaş biçem anlayışına evrilmiştir. Bu değişimin temelinde sözün amacı ve görevleri üzerinde odaklanan bir biçem anlayışının hâkim olması gösterilebilir. Bu amaç ve görevler doğrultusunda işlevsel biçemlerin sınıflandırılmasında kullanılan üç işlev (iletişim, bilgilendirme, etkileme) sözde birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaktadır. “Bir söylem genelde birden fazla işlevi yerine getirmektedir” (Pleşenko, Fedotova, & Çeçet, 1999, s. 19). Bu konuda Rus dilbilimci M. N. Kojina şu ifadeleri kullanmaktadır (1983):

Tek bir biçembilimsel renkteki araçlar bütününden oluşan gerçek bir söz, sözel akış hayal edilebilir mi? Kelime grupları çerçevesinde ve muhtemelen (hatta kuşkusuz) kısa cümle çerçevesinde veya nötr araçlar bakımından böyle bir olgu mümkün değildir. Büyük ölçekte bir söylem söz konusu olduğunda ise bu gerçek dışı, yapay ve sözel gerçeklikte imkânsız bir olgudur. Örneğin sadece kınama bildiren, törensel veya resmi dil araçlarından oluşan bir söz olmaz. Aksine, bir dizi işlevsel alanda (günlük konuşma biçemi, edebiyat biçemi, basın-yayın biçemi), türde ve belirli durumda biçembilimsel etki zıt çağrışımların karşı karşıya getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Bu yüzden işlevsel biçembilim farklı bir biçem tanımı ortaya koymaya çalışmaktadır (s. 46).

Çağdaş biçembilim anlayışındaki karışık düzen bazı soruları da beraberinde getirmiştir. Bu sorulardan biri de işlevsel biçemler arasındaki sınırların konumu ve netliğidir. Çağdaş biçembilim anlayışında işlevsel biçemler arasında kesin sınırlar belirlemek mümkün değildir. Toplumsal iletişimin farklı alanlarına ait ürünlerde işlevsel biçemler birbirleriyle iç içe kullanılmaktadırlar. Ancak herhangi bir işlevsel biçemin özelliklerini net bir şekilde yansıtan sözel ürünlerin mümkün olmadığını düşünmek de doğru olmaz. Bilim, resmi-iş ve edebiyat biçemlerinde ilgili biçemin özelliklerini net olarak yansıtan ürünlere rastlamak mümkündür. Belli alanlarda gözlemlenen biçemsel ögeler ve özellikler o alana özgü bir biçem olgusu oluşturmaktadır. Bununla beraber söylemin bireysel, türsel, amaçsal yönlerine hizmet eden bağlam dışı biçemsel ögeler de sözün yapısına dahil olabilirler. Bu durum söylemin genel biçemsel yapısını bozmadır. Bu noktada çağdaş biçembilim anlayışıyla ortaya çıkan sorulardan bir diğeri karşımıza çıkmaktadır: *makro-bağlam, mikro-bağlam*

ve bu ögelerle ilişkili olan *makro-renk* ve *mikro-renk*. Bazı çalışmalarda makro-bağlamın biçeminden bahsetmenin mümkün olmadığını, böyle bir anlayışta biçem ile metnin özdeşleştiğinin savunulduğunu belirten Rus dilbilimci Kojina bu görüşe karşı çıkarak şu ifadeleri kullanmaktadır (1983):

İletişimin genel amaçlarına ve görevlerine hizmet eden dil birimlerinin seçimine ve bir arada kullanılmasına dair herhangi bir alanda gelişmiş olan genel prensiplerin dışı vurumu sonucunda dil araçlarının işlevsel bir biçem oluşturmaya ve ortaya koyma yetisi olan kendine has bir dil araçları düzeni oluştuğu açıktır. İşlevsel biçem hem mikro-bağlamda hem makro-bağlamda hissedilmektedir. İşlevsel biçem metnin dilsel dokusunun metnin (ya da metinler bütünü) dil dışı temelinin genel özelliklerine bağlı olan bir özelliğidir (s. 47).

Çağdaş biçembilim anlayışıyla beraber dil araçları kullanıldıkları bağlama göre farklı biçembilimsel renklere sahip ögeler olarak tanımlanmaya başlamışlardır. Dil sisteminden seçilerek sözde kullanılan dil araçları söze etki eden dil dışı öğelere bağlı olarak belli bir işlevsel-biçembilimsel renk kazanırlar. Öyle ki herhangi bir bağlamda biçembilimsel bir renge sahip olmayan dil araçları bile çeşitli iletişim alanlarına ait söylemlerde farklı işlevsel-biçembilimsel bir renk kazanabilirler. Dil araçlarının kazandığı bu renkler sadece ilgili söylemdeki kullanımlarıyla sınırlıdır. Dil sisteminde herhangi bir bağlamdan bağımsız durumdayken bu özellikleri aktif olmayan potansiyel bir yön haline gelir. *Çok renklilik* olarak adlandırabileceğimiz bu durum biçembilim araştırmalarında dilin pratik yönünün (kullanımının) temel alınması ve farklı biçembilimsel karaktere sahip ögelerin bir arada kullanılmaya başlanması eğilimlerinin sonucunda gelişen bir durumdur.

İşlevsel biçemlerin belirlenmesinde Rus dilbilimci V. V. Vinogradov'un ortaya koyduğu teori modern anlayıştaki sınıflandırmanın temelini oluşturmaktadır. Daha sonraki dilbilimciler de Vinogradov tarafından belirlenen biçemlerle büyük ölçüde benzer çeşitlilikler belirlemişlerdir. Günümüzde kabul gören düşünceye göre araştırmacılar tarafından belirlenen belli başlı işlevsel biçemler günlük konuşma biçemi, edebiyat biçemi, basın-yayın biçemi, resmi-iş biçemi ve bilim biçemi olarak

sıralanabilir (Kojina, Stilistika russkogo yazıka, 1983, s. 163) (Pleşenko, Fedotova, & Çeçet, 1999, s. 16,17). İşlevsel biçembilim alanında yapılan bazı çalışmalarda bunlara ek olarak dini-vaaz biçemi de ayrı bir grup olarak sayılmaktadır (Krisin, 2004, s. 287, 288). Ancak bu grup çalışmamızın sınırlarının dışında kalmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen işlevsel biçemlerin şekillenmesinde dil dışı etkenlerin temel alındığından bahsetmiştik. Bu dil dışı etkenlerin sonucu olarak her biçemin kendine has bir karakteri vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki her biçem bazı genel özelliklere zayıf veya güçlü bir özellik olarak sahiptir. “Her söylem sadece doğru (ilgili dilin yazınsal normlarıyla örtüşen) değil aynı zamanda açık, yeterli ölçüde anlamlı, mantıklı ve net olmalıdır. Bu biçemsel özellikler genel ve zorunlu bir karaktere sahiptirler” (Kojina, Stilistika russkogo yazıka, 1983, s. 80, 81). Örneğin edebiyat biçemi için netlik ve mantıklılık her zaman dışı vurum gösteren özellikler değilken resmi-iş biçeminde farklı yorumlamaları imkânsız kılan bir netlik olmazsa olmaz bir şarttır. Bilim biçeminde ise, tartışma ve ispatlama yoluyla telafi edilen daha yumuşak bir netlik özelliği görülmektedir. Mantıklılık edebiyat biçeminde betimlemenin oluşturulmasının ve sunulmasının akla uygunluğu olarak karşımıza çıkarken, bilim dilinde mantıklı bir dışı vurum kati bir şarttır. Farklı biçemlerde farklı seviyelerde gözlemlenen bir diğer özellik de betimleyiciliktir. Edebiyat biçeminde estetik betimleyicilik olarak karşılaşılan bu özellik bilim biçeminde bilişsel rol oynamaktadır. Bilim biçemindeki betimleyicilik şemalandırma, tipikleştirme, genelleme ve soyutlama şeklinde kendini ortaya koyarken edebiyat biçeminde ise bireysellik, somutluk ve özgünlük yönleriyle öne çıkmaktadır.

Çalışmamızda belirttiğimiz beş işlevsel biçem, sözde görülen biçemsel farklılıkların en genel haliyle sınıflandırılmasıdır. Daha detaylı olarak gözlemlendiğinde işlevsel biçemler kendi içlerinde alt biçemlere, onlar da sözel türlere ayrılmaktadırlar.

Bu dallanma sözdeki bireysel-biçembilimsel çeşitlilik seviyesine kadar devam eden bir olgudur (Pleşenko, Fedotova, & Çeçet, 1999, s. 24, 25).

İşlevsel biçembilim içerisinde yer alan her bir alt biçem sınıflandırmasını inceleyecek olursak resmi-iş biçemi, bireyler, devlet kurumları ve özel kurumlar arasındaki ilişkilerde, yasama, yargı, iş ve diplomasi görüşmelerindeki etkinliklere hizmet etmektedir. Bu biçem kanun, kararname, talimatname, sözleşme gibi metinler ve diplomatik metinlerde kullanılmaktadır. Tarihsel olarak çok fazla değişim geçirmiş olmasına rağmen işlevsel biçemler arasında sabitliği, gelenekselliği, kapalılığı ve katılığıyla öne çıkmaktadır.

Resmi-iş biçemi diğer biçemlere göre daha net bir çerçeveye ve yapıya sahiptir. Sözün bu çeşitliliğine ait karakteristik özellikler netlik, kısalık, zorunluluk, nesnellik, somutluk, resmîlik ve belgesellik olarak sıralanabilir. Bu özellikler arasında bilhassa kesinlik önemli bir yer tutmaktadır. Resmi-iş biçeminin kesin, önceden belirlenmiş ve zorunlu bir ifade kullanımı farklı yorumlamalara izin vermeyecek kadar katıdır. Özellikle yasama ve yargı etkinliklerinde bireyin kaderi ve hatta hayatı söz konusu olduğundan dolayı ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilecek farklı yorumlamaların önünü kesecek bir netlik hayati bir önem taşımaktadır. Bu biçemin en önemli özelliklerinden biri de standartlığıdır. Önceden belirlenmiş ve katı kullanım kurallarına sahip ifadelerle yorumlama noktasında fikir birliğinin korunması desteklenmektedir. Bu özellik 1) Hazır, katılaşmış yazınsal kalıpların kullanılması (*в целях, в соответствии* vb.) ve 2) Aynı kelime, yapı ve ifadelerin düşüncelerin dışı vurumunu standart bir kalıba sokmak amacıyla tek tipte olmak üzere sık sık tekrar ederek kullanması şeklinde kendini gösterir.

Resmi-iş biçemi dilsel iletişimin yürütüldüğü alana göre üç alt dala ayrılmaktadır. Bu alt dallar devlet kurumlarının etkinliklerine ve uyguladıkları toplumsal

düzenlemelere bağılı yasa metinlerinde kullanılan yasama alt biçemi, devletler arasındaki yazışmalar, diplomatik toplantılar vb. etkinliklerde kullanılan diplomasi alt biçemi ve devlet kurumları ile farklı kuruluşlar arasındaki iletişimde kullanılan bürokrasi alt biçemi olarak sıralanabilir.

Bir sonraki biçem dalı ise bilim biçemidir. Sözü bu çeşitliliği bilimin, tekniğin ve üretimin farklı alanlarına hizmet etmektedir. Monografi, bilimsel makale, tez, özet, bilimsel sunum, ders gibi yazınsal ürünlerde kullanılmaktadır. Bilimsel nitelikteki çalışmalarda üç ana işlevden söz edilebilir. Bu işlevler:

- a) Gerçekliğin yansıtılması ve bilginin korunması,
- b) Yeni bilgi edinilmesi,
- c) Özel bir bilginin aktarılması olarak sıralanabilmektedir.

Kullanım alanının bu özelliklerine bağılı olarak bilim biçeminde düşüncenin kesin, tek anlamlı, soyut, genel ve mantıklı bir biçimde yansıtılması söz konusudur. Bu özelliklerin yanı sıra ikincil özellikler olarak anlamsal netlik, dışı vurumun nesnelliği, betimleme kullanılmaması, gizlenmiş duygusallık, bilgisel zenginlik de bilim biçimini oluşturan etkenler arasındadır. Bilimin amacı herhangi bir olgunun varoluş ve işleyiş kanunlarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda bilim biçeminde iletişimin mantıklılığı, soyutluğu ve genelliği ortaya çıkmaktadır. Gözlem ve deneye dayalı olarak ortaya konan fikirler katı bir mantık dahilinde bir zincirin halkaları gibi birbirine bağılı bir yapı sergilemektedir. Tartışma ve ispat yöntemleri sayesinde sıkı bağlarla oluşturulan bu devamlılık bilim alanındaki iletişimin genel çerçevesini oluşturur. Tartışma ve ispat öğelerinin varlığı bilim biçiminin kesinlik özelliğinin daha serbest olmasına imkân sağlamaktadır. Bilimsel çalışmalarda araştırmacının kişiliğinin arka planda kalması sebebiyle bu alanda ortaya konan ürünlerde konuşma öznesi bulunmayan yapıların kullanımı gözlemlenmektedir. Bu da sözün, iletişimin ifadesel

değerine zarar vermeyecek derecede bir kuruluk ve katılığa sahip olmasına neden olmaktadır.

Ortaya konan ürünün kullanım amacına göre bilim biçemi üç alt biçeme ayrılmaktadır. Bunlar monografi, özet, rapor ve tez gibi yazınsal ürünlerde kullanılan *öz bilim alt biçemi*, ders kitabı ve materyallerinde, dönem ödevleri ve bitirme ödevlerinde kullanılan *eğitimsel bilim alt biçemi* ve genellikle bilimsel dergi makalelerinde ve bilimsel konulardaki haberlerde karşılaşılan *popüler bilim alt biçimidir*.

Yaygın kullanım alanına sahip diğer bir biçem dalı ise basın-yayın biçimidir. Sözü bu çeşitliliği iletişimin toplumsal ve politik alanına, özellikle kitle iletişim araçlarına hizmet etmektedir. Politik konular ve toplum tarafından önemli görülen diğer konulardaki gazete ve dergi makalelerinde, mitinglerdeki, toplantılardaki, radyo ve televizyon programlarındaki hitabet uygulamalarında bu biçem kullanılmaktadır.

Basın-yayın biçiminin en önemli özelliklerinden biri bünyesinde dilin iki işlevini birden barındırmasıdır: Bilgi verme ve etkileme. Bilgi verme işlevine bağlı olarak bu biçem güçlü bir belgesel-gerçeksel kesinlik, ölçülülük ve resmîlik gibi özellikler sergilemektedir. Etkileme işleviyle bağlantılı olarak ise ifadesellik özelliği ön plana çıkmaktadır. Bahsi geçen ifadesellik toplumda istenen etkiyi uyandırmak amacıyla dönemin şartlarına göre şekillenen olgudur. Bu yönüyle diğer biçemlerde karşılaşılan ifadesellikten ayrılmaktadır. Basın-yayın biçemi ifadeselliğine bağlı kendine has bir standartlık sergiler. Bilgi verme işlevine bağlı standartlıkta örneğin aynı gazetede yazan birden fazla yazarın ifadeleri arasındaki standartlık söz konusu iken etkileme işlevinde toplum tarafından ilgi ve kabul gören ifadelerin çoğunda yazar tarafından sıkça tercih edilmesiyle ortaya çıkan bir standartlık gözlemlenmektedir. Basın-yayın biçemi ajitasyon-propaganda işlevi olarak da adlandırılan etkileme işlevine bağlı olarak çekicilik, basitlik ve anlaşılabilirlik gibi özellikler de sergilemektedir. Basın-yayın biçemi

bünyesinde sözel ürünün konusuna bağlı olarak diğer işlevsel biçimlere ait dilsel araçlar da kullanılmaktadır. Ancak bu araçlar kaynak biçimdeki işlevlerinden farklı işlevlerde kullanıma dahil olmaktadır.

Basın-yayın biçemi söz konusu olan iletişimin türüne göre üç alt biçime ayrılmaktadır. Bunlar haber, ilan, röportaj, söyleşi, köşe yazısı gibi ürünlerde kullanılan gazetecilik alt biçemi, radyo ve televizyonda hazırlanan programlar, haber bültenleri gibi ürünlerde karşılaşılan radyo-televizyon haberciliği alt biçemi ve mitinglerde, toplantılarda, basın açıklamalarında ve benzeri ortamlarda gerçekleştirilen hitabet etkinliklerine hizmet eden hitabet alt biçemi olarak sıralanabilir.

Bir diğer biçem dalı olan edebiyat biçimine kısaca değinecek olursak, işlevsel biçimler arasında edebiyat biçimine yer verilmesinin tartışmalı bir konu olduğunu söylemek gerekir. Bunun nedeni, edebiyat biçimi şeklinde ayrı bir işlevsel biçem olamayacağını savunanlar ve öne sürdükleri şu gerekçelerdir:

- a) Edebiyat dili yazın dili anlayışına dahil değildir.
- b) Edebiyat dili çok biçemlidir. Edebiyat dilinin yoğun ve kapalı bir yapısı yoktur ve edebi eserlerin dilinde genel olarak gözlemlenebilecek bir emaresi yoktur.
- c) Edebi eserlerin dilinde dil araçlarının oldukça özel bir şekilde kullanılması olarak ortaya çıkan kendine özgü estetik işlevi vardır.

Edebiyat dili ile yazın dili farklı kavramlardır. Aralarında ilişki oldukça karmaşıktır. Edebiyat dilinde yazın dilinin en iyi özellikleri yansıtılmaktadır. Edebiyat biçimi edebi eserlerdeki hâkim biçem konumunda bulunmaktadır. Bununla beraber edebiyat dili kimi zaman yazın dilinin sınırları dışına çıkarak toplum dilinin imkanlarından en düşüğünden en yükseğine kadar yararlanır. Edebiyat dilinde her türlü

işlevsel biçimden ögeler yer alabilir. Ancak bu ögeler kaynak biçemlerdeki işlevleriyle değil, estetik işlevle kullanılırlar. Ayrıca edebi eserlerde yazarın bireyselliğinin ortaya çıkması sebebiyle edebiyat biçimi bireysel-biçemsel çeşitliliklerin araştırma çerçevesine girdiği nadir alanlardandır.

Edebiyat biçiminin karakteristik özellikleri geniş ölçüde mecazlılık, neredeyse tüm düzeylerdeki dil birimlerinin betimleme ile ortaya konması, her türlü eş anlamlılığın, çok anlamlılığın ve farklı işlevsel katmanların imkânlarının kullanımı olarak sıralanabilmektedir. Ayrıca duygusallık, model ifadelerin çeşitliliği ve özellikle yazın dili dışındaki dil araçlarının kullanılması edebiyat biçiminin özellikleri arasındadır. Edebiyat biçiminde tüm dil araçları eserin fikirsel-betimsel içeriğiyle bağlantılı bir sistemlilik içinde bulunurlar. Bu özellik sanatsal-betimsel sözel somutlaştırma olarak adlandırılmaktadır. Genelde yazılı bir yapıda ortaya konan edebiyat biçimi günlük konuşma biçimine de bazı özellikleriyle yakınlık gösterir ve o biçimin araçlarından büyük ölçüde yararlanır. İşlevsel biçimler arasında özellikle günlük konuşma biçimi edebiyat biçimiyle en yakın ilişki içinde olanıdır. Günlük konuşma biçimi sadece sözcük ve deyiş dağarcığıyla değil aynı zamanda sözdizimi ile de edebiyat biçiminde geniş bir kullanıma sahiptir. Bununla beraber duygusallık ve farklı biçimlere ait ögelerin kendine has bir işlevle bünyesinde kullanılması özellikleriyle edebiyat biçimi basın-yayın biçimiyle de belli derecede bir yakınlık göstermektedir.

Edebi eserlerin üç ana türü temel alınarak edebiyat biçimi de üç alt biçime ayrılmaktadır. Bunlar şiir alt biçimi, düzyazı alt biçimi ve dramaturji alt biçimidir.

Çalışmamızda edebi biçimi dahilinde inceleyeceğimiz günlük konuşma biçimi (ya da konuşma stili) insanların günlük konularda yürüttükleri bütün iletişim etkinliklerine hizmet eden bir biçimsel çeşitliliği yansıtmaktadır. Ayrıca bu biçim

sanayide, üretim faaliyetlerindeki ve çeşitli kurumlardaki resmi olmayan, doğal iletişimde de kullanılmaktadır. Günlük konuşma biçiminin dışa vurumu temel olarak sesli iletişim biçiminde görülür. Ancak yazılı ürünlerde de rastlanabilmektedir. Örneğin arkadaş mektupları, günlük konulardaki notlar, edebi eserlerin ve basın-yayın türlerinin bir kısmında görülen karakter replikleri ve günlük kayıtlarında günlük konuşma dili kullanılır. Sesli iletişimde çoğunlukla diyalog şeklinde dışa vurum gösterir. Ancak monolog biçiminde de varlığı söz konusudur. Günlük konuşma biçiminde monolog herhangi bir olay hakkındaki doğal bir hikâye olarak dışa vurum göstermektedir. Dinleyici onaylama, şaşırma, sevinme gibi farklı tepkiler vererek iletişim sürecine katılmaktadır.

Günlük konuşma biçiminin ana dil dışı özellikleri iletişimin gayri resmiliği, doğallığı ve konuşmacıların iletişime dolaysız katılımı olarak sıralanabilir. Ayrıca bireysellik oldukça güçlü bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel-biçembilimsel farklılıklar iletişimde belirgin bir şekilde ortaya konmaktadır. Hissedilen güçlü bireysellik özelliğiyle bağlantılı olarak iletişim duygusal, değersel ve ifadesel bir özellik ortaya koymaktadır. Günlük konuşma biçiminde kullanılan dil araçları belirgin bir duygusal veya değersel renk sergilemektedir. Duygusallık ve değersellik ve betimleyicilik özellikleriyle bağlantılı olarak günlük konuşma biçiminde iletişim işlevinin yanı sıra etkileme işlevi de kullanılmaktadır. Bu biçimin en belirgin özelliklerinden biri de hazırlıksızlıktır. Bu özellik dilin kullanıldığı iletişimin türüne göre farklı seviyelerde dışa vurum gösterebilir. Gündelik hayatta beklenmedik şekilde gelişen bir diyalogda hazırlıksızlık özelliği yüksek seviyede ortaya çıkarken mektuplarda, günlük kayıtlarında veya günlük konularda yazılan notlarda kitabi biçimlerdeki seviyeye ulaşmamakla beraber belli bir hazırlık söz konusudur. Günlük iletişimin belli durumlarında sık sık kullanılan ifadeler zaman içinde toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenerek dilsel klişe olarak adlandırılan standart yapıları

oluşturmaktadırlar. Böylece günlük konuşma biçiminin standartlık özelliği oluşmaktadır. Bu özellik yukarıda bahsedilen hazırsızlık özelliğiyle zıtlık içinde bulunmaktadır. Gündelik hayatta gerçekleşen beklenmedik karşılaşmalar bile ne kadar hazırlıksız, ani ve beklenmedik olursalar olsunlar iletişim belli kalıp ifadeler, belli standartlar üzerinde yürütüldüğü için bu iletişimin hazırlıksızlığı tartışmaya açık bir konudur. Bu noktada hazırlıksızlık özelliğini iletişimde konuların mantıklı bir zincirin halkaları gibi bağlantılı olmayışıyla bir arada düşünülerek açıklanabilir. Dar bir çerçeveden bakıldığında selamlama, hâl hatır sorma, vedalaşma gibi kalıp yapılar üzerinde kurulan iletişim konudan konuya keskin ve bağlantısız geçişlerin gözlemlenebilmesi noktasında hazırlıksız ve doğal olma özelliğini dışa vurmaktadır. Sayılan bu özelliklerle beraber konuşmacının karakteristik özellikleri, jest, mimik gibi dil dışı ögeler ve somutluk, deyimsellik, gibi özellikler da günlük konuşma biçiminin doğasını belirleyen diğer etkenlerdendir.

Günlük konuşma biçiminin normları, kitabi biçemlerin aksine kullanım alışkanlıkları ve eğilimlerini temel alarak oluşmaktadır. Toplumun bireyleri bu normların oluşumunda bilinçli bir rol oynamazlar. Ancak bu normların dışına çıkıldığını hissedebilmek bu durumu hata olarak kabul etmektedirler. Konuşma biçimi esnekliği sayesinde dil araçlarının anlamsal ve yapısal olarak kullanım özelliklerinin dönemin eğilimlerine ve alışkanlıklarına göre zaman içinde değişimine imkân sağlayarak ulusal dilin tarihi gelişimine yön vermektedir.

Günlük konuşma biçiminin çoğunlukla gayri resmi iletişimde kullanılmasıyla beraber katılımcıların arasındaki ilişki resmi bir karakterde de ortaya çıkabilir. Bu noktada günlük konuşma biçimi iletişimin resmi olup olmamasına bağlı olarak resmi konuşma alt biçimi ve sıradan konuşma alt biçimi şeklinde iki alt gruba ayrılmaktadır.

5. İşlevsel Biçembilim Çerçevesinde Rus Dilinde Konuşma Biçemi

Çalışmamızda F.M. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanında yazarın üslubu üzerinden hem dönemin hem de Rus dilinin konuşma biçemi özelliklerini inceleyecek olmamızdan ötürü dilde konuşma biçiminin yapısal özellikleri üzerine durulacaktır. Bu hem Rus diline özgü olan konuşma özelliklerini anlamamız hem de konuşma dili ile yazın dili arasındaki stilistik farkı görebilmemiz açısından önemlidir.

5.1. Konuşma Biçemi ve Yapısal Özellikleri

Günlük konuşma biçemi işlevsel biçimler arasında özel bir yere sahiptir. İletişimin doğal olması sebebiyle kitabi olmayan dil araçlarının yoğun olarak kullanımı gözlemlenmektedir. Sadece sözcük bilim düzeyinde günlük konuşma dili öncelikli ve yoğun bir şekilde olmak üzere her stil grubunda görülen çok çeşitli sözcük ve ifadeler kullanılmaktadır. Buna basit dile ait ögeler de dahildir. Fonetik, sentaks ve kısmen morfoloji seviyesinde eksilteli yapıların kullanımına rastlanmaktadır. Bu durumun sebebi bir bakıma, cümlelerin ögeleri arasındaki sentaks bağlarının zayıf olmasıdır. İletişimin dolaysızlığı sebebiyle eksiltelen ögeler konuşmacılar tarafından rahat bir şekilde anlaşılabilir. Ayrıca iletişimin doğal olması ve herhangi bir hazırlık yapılmadan olağan bir şekilde gelişip meydana gelmesi sebebiyle konuşma esnasında anlık oluşumlara da rastlanabilmektedir. Tüm bu genel özelliklerin yanında konuşma biçemi temel olarak leksikolojik, morfolojik, sözdizimsel ve fonetik açıdan yazılı dilden çeşitli şekillerde farklılık gösterebilmektedir.

Günlük konuşma biçiminde dilin her seviyesinden somut anlamlı dilsel araçların kullanımı gözlemlenmektedir, genel ve soyut anlamlı araçların kullanımına ise nadiren rastlanmaktadır. Örneğin *депешо* kelimesi genellikle soyut ve genel olarak ağaç kavramından bahsetmekten çok konuşmacılar tarafından görülen veya bilinen belirli bir ağacı ifade etmektedir. Günlük konuşma biçiminin yüksek duygusallık ve değersellik

özelliklerinin bir sonucu olarak öznel değere sahip araçların etkin olarak kullanımı tüm dil seviyelerinde değersel-duygusal araçların kullanımı gözlemlenmektedir (*дурочка, старикан, лезть в бутылку*). Ayrıca standartlık özelliğine bağlı olarak günlük konuşmaya ait kalıp ifadelerin, deyişlerin ve sözel klişelerin etkin olarak kullanımı da söz konusudur. (*Ни пуха ни пера, привет, прощай*). Sözcükbilimsel ve deyişbilimsel araçlara bakıldığında geniş ölçüde günlük konuşma dağarcığının (*злоснуть, грязница, молодчина, злющий*) kullanıldığı, sıradan ve somut ifadelerden de bilhassa yararlanıldığı görülmektedir. Soyut kelimeler ve kitabi kelimeler, terimler ve yabancı dil kökenli olan ve yaygın olarak bilinmeyen ifadelerin ise, sınırlı ölçüde kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca jargon, argo ve kaba ifadeler (*трепаться, балда, загибать*) de günlük konuşma biçeminde kullanılmaktadır. Buna karşılık *молодёжный сленг* olarak adlandırılan genç kuşağın kullandığı argo dilinde yabancı kökenli ifadelerle sıklıkla rastlanabilmektedir (*наблик, группа в социальной сети, хайп, мода*). Bu açıdan jargon, argo ve kaba ifadeler (*трепаться, балда, загибать*) de günlük konuşma biçeminde sıkça yer alan ifadeler arasında yer almaktadır. İfadesel-duygusal renge sahip sözcüklerin kullanımı da günlük konuşma biçiminin karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır, özellikle samimiyet, sevgi, ironi gibi renklere sahip sözcüklerin (*окошко, вещьца, домик, кошечка*) sık sık kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Günlük konuşma biçeminde sadece genel anlamda değil, bireysel anlamda ve anlık oluşumlara bağlı bir çokanlamlılığın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Eş anlamlılık ise oldukça zengin olmakla beraber net sınırlara sahip değildir, başka bir deyişle eş anlamlılığın sınırlarının iletişim alanına ve kullanım durumuna göre değişebildiğini söyleyebiliriz. Eş anlamlı ifadelerin yanı sıra, deyişsel anlamlar etkin olarak kullanılmaktadır, özellikle de günlük konuşma rengine sahip deyişler (*делать из мухи слона, крутить носом, совать нос*) geniş bir kullanım alanına sahiptir, bununla

beraber, dilde yer etmiş deyişlerin yenilenmesi, değiştirilmesi, bozulması ve eksiltili olarak kullanılması da söz konusudur.

Sözcük Yapımsal Araçlara bakıldığında bu araçların en belirgin özelliklerinin ifadesellik ve değersellik olduğu gözlemlenmektedir. Sevgi, ayıplama, küçültme vb. anlamlarına sahip öznel değer bildiren sonekler (*карандашик, ящичек, вишенка, снежок, семечко, ноченька, солнышко, матушка*) etkin olarak kullanılmaktadır, bununla birlikte günlük konuşmaya ait işlevsel renge sahip sonekler (*добряк, болтун, столовка, дворняга*) gibi konuşmada kullanıma sahip sözcüklere de rastlanmaktadır. En aktif kullanımlardan biri olarak sayabileceğimiz değersel anlama sahip sıfatlar ile (*глаз-астый, зуб-астый, кус-ачий, драч-ливый, худ-ящий*), önekli-sonekli fiil yapıları (*по-шал-ивать, при-говар-ивать*), bazı son ekli fiil yapıları (*дер-ануть, спекиль-нут, здоров-еть*) ve yüksek duygusal-değersel ve betimsel ifadeye sahip ön ekli-dönüşlü fiiller de (*набегаться, наработаться*) geniş bir kullanım alanına sahiptir. İfadeyi güçlendirmek ve söylemde nitelenen nesne veya durumu pekiştirmek amacıyla ise, sıfatların, kimi zaman öneklerle birlikte, tekrarlanması da (*умный-преумный, большой-большой*) söz konusu olabilmektedir.

Konuşma dilinin leksikolojik özelliklerinden, morfolojik özelliklerine geçecek olursak, morfoloji düzeyinde günlük konuşma biçimine özgü kullanımlara bakıldığında sözcük türlerinin kullanım sıklığına dair kendine has bir kullanım özelliğine sahip olduğu görülecektir. Dil için sıradan olan isimlerin, fiillere göre çok daha sık kullanılması durumu günlük konuşma biçiminde tersine dönmektedir, başka bir deyişle bilim dili, resmi-iş dili gibi yazılı ifadenin ağır bastığı kimi stillerde isim yapıları sıkça tercih edilirken, konuşma biçiminde fiiller dilde ekonomiyi sağladığı, aktarılacak isteneni en hızlı ve anlaşılır bir biçimde sunduğu için daha çok tercih edilmektedir. Fiillerin üstünlüğüne bağlı olarak kişi zamirleri de geniş kullanım alanı bulmaktadır. Bu

duruma iki açıdan bakabiliriz: birincisi, konuşma biçeminde bahsi geçen nesne veya kişi konuşmacılar tarafından bilinmektedir, bu nedenle nesne adları ve özel isimler yerine zamir kullanımının (*Он не смел с ней говорить*) olağan olduğunu söyleyebiliriz. İkinci olarak ise, şahıs zamirlerine öncelik vererek konuşmacı böylelikle söylemdeki yerini ayırmakta, bir nevi birey olarak iletişimdeki yerini öne çıkarmaktadır. Filler ve zamirlerin yanı sıra, konuşma dilinde en çok tercih edilen ve yaygın kullanıma sahip dil birimlerinden biri de kiplik parçacıklarıdır (*ну, ведь, же, едва ли*), isimlerden türetilmiş iyelik sıfatları da (*мамин телефон, Пушкинская улица*) konuşma stilinde yaygın kullanıma sahip yapılar olarak yer etmişlerdir.

Sıfat-fiil ve zarf-fiillerin kullanımlarının ise, eylem, söz öbeği ve tamlama kullanımlarına oranla daha az olduğunu söyleyebiliriz, ancak bunların tamamen konuşma diline uzak olduklarını yani bu stile has kullanımlar olmadıklarını söylemek doğru olmayacaktır. Sıfat-fiiller ile geçmiş zamanda ve edilgen formda yapısal benzerlik gösterebilen kısa sıfat yapılarının günlük konuşma biçeminde nadiren kullanıldığını söyleyebiliriz, buna karşılık, kısa sıfat yapıları genelde etkili bir ifadesel renk taşıyarak anlamsal olarak güçlü yapılarda kullanılırlar (*Как ты глуп иногда!*). Bu nedenle bu biçimde uzun ve kısa sıfat yapılarının bir arada kullanılmasından doğan zıtlık hemen hemen hiç gözlemlenmemektedir. Bu bakımdan, günlük konuşma biçeminde yüklem görevinde kısa sıfat yapıları yerine uzun sıfat yapılarının kullanımı da (*Он молодой, Та женщина капризная*) daha yaygındır.

Tüm bu özelliklerin yanı sıra, fiillerden oluşturulmuş nidalar (*приг, скок, шасть, бых*), günlük konuşma biçeminde zamirlerin ve işaret sıfatlarının gramer anlamlarının zayıflaması sonucunda ifadeyi güçlendirme amacıyla kullanımı (*Вот **этом** твой друг мне сказал что ты дома*), isim-soy ismi yapılarında ve sayılarda sadece son sözcüğün çekimlenmesi eğilimi (*Иван Ивановичу, в тысяча девятьсот девяносто восьмом*

году, из двести пятьдесят **трех**) konuşma stiline sadelik ve dilde ekonomi özellikleri ile ilintili olarak gelişme göstererek dilde yaygın bir biçimde yer etmektedir.

Günlük konuşma biçemi ismin hallerinin kullanımları açısından da kendine has bir karaktere sahiptir. Normların dışında kullanımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Kimi ifadeler dilde çekimlenmeden yalın hal durumunda konuşmada bir varyasyon olarak (*пять килограммов помидоров* *krş.:* *пять килограмм помидор принесла несколько граммов мандаринов* *krş.:* *принесла несколько грамм мандарин*) kullanılabilir. İsmi tamlama hali ve bulunma halinde ise, kimi son çekim ekleri arasında bir rekabet durumu gözlemlenebilmektedir, kimi ekler norm kabul edilen eklerin önüne geçerek istisnai kullanım durumu oluşturabilirler (*из дома* *krş.:* *из дом*; *много народа* *krş.:* *много народ*;; *нет сахара* *krş.:* *нет сахару*; *в отпуске* *krş.:* *в отпуску* *vb*). Benzeri bir durumu isimlerin çoğul hal kullanım durumlarında da gözlemleyebilmekteyiz. Dil konuşucuları dilde mevcut olan çoğul son eklerden birini dilde söylemsel kolaylık açısından kendince belirleyerek kullanabilmektedir (*договор* – *договора* (*yanlış kullanım*) – *договоры* (*olması gereken*); *порт* – *порта* (*yanlış kullanım*) – *порты* (*olması gereken*) *vb*). Bunlara dilde normdan sapmalar olarak bakabiliriz. Anadil konuşucularının bile yapabildiği bu hatalar, esasında dilin zorlu yapısından kaynaklanmaktadır, çünkü kimi isimlerin çoğul halde sahip oldukları çoğul ekleri belirli iken, birçok istisnai çekim durumların (*яблоко* – *яблоки*, *лицо* -*лица*, *полотенце* – *полотенца* *vb.*) yanı sıra, kimi sözcükler iki çoğul eki ile de kullanılabilir (*бункер* – *бункера* *ya da* *бункеры*; *крейсер* – *крейсера* *veya* *крейсеры*; *прожектор* – *прожектора* *ya da* *прожекторы* *vb.*)

Konuşma biçemindeki morfolojik ve leksikolojik ayrım doğal olarak konuşma dilindeki sözdizimi yapısını da etkileyecektir. Sözelimi, ortak cinse sahip kelimeler, çekim özelliği açısından bahse konu nesne veya kişi baz alınarak farklılık

gösterebilecektir: *ты такой обжора / ты такая обжора veya какой обжора ты! Какая ты обжора!* vb. Yine benzer bir şekilde, meslek adlarının kullanımı da dilin sentagmatik yapısını etkileyebilen bir özellik ortaya koyabilmektedirler: *сегодня видела нашу коллегу / сегодня видела нашего коллегу* vb.

Günlük konuşma biçiminin sözdizimsel araçları incelendiğinde eksilti, duygusallık ve ifadesellik gibi özelliklerin en belirgin haliyle sözdizimi seviyesinde dışavurum gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum farklı anlamsal değerdeki mastar fiilli ve eksiltili cümlelerin (*Ну, ладно! Прекрасно! Молчать!*), ünlem cümlelerinin (*Позвони мне сегодня обязательно! Стой!*) ve soru cümlelerinin (*Не пойти ли нам погулять? Для чего используется этот прибор?*) sıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Günlük konuşma biçimine has özelliklerden biri de fikir birliği ve fikir ayrılığı bildiren tek ögeli cümlelerin (*да, нет, конечно*) kullanılmasıdır.

Günlük iletişimin herhangi bir hazırlık olmadan olağan bir şekilde gerçekleşmesi ve çağrışımlar üzerine kurularak hayat bulması ile bağlantılı olarak ifadelerin söz esnasında yeniden yapılandırılması (*Телефон – это вас*) ve parçalanması (*Уезжать страшно. Но надо.*) günlük konuşma biçiminin karakteristik özelliklerindendir. Ayrıca *да, и, тут, разве, что, мало того, кстати* gibi ifadeler yardımıyla oluşturulan, söze canlılık katan birleşik yapılar dilde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Öge düzeni kitabi-yazılı konuşmaya göre daha serbesttir. Bağlaçların sonda bulunması, ana cümleden yan cümlecığe taşınması gibi durumlar mevcuttur: *Тогда, если невозможны оба варианта, остаётся третий* vb.

Günlük konuşma biçiminde iletişimin duygusallığı ve ifadeselliğiyle bağlantılı olarak nida yapıları (*Ой ли? Вот как? Батюшки! Вот тебе на!*) sıkça kullanılmaktadır. Duygusal-ifadesel kiplik parçacıklarıyla güçlendirilmiş yüklem ifadeleri de konuşma dilinde yer almaktadır. (*Ну и сила! Вот так сказал!*) Söze

canlılık ve dinamizm katan, belirli bir yapıya sahip *надо же...; есть же...; то же мне...; то-то и оно, что* gibi ifadeler de kalıplaşmış yapı özelliği sergileyen kelimeler grubunda günlük konuşma içerisinde sıklıkla yer etmektedirler.

Günlük konuşma biçeminde karmaşık cümle türlerinden bağımlı sıralı cümle (сложносочиненное предложение) ve bağlaçsız karmaşık cümle (бессоюзное сложное предложение) türlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Bileşik cümlelerde ise, (сложноподчиненное предложение) yan cümlelerin tekdüzeliği gözlemlenmektedir. Tanımlayıcı türdeki yan cümlecikler günlük konuşma biçeminde hemen hemen hiç gözlemlenmemektedirler, açıklayıcı yan cümlecikler ise *говорить, сказать, думать, слышать* gibi fiillerle beraber sık sık kullanılmaktadırlar. Ayrıca karmaşık cümlelerin bağlaçsız kullanımı da günlük konuşma biçiminin özellikleri arasında yer almaktadır.

Son olarak konuşma biçiminin fonetik özelliklerinden bahsetmekte yarar vardır. Günlük iletişimin hazırlıksızlığının bir sonucu olarak günlük konuşma biçeminde söz akışının kesintiye uğraması ve söz esnasındaki iletişimin mantık açısından sürekliliğinin zaman zaman bozulması gözlemlenir. Bunun bir sonucu olarak söylemlerin bir bütün haline getirilmesi için ara sözler (*короче, однако, в общем-то, как сказать, знаешь, так сказать, понимаешь, собственно, например vb.*), kalıplaşmış ifadeler (*то есть, в принципе vb.*), kiplik parçacıkları (*ну, как бы, это, это самое, тупа, допустим vb.*) ve ünlemler (*блин, чёрт vb.*) kullanılabilir. Doğallık, duygusallık ve değersellik özelliğinin bir sonucu olarak günlük konuşma biçeminde özgün ve çeşitli bir vurgu ve tonlama gözlemlenmektedir. Vurgu ve tonlamanın sahip olduğu bu büyük etkiyle bağlantılı olarak günlük konuşma biçiminin serbest sözdizimsel yapısına rağmen söylem, ifade gücünü kaybetmemektedir.

Günlük iletişimde söz akışı genel olarak hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak günlük konuşma biçeminde cümle içinde bazı öğelerin

atlanması diğ er bir deyişle eksiltilmesi söz konusudur. İletişim genellikle birbirini tanıyan veya aynı ortamda bulunan bireyler arasında gerçekleştiğinden ve birçok  ge zaten iletişim sürecine katılan bireyler tarafından bilindiğinden dolayı gerçekleşen eksiltiler söylemin anlam değ erinin, duygusal ve ifadesel gücünün azalmasına yol açmamakta, tam tersi bireyler arasındaki iletişim akışın hızlı bir biçimde devam etmesine olanak sağlamaktadır. Günlük iletişimin hızlı temposundan dolayı ortaya çıkan eksiltiler aynı zamanda ünlü harflerin indirgenmesi, ünsüzlerin benzeşmesi ve bazı ifadelerin eksik telaffuz edilmesi şeklinde de şeklinde de ortaya çıkmaktadır (*Hy,  to  e? By  aleko    t yda ix našli? vb*). İletişim esnasındaki sözel tepkilerin hızlılığı genelde kısa cümleler ile yansıtılmaktadır, ayrıca tamlama halindeki bazı ifadelerin tek kelimeye indirgenmesi eğilimi (*              –       ,                 –          *) ve ad aktarması ile oluşturulan bazı kısaltılmış ifadeler de (*                        –               *) gözlemlenmektedir. Günlük iletişimin doğasına bağlı olarak günlük konuşma biçeminin yapısında ortaya çıkan bütün bu özellikler *dilde ekonomi ilkesi* ile açıklanmaktadır. Bu ilkenin temelinde sözel iletişimin en hızlı, etkili ve kolay şekilde gerçekleşmesi amacı bulunmaktadır.

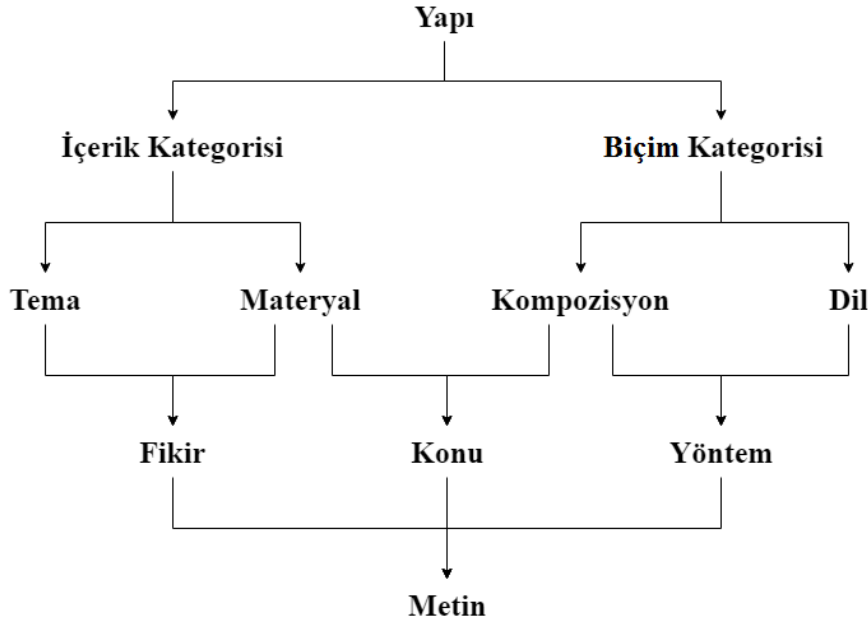
5.2. Edebi Eser İncelemelerinde Konuşma Biçemi Analiz Metotları

Biçembilim alanında yapılan çalışmalarda inceleme metotları geleneksel-modern (yapısal-işlevsel) anlayış ayrımına bağlı olarak şekillenmektedir. Geleneksel anlayışa yakın çalışmalarda dil araçlarının metinden ve bağlamdan ayrı incelenmesi söz konusudur. Bu tarz incelemelerde, ele alınacak dil araçları belirlendikten sonra seçilen araçların anlamsal, sözcükbilimsel, morfolojik ve sözdizimsel özellikleri betimlenip biçimsel karakteristiği ortaya konmaktadır.

Çağdaş anlayışa yakın incelemelerde ise dil araçlarının kullanımı ön plana çıkmaktadır. Her dil aracı kullanım dışındaki nötr halinde sahip olduğu morfolojik, sözcükbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel özelliklerinin yanı sıra içinde kullanıldığı söyleme bağlı olarak bazı ek özellikler de sergilemektedir. İşlevsel bakış açısıyla yapılan incelemelerde dil araçlarının çeşitli iletişimsel durumlarda, belirli söylemler dahilinde etkin hale gelen bu ikinci grup özellikleri ortaya konarak ilgili dil araçlarının işlevsel karakteri betimlenmektedir. Bu yolla herhangi bir türe veya döneme bağlı biçem anlayışı hakkında belirlemeler ortaya konabildiği gibi herhangi bir yazarın *özbiçemi* veya herhangi bir *dilsel-kültürel tipe* ait sözel etkinliklerin kendine has biçimsel yönleri de belirlenebilmektedir. Bu noktada dilsel-kültürel tip kavramına açıklık getirmekte fayda vardır. Dilsel-kültürel tip somut bir kültür çerçevesindeki bir sosyal grubun, sözlü veya sözsüz belli davranış özellikleriyle tanınan ve tahmin edilebilen değersel yönelimlere sahip bir temsilcisidir (Bolotnova, 2014, s. 28). Dilsel araçların ve metinlerin işlevsel biçemlerle ilişkilerine dair belirlemelerin yapılması da çağdaş anlayıştaki çalışmaların amaçları arasında yer almaktadır.

Biçembilimsel incelemelerde en önemli materyallerden biri metindir. Özellikle edebiyat biçembilimi, metin biçembilimi ve işlevsel biçembilim alt dallarında metin incelemeleri önemli bir yer tutmaktadır. XX. yüzyılın altmışlı yıllarında hâkim olan

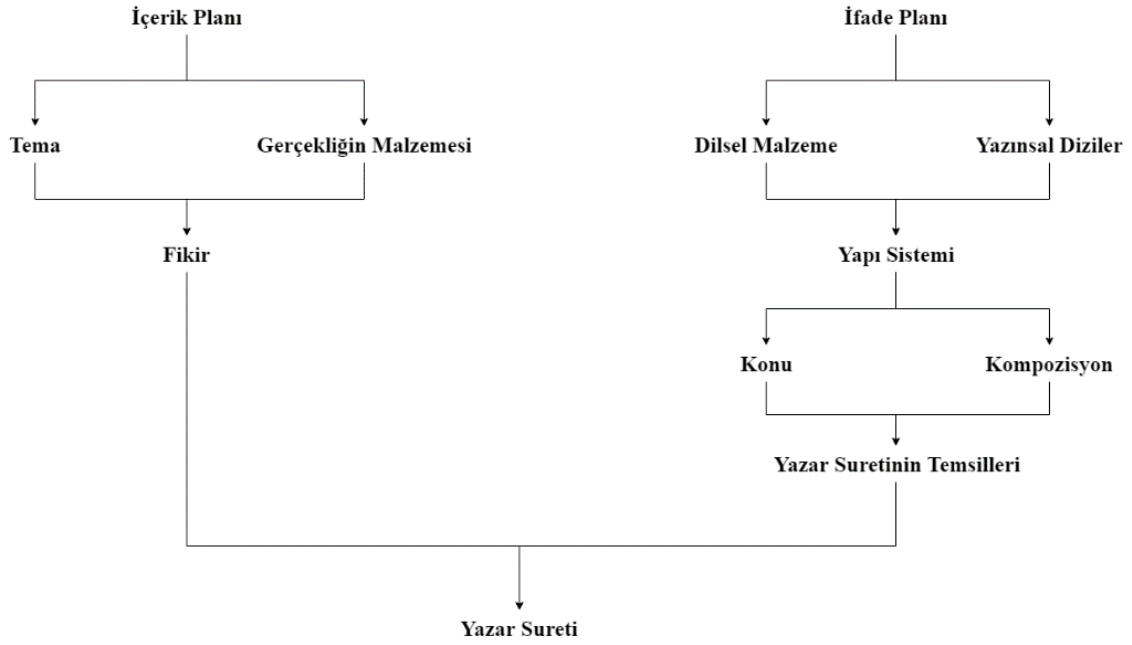
anlayışa göre sözel bir ürün olarak metin kavramının yapısı birden çok alt metnin belli bir süreklilik bağıyla bir araya gelmesi fikri ile açıklanmaktadır. Ancak karmaşık bir doğaya sahip olan metnin yapısına yönelik ortaya konan bu açıklama yeterli değildir. Rus dilbilimci V. V. Odintsov Metin Biçembilimi (Stilistika teksta) adlı çalışmasında metnin yapısına dair daha detaylı bir sistemi şu şema ile ortaya koymuştur (1980, s. 43):

Şekil 1. Odintsov'a göre metin yapısı

Odintsov'un bu şemayla ortaya koyduğu tema, materyal, kompozisyon vb. metne ait önemli öğelerin de metin yapısını açıklamada dile getirilmesi, sözel bir ürün olarak metne bakış açısını genişletmiş ve daha sağlıklı bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Ancak Odintsov kurguladığı sistemde yazar sureti ve onun farklı temsilleri (anlatıcılar) eksik kalmaktadır.

Metnin yapısının sistemli bir şekilde belirlenmesi için çalışmalar yapan bir diğer Rus dilbilimci A. İ. Gorşkov yazar suretini de dahil ederek Odintsov tarafından oluşturulmuş olan şemayı geliştirmiştir. Gorşkov tarafından ortaya atılan şema ise şu şekildedir (2006, s. 248):

Şekil 2. Gorşkov'a göre metin yapısı

Yapılan belirlemeler ışığında metnin doğasını belirleyen etkenlerin dilsel ve dil dışı birtakım ögeler ve yazarın suretinden ibaret olduğu görülmektedir. Metin incelemesinde de bu sistemin temel ögeleri çevresinde şekillenen eğilimler görülmektedir. Biçembilimsel metin analizi metnin yazınsal dokusunun dil dışı etkenlere bağlı olarak ve hem yazınsal dokunun oluşmasında hem de dil dışı etkenlerin algılanıp aktarılmasında özne durumunda bulunan yazarın suretine bağlı olarak incelenmesiyle gerçekleştirilebilir.

Metinlerin sınırsız özgünlüğü sebebiyle herhangi bir metne özel katı bir inceleme sistemi oluşturmak mümkün değildir. Ancak bazı genel yollar belirlenerek metnin özelliklerine ve incelemenin amacına bağlı olarak yapılacak belli düzenlemelerle birlikte farklı metinler üzerinde uygulanabilecek bir inceleme sistemi oluşturulabilir. Bu konuda V. V. Vinogradov iki ana yol belirlemiştir (1959, s. 227, 228):

1. Toplumsal sözel hazineden yazar tarafından alınmış sözel araçlar

sisteminin belirlenmesi ve açıklanması: Bu yolda metnin yazınsal dokusu ile dil bütün yapısıyla ve kullanımındaki bütün farklılıklarla birlikte olmak

üzere karşılaştırılmaktadır. Metinde bulunan dilsel araçların toplumun sözel hazinesine ait olan ve metinde bulunmayan diğer araçlarla karşılaştırılması söz konusu olduğu için bu yola metnin *dış analizi* adı verilmektedir.

2. Karmaşık yapılardan o yapıların en küçük parçalarına doğru inceleme:

Kendi de karmaşık bir sözel yapı olan metinden başlayarak parçalanamayacak kadar küçük ölçekteki yapılara ulaşana kadar yazınsal ürünün parçalanması ve incelenmesi yoluyla gerçekleştirilir. Ele alınan bütün ögeler tek başlarına değil bağlamın bütünlüğü içinde incelenmektedir. İncelemenin materyali metnin içinde bulunan dil araçları ve bu araçların metnin içindeki ilişkileri olduğundan dolayı bu inceleme yoluna metnin *iç incelemesi* adı verilmektedir.

İç ve dış inceleme birbirlerinden bağımsız olarak işleyen iki olgu değildir. Bu iki yol çoğunlukla bir arada kullanılmaktadır. Metne ve yapılan incelemenin amacına bağlı olarak ikisinden biri ön plana çıkmaktadır.

Biçembilimsel metin inceleme konusunda Rus dilbilimci A. İ. Gorşkov dört ana yöntem öne sürmüştür (2006, s. 252-257):

1. Anlamsal-Biçembilimsel İnceleme: Bu inceleme yönteminde metinde bulunan dil araçlarının anlamsal değerleri ve biçembilimsel renklerine dair belirlemeler yapılması esastır. Biçembilimsel inceleme açısından temel ve hayati bir inceleme yöntemidir. Diğer inceleme yöntemlerine geçiş için olmazsa olmaz bir aşamadır.
2. Karşılaştırmalı Biçembilimsel İnceleme: Bu yöntemde dilsel araçlarının anlambilimsel ve biçembilimsel özelliklerinin belirlenmesinden onların metin içindeki düzeninin incelenmesine geçiş söz konusudur. Karşılaştırmalı incelemenin çalışma materyali farklı eserlerden kesitler olabileceği gibi aynı

konudaki farklı eserler bütün olarak da incelenebilir. Ayrıca orijinal ile çeviri eser arasında ve bir eserin farklı çevirileri arasında yapılacak karşılaştırmalar da bu yöntemle yapılabilir. Son olarak bir eserin müsveddeleri ile son halinin bu yöntemle karşılaştırılması da söz konusudur.

3. Olasılık-İstatistik İncelemesi: Metindeki dilsel olguların nicelik yönünden incelenmesi esasına dayalı bir yöntemdir. Bu yöntemde belli dil araçlarının metinde yer alma sayısı gibi basit matematiksel ölçülerden çok özel matematiksel metodlar ve formüller kullanılmaktadır. Olasılık-istatistik incelemesi büyük hacimdeki metinlere uygulanabilmektedir. Ele alınan dilsel öğelerin metin içinde en az yüzlerce kez tekrarlanması gerekmektedir.
4. Dilsel-Biçembilimsel Deney: Gorşkov bu yöntemi temel ve en etkili metin inceleme yöntemi olarak nitelendirmektedir. Bu yöntemin temelinde, bir metindeki dilsel araçların alternatifleri ile değiştirilmesi sonucu yapay bir karşılaştırma metni oluşturmak suretiyle ilgili dil araçlarının metindeki değerini ve rolünü belirleme esası bulunmaktadır. “Her metin kendi aralarında belli bir şekilde etkileşim kuran dil öğelerinden oluştuğundan dolayı herhangi bir ögenin veya ilişkinin bir şekilde değiştirilmesi genellikle çok keskin bir şekilde hissedilir ve o ögenin değerinin anlaşılmasına yardımcı olur” (Peşkovski’den akt. Gorşkov, 2006, s. 255) A. V. Şerba bu yöntemin özellikle sözdizim, sözcükbilim ve biçembilim alanında verimli bir yöntem olduğunu savunmaktadır (Şerba, 1974).

İncelememizde yararlanacağımız önemli olgulardan biri *iletişimsel durum* kavramıdır. *İletişimsel durum*, katılımcıları iletişime teşvik eden ve onların konuşma

sırasındaki yani iletişimdeki tavırlarını belirleyen, kendi içinde karşılıklı etkileşim içinde bulunan (gerçek veya tahayyül edilen) etkenlerin oluşturduğu bir sistemdir.⁵

Dilin incelenmesi için en uygun malzeme o dili kullananlar arasındaki iletişim ortamıdır. Çünkü iletişim dilin en etkili ve geniş şekilde kullanıldığı bir süreçtir ve iletişimsel durum kavramı dilin kullanımına etki eden öğelerin sistemli bir şekilde açıklanmasına imkân sağlamaktadır. Sapir iletişim ile dil arasındaki ilişkiyi şu sözlerle açıklamaktadır: “Dil bilinen bütün toplumlarda en temiz haliyle iletişimsel bir süreçtir” (Sapir’den akt. Jacobson, 1985, s. 319). Dilsel öğelerin belli hedefler doğrultusunda kullanıldığı iletişim süreci dil içi etkenlerin yanı sıra birçok dil dışı olgunun etkisiyle şekillenmektedir. Sözel sürecin işleyişini baskın bir şekilde etkileyen bütün bu etkenler iletişimsel durum adı verilen sistemi oluşturmaktadır (Serebryakova, 2009, s. 30) (Jacobson, 1985, s. 319).

İletişimsel durum kavramına daha geniş bir açıdan bakıldığında ise dil dışı gerçeklik ve bireyin fiziksel etkinlikleriyle bir zincirin halkaları gibi bağlantılı olduğu görülmektedir. Bireyler arasındaki sözel etkinlik diğer etkinliklerden büyük farklılık gösteren bir olgu değildir. Her etkinlik ya da eylem gibi sözel etkinlik de katılımcılar için ortak olan belli amaçlar ve güdüler olmadan gerçekleşemez. Sözel etkinlik, katılımcıları arasında belli bir anlaşmayı, fikir birliğini sağlaması ile çoğu zaman bireyler arasındaki diğer etkinliklerin bir ön şartı veya sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bireylerin sözel etkinliklerinin, fiziksel etkinlikleri çerçevesinde olduğu söylenebilir. Bireyin hem sözel hem fiziksel bütün etkinlikleri gerçekliğin içindeki belli durumlarda şekillenmektedir. Sonuç olarak “kendine has bir matruşka ortaya çıkmaktadır: Bireyin sözel etkinliği fiziksel etkinliğinin içinde, fiziksel etkinliği de gerçekliğin bir durumu içinde yer almaktadır” (Sdobnikov, 2019, s. 63)

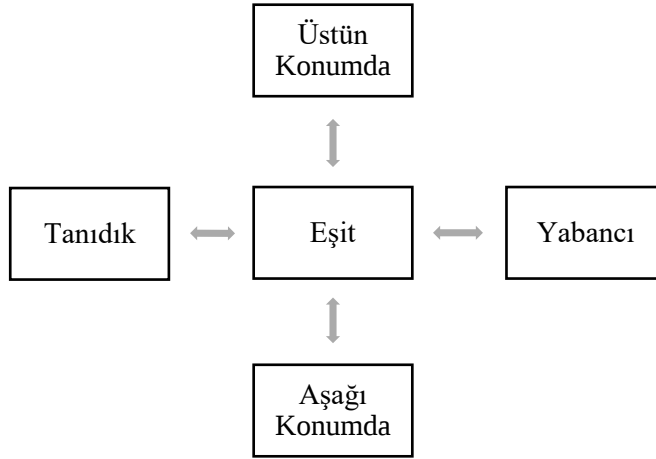
⁵ Tolkoviy perevodovedcheskiy slovar – 3-e izdaniye pererabotannoye. Moskova: Flinta: Nauka. L. L. Nelyubin. 2003

İletişimsel durumu biçimlendiren etkenlerin başında iletişimin en temel ve önemli ögeleri olan konuşmacı ve muhatap gelmektedir. İletişim etkinliğinin gerçekleşmesi için, diğer bütün etkinliklerde olduğu gibi bireyler arasında ortak bir amaç veya güdü bulunması gerekmektedir. Ortak amaçlara ve güdülere bağlı olarak belirlenen konu, konuşmacının ve muhatapın içsel durumu, gerçeklikle ve dolayısıyla birbirleriyle ilişkileri ve iletişim etkinliği ile bağlantılı olan çeşitli fiziksel etkinlikleri gibi birçok öge iletişimsel durumu oluşturan etkenlerdir. Bu etkenlerin kapsamlı, detaylı ve sistemli bir biçimde belirlenmesi amacıyla farklı çalışmalar yapılmıştır. 1965 yılında Roman Jacobson tarafından öne sürülen ilk iletişim modeli bulunmaktadır: *Konuşmacı – mesaj – muhatap – bağlam – temas – kod*. Jacobson’un bu modelinde ifadesel işlev, gayretsel işlev (конативный), göndergesel işlev (референтный), asli işlev (фатический) dilbilim ötesi işlev gibi dilin genel işlevleri karşılık bulmaktadır. İ. P. Susov tarafından ise iletişim süreci cümle yapısında bir ifadeyle formüllendirilmiştir: *Ben – ilgili yerde- ilgili zamanda – ilgili söylem aracılığıyla – ilgili konu hakkında – şu güdü veya sebep ile – şu amaç veya niyet ile – şu şartlar altında – şu yolla – sana bilgi veriyorum*. Şvedov ise bu ögeleri soru ifadeleriyle belirterek benzer bir sistem ortaya atmıştır: *Kim – kime – ne hakkında – neden – niçin – nasıl – hangi yolla – hangi durumda – nerede – ne zaman – hangi toplumda – hangi etnik grupta* (Serebryakova, 2009, s. 31).

Öne sürülen farklı sistemleri ve adlandırmaları derleyerek değerlendirdiği çalışmasında A. Y. Serebyakova iletişimsel durumun içeriğini oluşturan ögeleri *konuşmacı – muhatap – konu – sebep – amaç – kod – biçim – ifade – yer – zaman – ortam – millet* olarak sıralamaktadır. Bizim de çalışmamızda ele alacağımız kıstaslar bunlar olacaktır.

İletişimsel durumun en önemli öğelerinin konuşmacı ve muhatap olduğundan bahsetmiştik. İçinde yaşadıkları ve yetiştikleri toplumun özelliklerinin yanı sıra

konuşmacı ve muhatap bireysel özellikleriyle de iletişimsel durumu şekillendirmektedirler. Ayrıca konuşmacı, muhataba dair izlenimine dayanarak iletişim esnasında ortak bilgi birikiminden, ortak konularda ve uygun bir durumdilden yararlanır. Serebryakova çalışmasında konuşmacı ve muhatabın sosyal konumları ile ilgili iki değişkene bağlı şu şemayı ortaya koymuştur (Serebryakova, 2009, s. 31):

Şekil 3. Serebryakova'ya göre konuşmacı ile muhatabın sosyal konumları

İletişimsel durumun *konusal bileşeni* iletişimin ilgili anındaki hedefleri doğrultusunda şekillenir. *Sebep* ve *amaç*, iletişim etkinliğinin bağlı olduğu fiziksel etkinliklere göre belirlenir. *Kod*, iletişimde kullanılan sözlü ve sözsüz ifade biçimleri ve bunların yoğunluğuyla alakalı bir bileşendir. Jest, mimik, duraksama, eksilti ve benzeri öğeler bu bileşene ait olgulardır. *Biçem* ve *ifade* iletişimin resmiyet, samimiyet, sıradanlık, hazırlıksızlık gibi biçembilimsel rengini belirleyen bileşenlerdir. Her iletişim etkinliği bir *mekânda* gerçekleşmektedir. Etkinliğin gerçekleştiği mekâna bağlı olarak iletişimsel durum değişiklik göstermektedir. Örneğin mahkemede şahitlik yapan bir kişinin sözleri ile olay yerindeki polis memurunun önünde sokakta şahitlik yapan bir kişinin sözleri arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Aynı şekilde her iletişim

etkinliği belli bir *zamanda* gerçekleşmekte, çeşitli zamanlarda iletişimsel durumda farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Örneğin bir bayram gününde iki insanın karşılaşıp selamlaşması ile yas döneminde yapılan selamlaşma arasında farklılıklar bulunmaktadır. İletişimin gerçekleştiği *ortam* toplumsal anlayış ve değer yargıları ile bağlantılı olarak iletişimsel durumu etkilemektedir. Sözel gelenekler, ahlak kuralları ve benzeri ögeler iletişimin toplumdan topluma farklılıklar göstermesine sebep olmaktadır. Son olarak özellikle farklı etnik gruplar ve kültürler arası iletişimde *etnik köken* bileşeni iletişimsel durum üzerinde etkilidir.

Sonuç olarak iletişimsel durumun bireylerin iletişim etkinliklerini başlatan ve yöneten bir dilsel ve dil dışı etkenler sistemi olduğunu öne sürmek isabetli olacaktır. Çalışmamızda dil araçlarının biçembilimsel incelemesi esnasında iletişimsel durum kavramında geniş ölçüde yararlanılacaktır. Suç ve Ceza adlı eserde Raskolnikov'un sözlerinde geçen biçembilimsel renge sahip ögelerin ilgili iletişimsel durumdaki işlevleri belirlenecektir.

5.3. Dostoyevski'nin Dili

Dostoyevski'nin sanatsal kurgusunun ana yöntemi birbirinden farklı iki fikrin karşılaşmasıdır. Böyle durumlarda fikirlerin zıtlıkları sayesinde yüksek duygusallığa sahip bir diyalog ortaya çıkmaktadır. Diyalogun fikrî sonucu ise yazar tarafından çok ince yazınsal ögelerle aktarılmaktadır. Bahsi geçen karşıtlıklara yazarın *İnsancıklar* adlı eserinde Makar Devuşkin'in sözlerindeki küçültme-sevgi yapılarının ve resmi-iş diline ait ögelerin bir arada ve yoğun bir şekilde kullanımı örnek gösterilebilir. Ayrıca Dostoyevski'nin dilinde genel olarak rastlanan, soyut, ruhsal kavramlarla somut, günlük kavramların bir arada bulunması durumu da bu zıtlıklara örnek teşkil etmektedir.

Dostoyevski'nin eserlerinde yazarın ya da anlatıcının dili ile kahramanların dili sözcükbilimsel içerik ve ritimsel-sözdizimsel düzen olarak benzerdir. Bu sayede yazar

ile kahramanlar arasında ve kahramanların kendi aralarında serbest bir iletişim kurması mümkün kılınmaktadır. Böylece yazarın (anlatıcının) ve kahramanların fikirlerinin karşı karşıya gelmesi için uygun bir ortam oluşmaktadır. Bununla beraber kahramanların sözleri ince duygusal bireysellikler ve insani özgünlüğü yansıtan ögeler yardımıyla birbirinden farklılık göstermektedir. Anlatıcının sözleri ise bu çeşitli yapılar arasında başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamaya gücü yeten bütünsel bir yazar portresi oluşturmaktadır.

Dostoyevski'nin dili kurduğu dünya kadar açık ve serbesttir. Dostoyevski, bir fikrin duygusal, ritimsel gelişimi için veya kahramanın kendini ifade etmesi için gerekli olan yerlerde uzun ifadeleri ve tekrarları kullanmaktan korkmamaktadır. Zaman zaman yoğun ifadeler de kullanarak edebi sözde mümkün olmayan bir kısalığı yakalamıştır. Bu bağlamda Dostoyevski'nin eserlerinde kullandığı dilin en belirgin özelliklerinden biri biçembilimsel öge yelpazesinin genişliğidir. Dostoyevski dünyadaki tüm insanların birliği hayaline sahip bir yazardır. Bu hayalin yansıması olarak yazarın dilinde Rusça ifadelerin yanında yabancı kökenli ögelere de rastlanmaktadır.

Bir yazarın dilinin özelliklerinin belirlenmesinde incelemeye tabi tutulacak en önemli ögelerden biri *özdağarcıktır* (*уद्вогложария*). Özdağarcık yazarın kendine özgü biçiminin özelliklerini belirleyen sözcükler, *özkelimeler* (*уद्вогложоссы*) bütünüdür. Bu sözcükler yazınsal etkinliklerde çeşitli yapılar içinde, diğer dil birimleriyle aralarında çeşitli bağlar kurularak ortaya konmak suretiyle yazarın dünya görüşünü yansıtmakta, yazarın dili ve biçiminin yoğunlaştırılmış bir dışavurumu görevini üstlenmektedirler.

Dostoyevski'nin özdağarcığının merkezinde yazarın dünya görüşünü belirleyen *жизнь, время, любовь, человек, всечеловеческий, ненависть* gibi sözcükler ve yazarın biçiminin özelliklerini yansıtan *дурак, дурь, вдрюз* gibi sözcükler bulunmaktadır. Dostoyevski'nin özdağarcığı üzerinde yaptığı kapsamlı çalışmasında

Rujitski bazı önemli özkelimeler ile yazarın dünya görüşü arasındaki bağlantıyı şu şekilde kurmaktadır (2015, s. 113-143):

- **безумие, безумный:** Bu ifadeler Dostoyevski'nin dilinde aynı anda hem deliliği hem akıllılığı, anlayış yetisini ve hastalığı çağrıştırmaktadır. Yazarın eserlerindeki kahramanların şiddetli duygularını, hastalıklı durumlarını, psikolojik buhranlarını betimlemek amacıyla kullanılan bu ifadeler özellikle yazarın sürgünde geçen yıllarındaki dünya görüşüyle bağdaşmaktadır.
- **вдруг:** Bu ifade Dostoyevski'nin sanatında olayların zamanlaması ile ilgili nüansları belirleyen önemli bir ögedir. Bahtin'e göre bu ifade en az üç işlevi yerine getirmektedir: Olaylar arasındaki sınır işlevi, eserin konusunun oluşturulması işlevi, eserin türünün oluşturulması işlevi. *Вдруг* ifadesi aynı zamanda Dostoyevski tarafından beklenmezlik etkisi oluşturan sanatsal bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Ayrıca insan hayatı üzerinde büyük etkileri olan olayları belirtirken de bu ifadeden yararlanılmaktadır. Son olarak bu ifadenin bu derece sık kullanılması Dostoyevski'nin beklenmeyen, istem dışı olaylar karşısındaki korkusuyla açıklanabilir. Sonuç olarak *вдруг* ifadesinin kullanımında istem dışılık, beklenmezlik ve daha da önemlisi eylemler ile düşünceler arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunmaması gibi durumlar saklıdır.
- **всечеловеческий:** Bu ifade dünyadaki *tüm insanlar için önemli ve değerli* anlamıyla kullanılmasının yanı sıra Dostoyevski'nin savunduğu *insanların dünya çapında birliği* fikrinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.
- **давеча:** Dostoyevski'nin dilinde zaman çeşitli uzunluktaki parçalara bölünerek önemli bir tasvir unsurunu teşkil etmektedir. Zaman tasviriyle ilgili en önemli öğelerden biri de *давеча* zarfıdır. Dostoyevski'nin dilinde bu

zarf geleneksel *kısa süre önce* anlamıyla beraber *iletişim anına yakın zamanda ve aynı gün içinde* anlamında, ayrıca standart dışı sayılabilecek *öncesinde, önceden* anlamında kullanılmaktadır. (*И он вспомнил, как, проходя давеча мимо Петровского парка, с отвращением даже подумал о нём. Тут вспомнил кстати и о -кове мосте, и о Малой Неве, и ему опять как бы стало холодно, как давеча, когда он стоял над водой.*) Ayrıca bu ifadenin kullanılması yakın zamandaki hatıraların hatırlanmaya çalışılması eğilimiyle de bağlantılıdır.

- **думать:** Bu fiilin ve bu fiille kökteş ifadelerin kullanımı yazarın dünya görüşünde düşünen insanın yerini ortaya koymaktadır. Ayrıca Dostoyevski'nin eserlerinde kahramanların düşünce süreçlerinin ve ruh hallerinin yansıtılması açısından önemli bir dilsel araçtır. Eserlerindeki karakterlerin özellikle psikolojik betimlemelerine ağırlık veren Dostoyevski gibi bir yazarın özdağarcığının en önemli öğelerinden birinin *думать* fiili olması gayet doğaldır.

Dostoyevski eserlerinde çeşitli sözdizimsel yöntemleri etkili bir biçimde kullanmaktadır. Genellikle cansız maddelerin tasvirinde derinlere inmeyi tercih etmeyen yazar, kahramanların ruhsal durumu ve düşünce biçimleri üzerinde kapsamlı ve etkili tasvirleriyle hem okuyucuların hem de eleştirmenlerin takdirini kazanmıştır. Bu tasvirleri oluştururken Dostoyevski gerekli gördüğü yerlerde uzun ve karmaşık cümle yapılarını kullanmaktan geri durmamaktadır. Söz konusu tasvir, yazar (anlatıcı) tarafından detaylı, uzun ve karmaşık cümlelerle doğrudan yapılabildiği gibi kahramanların diğer kahramanlar, nesneler ve olaylar hakkındaki sözleri ve düşünceleri ortaya konarken kullanılan, duygusal ve değersel renge sahip ifadeler aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir.

Dostoyevski, eserlerindeki kahramanların sözlerinde da dilin sözdizimsel imkanlarından etkili bir biçimde faydalanmaktadır. Özellikle günlük konuşma biçemi olmak üzere toplumsal iletişimin çeşitli alanlarında kullanılan çeşitli işlevsel biçemlere ait sözdizimsel araçlar, kahramanların portrelerinin oluşturulması amacıyla Dostoyevski'nin eserlerinde kullanılmaktadır.

Eserlerindeki kahramanların iç dünyalarını yansıtmak amacıyla Dostoyevski monologlardan sıkça faydalanmaktadır. Monolog aracılığıyla kahramanların duygu ve düşünceleri yansıtılırken doğrudan ve dolaylı anlatım yapıları arasında sık geçişler gözlemlenmektedir. Bu sayede kahramanların iç dünyalarının yansıtılmasında bir çift yönlülük ortaya çıkmaktadır. Kahramanların iç dünyaları hem kendi bakış açılarından hem de yazarın (anlatıcının) bakış açısından olmak üzere daha geniş bir şekilde ortaya konmaktadır.

Dostoyevski'nin dilinin kendine has morfolojik özelliklerine bakıldığında öne çıkan öğelerden biri tekrar aracılığıyla karmaşık sözcük oluşumudur: (*горячо-горячо, пад-пад*) Ayrıca Dostoyevski, eserlerinde aykırı Rus konuşmasını da değiştirmeden aktarmaktadır (*А они совсем пришошь пьян (...) а потом один поднял ноги и стал ногом фортепьян играль, и это совсем нехорошо в благородный дом, и он ганц фортепьян ломаль, и совсем, совсем тут нет никакой манир, и я сказаь*).

Dostoyevski'nin dilinin en belirgin özelliklerinden biri de geniş ölçüde sembol kullanımıdır. Örneğin Suç ve Ceza'da yorgunluk, hastalık ve ölümün işareti olarak karşımıza çıkan sarı renk Dostoyevski'nin sanatsal sisteminde sıradan günlük olanla olmayan arasındaki mücadelenin dışavurumudur, sıra dışı olanın galibiyetinin işaretidir. Yaşlılık, hastalık, ölüm gibi kavramlarla bağı da buradan gelmektedir. Yeşil renk koruma, kurtarma, umut anlamlarında karşılaşılan bir sembol olmakla beraber örneğin Suç ve Ceza'da Sonya Marmeladova'nın ailesinin sefaletten korumak için yaptığı

fedakarlıkları da simgelemektedir. Dostoyevski'nin dilindeki önemli sembollerden biri de Amerika'dır. Bu ifade yabancı olanı, Rus olmayanı, Ruslara özgü olmayanı simgelemektedir. Ayrıca hayvan ve böcek adlarını sembolik anlamda sık sık kullanmaktadır. Örneğin kaplumbağa ve salyangoz, korku ve saklanmayı simgelerken sinek doğal olmayan garip bir dünyaya geçişi simgelemektedir. Eserlerinde ayrıca bit, hamamböceği, örümcek gibi isimleri de kullanan Dostoyevski'nin dilinde bu isimler genellikle sıra dışı bir dünyaya geçiş, ölüm ve sonsuzluk sıralamasını takip eden simgesel bir anlam şemasıyla açıklanmaktadır (Rujitski, 2015, s. 217).

Dostoyevski'nin eserlerinde kullandığı sembollere dair çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Çalışmamızda Nazirov tarafından oluşturulan sınıflandırma üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Bahsi geçen sınıflandırmaya göre Dostoyevski'nin kullandığı semboller aşağıda belirtilen gruplara ayrılmaktadır (Nazirov'dan akt. Rujitski, 2015, s. 200, 201:

- a. Kelime-semboller ya da anahtar kelimeler: *подпалье, стена, хрустальный*
- b. Günlük hayata ait nesnelerin sembolleştirilmesi: *зелёный драдедамовый платок Мармеладовых, топор Раскольников*
- c. Karakterlerin sembolik jestleri: *кланяться до земли, подать руку, поцеловать руку.*
- d. Kültür sembolleri: *Сикстинская Мадонна (Sistin Meryemi), Мёртвый Христос (Ölü İsa'ya Ağıt) gibi tablolar, Лазарь (Lazarus) gibi İncil'den semboller, романс Смердякова (Smerdyakov'un aşk hikayesi) gibi şehir halkı folkloruna ait semboller*
- e. Yer ve zamanla ilgili semboller: *порог-площадь, гроб-воздух (açık-kapalı) zıtlığı, банька с пауками gibi zamanın sembolize edildiği ifadeler, стада*

Авраама (İbrahim'in sürüsü), золотой век, свадьба в Канне Галилейской (Cana'da Düğün) gibi İncil'le ilgili zaman sembolleri, *перед эпилептическим припадком, перед смертной казнью* gibi günün vakitlerinin betimlendiği ifadeler

Dostoyevski'nin eserlerinde kullandığı biçemi belirleyen en önemli özelliklerden biri de dil normlarından sapmalardır. Bu sapmalar:

- Sadece tekil yapıda kullanılabilen kelimelerin çoğul yapıda kullanılması (*вздоры, легкомыслия, жары*)
- Çoğul yapıda kullanılması gereken ifadelerin tekil yapıda kullanılması (*на губе её улыбка*)
- Güçlendirici anlam taşıyan zarfların standart dışı kullanımı (*очень молчавший, сильно думать, отлично хорошо понимать, очень поцеловаться, горячо прислушиваться, слишком видеть*)
- Fiiller ve isimler birleştirilerek özgün bir şekilde oluşturulan tamlamalar (*делать вопрос, делать вздор, взять к допросу*)
- Kısa sıfat yapılarıyla oluşturulan özgün ifadeler (*способен на мгновение, всему виновато, виновен богу*)
- Bazı özgün sıfat tamlamaları (*Нервный вздор, духовной постройки, весёлый дух*)
- Bazı özgün isim tamlamaları (*опасность тебе, вещи жизни, на память встречи*)
- *в* ve *на* edatlarının standart dışı kullanımı (*на квартиру, на театре*)

- Çağdaş okur tarafından norm dışı olarak değerlendirilen bazı eksiltili ifadeler.

*(Кажется, среда, татап, – ответила Аделаида. – Никогда **дней** не знают. (названий дней недели: gün isimleri), Я совершенно **новых идей** в этом случае. (придерживаюсь новых идей: yeni fikirlere sarılırim, yeni fikirleri desteklerim) Я, может быть, лично и **других идей** (придерживаюсь других идей: başka fikirlere sarılırim), Вот до чего, – говорили мы, – может довести отчаяние; человек **сгорает добром**, преисполнен благороднейшего негодования, кипит жаждой деятельности, но действовать ему не дают (сгорает желанием сделать добро: iyilik yapma isteğiyle yanıp tutuşuyor) vb.)*

Dostoyevski'nin dil normlarından sapmaları sistemli bir özellik sergilemektedir. Bu sapmalar (genellikle estetik amaçlara) bağlı olarak bir amaç çerçevesinde gerçekleşmektedir. Yukarıda belirtilen, hata olarak nitelendirilen durumlar Dostoyevski'nin metinlerinin anlaşılmasını ve özümsemesini güçleştirmekle beraber okurun sanatsal etkinliğini canlandırarak okuru yazar tarafından ortaya konan soruyu düşünmeye ve cevaplamaya yönlendirir.

6. Raskolnikov Örneği ile Dostoyevski'nin Üslubu ve Konuşma Biçemi Analizi

Çalışmamızda XIX. yüzyıl Rus dilinin günlük konuşma biçemi incelenmektedir. Bu tür bir inceleme için günlük konuşma biçiminin doğal olarak yansıtıldığı sözel ürünler arasında edebi eserler ve bilhassa romanlar ön plana çıkmaktadır. Gerçekçilik akımının önemli temsilcilerinden Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı romanı, başkahramanı Raskolnikov'un sosyal konumu, karakteri, eğitim düzeyi ve iletişim kurduğu insanlar göz önüne alındığında günlük konuşma biçiminin çeşitli özelliklerinin incelenmesi için verimli bir materyal teşkil etmektedir. Dostoyevski başkahramanı Raskolnikov'un sözlerinde günlük konuşma biçimine ait öğeleri geniş ölçüde ve etkili bir biçimde kullanarak kahramanının doğallığını, inandırıcılığını ve etkileyciliğini pekiştirmektedir. Bu öğeler arasında dilin farklı düzeylerinden birçok dil birimi yer almaktadır. Eğitimli bir insan olan kahramanımızın ruhunda romanın olay örgüsü boyunca birçok yoğun duygu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir kahramanının doğallığını sağlamak için yazar dilin ifadesel ve duygusal imkanlarını sonuna kadar kullanmaktadır. İncelemenin temelini oluşturmak amacıyla Raskolnikov üzerinde yapılmış akademik çalışmalarda ortaya konan imaj üzerine belirlemeler yapılacak ve bu belirlemelerle bağlantılı olarak başkahramanın içinde bulunduğu iletişimsel durumlarda kullandığı dil incelenecektir. İnceleme üç başlık altında gerçekleştirilecektir. Raskolnikov'un çevresiyle iletişimindeki en önemli muhataplar arasında yer alan Razumihin, Sofya ve Porfiri Petroviç ile arasında gerçekleşen iletişimsel durumların incelenmesi sonucunda Kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma biçiminin yansıtılmasına hizmet eden dilsel ve dil dışı öğeler belirlenerek bu öğelerin iletişimsel durumun özelliklerine göre simgeledikleri dil dışı olgular ortaya konmaya çalışılarak incelenecektir.

6.1. Bilimsel Çalışmalarda Çizilen Raskolnikov İmajı

Suç ve Ceza romanının gün yüzüne çıkışından itibaren romanla ve başkahramanı Raskolnikov’la ilgili eleştiriler ve incelemeler çeşitli dönemlerde ele alınıp ortaya konmuştur. Çağdaşları arasında Dostoyevski’nin kahramanına şiddetli eleştiriler yöneltenler olduğu gibi onu anlamaya çalışan, destekleyen eleştirmenler de vardır.

Raskolnikov ile ilgili değerlendirmeler arasında kahramanın ve işlediği suçun bayağılığına işaret eden endişeli söylemler dikkat çekmektedir. Bir kısım eleştirmen ise Raskolnikov’un gerçeklikle hiçbir bağlantısı bulunmayan fantastik bir kişilik olduğunu savunmaktadır. Bu yönde kanaat belirten eleştirmenlere göre cinayetin haklı çıkarılması için kitaplardan yapılan çıkarımlarla temel oluşturmaya çalışmak ancak hasta bir ruhun davranışı olabilir ve Raskolnikov rahatsızdır. “Raskolnikov edebiyat eleştirisinden çok psikiyatrye aittir” (Saraskina, 2011, s. 422).

Rus edebiyat eleştirmeni Pisarev, *Delo* dergisinde yayınlanana *Borba za jizn* (*Yaşam Mücadelesi*) adlı incelemesinde Raskolnikov’un suçunun altında klinik değil, toplumsal sebepler yattığını öne sürerek kahramanın akıl sağlığının hastalık derecesinde bozuk olmadığını savunmaktadır. Bahsi geçen sosyal sebepler arasında *toplumsal ahlak, yaşam mücadelesi, yoksulluk* sayılarak bütün bu etkenlerin sonucunda oluşan *yorucu bir ataletten* söz edilmektedir.

Dostoyevski’nin kahramanına farklı bakış açıları sergileyen eleştirmenler yazarın ustalığı konusunda hemfikirdir. Kahramanın işlediği suç, öncesindeki ve sonrasındaki süreçleri yazar, böyle bir olaya bizzat şahit olmuşçasına gerçekçi ve derin bir biçimde betimlemektedir.

Suç ve Ceza üzerinde yapılan bilimsel çalışmalarda Raskolnikov olgun, iyi eğilimlere sahip bir insan olarak tanımlanmaktadır. Üniversitede hukuk öğrenimi gören Raskolnikov hayat şartları nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Eğitimli bir

insan olan kahramanımız aklından geçen her düşünceyi, ruhundan geçen her duyguyu ve çevresinde gerçekleşen her olayı en ince ayrıntısına kadar inceleyen, değerlendiren ve bunlara bağlı olarak derin fikirler yürüten bir kişiliktir. Her davranışından koca bir teori çıkarabilecek, ruhundaki en uç deneyimde bile ahlaki değerlendirme yapabilecek bir kapasiteye sahiptir.

Raskolnikov'un macerasında hayat şartlarının etkisi büyüktür. Her şeyden önce yoksulluk günlük hayatını, öğrenim hayatını ve insan ilişkilerini derinden etkilemektedir. Birçok araştırmada ve hatta yazarın kendi sözlerinde Raskolnikov için *“очень бедный человек, был очень беден, живет в крайней бедности”* gibi ifadeler kullanılarak kahramanımızın ekonomik durumuna dikkat çekilmiş, yoksulluğun kahramanımızın hayatında farklı ölçeklerde oynadığı rol, oluşturduğu etki ortaya konmuştur (Saraskina, 2011, s. 282) (Pisarev, 1868). Ayrıca *“сапоги начнут разваливаться, платье расползется по швам и по целику, на старом изорванном диване, под старым изорванным пальтом”* gibi tasvirler de kahramanımızın yoksulluğunu ortaya koymaktadırlar. Yoksulluğun Raskolnikov'un hayatındaki en büyük etkisi kuşkusuz kahramanımızın üniversite hayatını bitirmiş olmasıdır. Bununla beraber ailesi dışında tek para kaynağı olan özel ders ve çeviri işlerinden de yine yoksulluğu ve dürüstçe çalışmanın hak ettiği değeri bulacağına olan inancını kaybetmesi sebebiyle uzaklaşmıştır. Bu noktada yoksulluğun ikinci büyük etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Raskolnikov yoksulluğu sebebiyle dış görünüş olarak *“kimilerine gülünç gelen, kimilerinde iğrenti, kimilerinde ise boş bir merhamet uyandıran”* bir hale gelmiştir. Yoksulluğu sebebiyle ödeyemediği kirasının utancıyla ev sahibesi ile karşılaşmaktan kaçınmaktadır. Bu ve benzeri etkileriyle yoksulluk kahramanımızın toplumdan kopmaya, toplumun düzeniyle, kurallarıyla büyük bir mücadeleye girmeye iter. Bu durumu Pisarev şu sözlerle açıklamaktadır (1868):

Raskolnikov insanın en güzel gayretlerinin kendi aleyhine döndüğü ve insanı toplumla ümitsiz bir savaşa çektiği bir durumda bulunmaktadır. En kutsal duygular ve en temiz yönelimler, genellikle insana destek olan, insanı cesaretlendiren, geliştiren duygular ve eğilimler, insan onları doğru bir şekilde tatmin etme imkânı bulamadığında zararlı ve yıkıcı korkulara dönüşürler. Raskolnikov’un içinden bir şekilde yaşlı annesine huzur ve refah sağlamak, ona karnını doyuracak bir dilim ekmeğin peşindeki yorucu mücadeleden kurtulabilmesi için gerekli, mütevazı bir hayat standardı sunmak gelmektedir. Yine kardeşinin şimdiki zamanda farklı Svidrigaylovların küstahlıklarından, gelecekte ise Sonya Marmeladova’yı saran kaderden veya Lujin Bey gibi bir köle ile âşık olmadan evlenme mecburiyetinden uzak olmasını istemektedir.

Toplumun düzeniyle mücadele içine giren Raskolnikov yorucu bir atalete sürüklenmiştir. Dürüst emeğe olan inancını kaybederek daha önce kendisi tarafından geliştirilen teorideki büyük insan tipi ile kendini bağdaştırarak tehlikeli bir hayale kapılmaya başlamıştır. Buna dayanarak Raskolnikov’un zihninde cinayet fikrinin uyanmasındaki en büyük etkenlerden birinin umutsuzluğa sürükleyen hayat şartları olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Raskolnikov ile ilgili incelemelerde öne çıkan bir diğer öge de kahramanımızın ahlak ve din ile ilişkisidir. Birçok çalışmada Raskolnikov “Tanrı’dan uzaklaşmış, şeytanın hakimiyeti altına girmiş, Tanrıdan bağımsız bir vicdana sahip, inançsız bir insan” gibi betimlemelere tabi tutulmaktadır (Siromyatnikov, 2012, s. 334) (Konışev, 2011, s. 130,132). Raskolnikov’un Tanrı’dan uzaklaşması ve O’nun yardımı olmadan kendi içinde ve toplumda iyileştirmeler yapmayı amaçlaması suçun temellerini atan olgulardan birinin ilk adımlarıdır. Kendini tarihteki “büyük insanlar” ile özdeşleştirerek toplum düzeni ve kurallarını daha ileri taşımak amacıyla o düzen ve kuralların çizdiği sınırları aşma hakkını kendinde bulmaktadır. Yüce amaçlar için ahlaki sınırların aşılabileceği fikrine bağlanan Raskolnikov’un zihninden cinayet, fikirlerini uygulamaya geçirebileceği en makul yol olarak şekillenmeye başlamıştır. Raskolnikov’un Tanrı’dan uzaklaştığı gerçeğiyle beraber araştırmacılar kahramanımızın dua etmeye devam etmesi, cinayetten sonra vicdanıyla amansız bir mücadeleye girmesi ve ancak dindarlığı her sözünde hissedilen Sofya’nın sözlerinde bir parça huzur bulabilmesi gibi durumlardan yola çıkarak Raskolnikov’un ruhunda inanç kırıntılarının varlığını savunmaktadırlar.

Vicdanıyla girdiği mücadelede Raskolnikov kasma isteğine kadar varan bir iğrenti hissetmektedir. Zamanla vicdanının sesini mantığın argümanlarıyla bastırmayı öğrenir ve iyiyle kötünün ayrımını yapamayacak noktaya gelir. Raskolnikov'un ahlak ve din kavramlarıyla ilişkisi, içinde bulunduğu umutsuz yaşam mücadelesi ve cüretkâr teorisi ile birleşerek onu harekete geçmeye itmektedir. Kurtuluş ve ilerleme yöntemi olarak gördüğü cinayetin ardından gelen ahlaki ceza döneminde ruhunda ve düşüncelerinde iyi-kötü kıstasını ve Tanrı inancını nasıl tanımlayacağına ve nereye yerleştireceğine dair amansız bir mücadeleye girmesi, toplumun ahlak ve din algısıyla sessizce savaşıması, bu kavramların kahramanımızın kaderinde ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu dönemde böyle amansız bir mücadele ve acı ile boğuşması, işlediği suçun altında ezilmesi Raskolnikov'un ruhunda Tanrı inancının kalıntılarının varlığının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Saraskina, 2011, s. 451) (Sıromyatnikov, 2012, s. 335) (Vyalıy'dan akt. Konışev, 2011, s. 132).

Raskolnikov'un kaderine yön veren özelliklerinden önemli bir öge de öğrencilik yıllarında geliştirdiği teorisidir. Karakteri ve yaşam şartları ile beraber cinayet fikrinin temellerini atan önemli olgulardan olan bu teoriye göre, tarihte devrim niteliğinde işler yapmış, toplumu ileri taşımış insanlar *büyük insan* olarak nitelendirilmektedirler. Bu tür insanlardan bahsedilirken ilk Rus imparatoru 1. Petro, Fransız imparatoru Napolyon ve iki büyük dünya dininin peygamberleri İsa ve Muhammed gibi isimler örnek verilmektedirler.

Başlarda akılcı ve mantıklı bir teori olarak ortaya çıkan bu sınıflandırma Raskolnikov'un hayat şartları ve toplumla ilişkisi yukarıda betimlenen duruma ulaşana kadar kahramanımızın kaderinde belirleyici bir etken haline gelmemiştir. Raskolnikov'un teorisinin bu dönemde etki sahibi olmasının altında kahramanımızın bu teoriyi içinde bulunduğu durumdan çıkmak için bir yol olarak görmesi yatmaktadır.

“Raskolnikov dünyayı değiştirecek bir araç elde etmenin peşindedir. Bunun için de karıncalar üzerinde bir hakimiyet elde etmeye çalışmaktadır”. Bu yönelim kahramanın “Yardım etmek için önce öyle/böyle bir hakka sahip olmak gerek” sözleriyle ortaya konmaktadır (Sıromyatnikov, 2012, s. 385).

Raskolnikov’un teorisi sadece kendinin içinde bulunduğu umutsuz durumdan kurtarmak için değil, aynı zamanda dünyayı değiştirmek, güzelleştirmek için de bir araç olarak görölmektedir. Bu aracı kullanarak Raskolnikov yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçlamaktadır. “Kahramanımızın hayallerinde tasvir edilen yeni dünya düzeni anlayışında özgürlük ve hakimiyet kavramları önem arz etmektedir. Özellikle hakimiyet kavramı önem bakımından öne çıkmaktadır” (Konışev, 2011, s. 130). Bahsi geçen hakimiyet daha önce de sözü edilen büyük insanların sıradan insanlar ya da kahramanımızın deyişiyle “bütün titreyen yaratıkların, bütün karıncaların üzerinde”, onların içinde yaşadığı toplumun, o toplumun kurallarının üzerinde sahip oldukları ya da olmaları gereken bir hakimiyettir.

Kendini kurtarmak ve toplumu iyileştirmek amacıyla cinayet işleme düşünceleri doğduktan sonra cinayet fikri Raskolnikov’a bir süre uzak bir hayal olarak görünmüştür. Cinayetin işlenmesine az bir zaman kalana kadar kahramanımızın içinde karşıt fikirlerin savaşı sürmüştür. Bu fikirler Pisarev tarafından açlıktan ölmek ve iğrenç bir suç işlemek karşıtlığı, hayatını devam ettirme güdüsü ile kirli bir işe karşı duyulan iğrentinin mücadelesi ile açıklanmıştır (Pisarev, 1868). Bu noktada suça karşı Raskolnikov’un hissettiğı bütün olumsuz duyguların karşısında yüce amaçlar için sınırı aşma fikri ağır basmıştır. Cinayet işlenene kadar Raskolnikov’un fikir dünyasında büyük etkiye sahip olan teorisi cinayetten sonra da kahramanımız tarafından sonuna kadar savunulmuştur. Hatta itiraf yolunda Raskolnikov üzerinde büyük etkiye sahip olan Sofya ile görüşmeleri esnasında bile genç öğrenci kendi suçu ile Sofya’nınkini karşılaştırarak

“çok kazanmak için riske girmek gerekir” düşüncesiyle amacının yüceliğini ve yönteminin doğruluğunu savunmaktadır (Pisarev, 1868). Kahramanımız için teorisi kendi kişiliğinden önemli bir yere sahip olmuştur.

Teorisinin suç fikrinin ortaya çıkması ve gerçekleştirilmesi noktasındaki öneminin yanı sıra Raskolnikov ile ilgili değerlendirmelerde cinayetin bu teori olmadan da pekâlâ işlenebileceği öne sürülmektedir. Bu konuda Pisarev “Raskolnikov’un yerine farklı bir gelişim geçirmiş, nesnelere farklı gözle bakan, sıradan bir insan koyulsa da sonucun değişmediği görülecektir” (Pisarev, 1868) ifadelerini kullanarak cinayet ve gasp eylemlerinin Raskolnikov’un teorisinden çok yaşam şartlarıyla ilgili bir sonuç olduğunu belirtmektedir. Bu noktada kahramanımızın teorisinin işlenen suç daha bilinçli hale getirdiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak Raskolnikov’un teorisi içinde bulunduğu kötü hayat şartlarından kurtulma isteğinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla teorisine sıkı sıkıya sarılan ve sonuna kadar savunan kahramanımız için teorisi gitgide mantıklı ve akılcı bir fikirden zehirli bir hayale dönüşmüştür. Bu noktaya kadar açıklanan, Raskolnikov’un kaderi üstünde belirleyici etkiye sahip olan öğelerin bir sonucu olarak işlenen suç ve bu suçun sonucu olarak gelen ceza süreci Raskolnikov’un hayatı üzerinde büyük etkiye sahiptir. Cinayeti işlemeyen önce cinayetin düşüncesinden bile rahatsız olan, iğrenen Raskolnikov büyük bir ruhsal sıkıntı altında ezilmektedir. Cinayet fikrinin doğmasıyla beraber bütün benliğini o zehirli hayal ve teorisi sarmıştır. Bütün gücüyle teorisinin doğruluğuna inanan kahramanımız için hayalini kolaylaştıracak her şey bir mutluluk kaynağı olarak görünmekte, engelleyen veya zorlaştıran her şey onu hiddete sürüklemektedir. Raskolnikov’un içinde topluma karşı giderek büyüyen bir kibir vardır. İçinde bulunduğu durum zorlaştıkça kahramanımız toplumdan daha da uzaklaşmakta, toplumu iyileştirmek için dayanılmaz bir istek duymaktadır. Cinayet fikrinin doğmasına

zemin hazırlayan bu dönemde ceza çoktan çekilmeye başlamıştır. “Raskolnikov vahşi fikriyle daha yakından tanıştıkça, onun artık bir hayal değil ciddi bir plan olduğunu daha net gördükçe insanlarla her türlü münasebetten daha çok kaçmaya başlamıştır. Kimseyle planlarını paylaşamamış, karşısına çıkan engeller hakkında kimseden tavsiye alamamıştır” (Pisarev, 1868). Cinayetin planlama döneminin sonlarına doğru artık kendi iradesi dışındaki bir gücün hakimiyetine giren Raskolnikov hayalini sakın ve mantıklı fikirlerle zapt edemeyecek hale gelmiştir. Korku ve iğrenti hissetmeyen genç öğrenci hareketlerini dışarıdan gözlemlene yetisini kaybetmiştir (Pisarev, 1868).

6.2. Raskolnikov’un Razumihin ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi

İncelemesi

Razumihin iyi kalpli ve zeki bir insandır. Raskolnikov onu üniversiteden tanımaktadır. Raskolnikov gibi yoksul bir üniversite öğrencisidir. Özel dersler ve çevirilerle geçimini sağlamaktadır. Raskolnikov’un suçu işlemesinin ardından hasta olduğu ve psikolojik olarak zor zamanlar yaşadığı dönemde hep yanında olmuş, kahramanımıza ve ailesine destek olmaya çalışmıştır. Saf doğasından dolayı cinayet konusunda arkadaşından zerre kadar şüphelenmemektedir.

Raskolnikov ile Razumihin arasında ortaya çıkan iletişimsel durumların ilki, uzun bir sürenin ardından kahramanımızın arkadaşı Razumihin’in evine uğramasıyla başlar. Raskolnikov gibi üniversite öğrencisi olan ve küçük bir odada yaşayan Razumihin eski ve yıpranmış kıyafetler içindedir, ayağında çorabı yoktur, tıraş olmamış ve bir süredir yıkanmamıştır. Bu şartlar altında Razumihin, kahramanımızı en iyi anlayan insanlardan biridir. Kahramanımızın bu iletişimsel durumdaki ilk sözleri toplumdan kaçışının dışavurumu olarak sık sık kullandığı ifadelerden biri olan *he hado* olur. Ardından sözü asıl söylemek istediği konuya getirmekte zorlanan kahramanımız şu ifadeleri kullanır:

– Я пришел... вот что: у меня уроков никаких... я хотел было... впрочем, мне совсем не надо уроков...

Kahramanımızın bu sözlerindeki kesintiler, *вот что* ifadesi ile konuyu açmaya çalışması, *я хотел было* eksilteli ifadesiyle söylemek istediğini tam olarak dile getirememesi ve sözlerini tam tersi bir ifade olan *не надо уроков* ifadesiyle bitirerek pes etmesi ve bu ifadeleri *совсем* zarfıyla güçlendirerek konuşmak istediği konudan kaçarcasına uzaklaşması gözlemlenmektedir. Kahramanımızın sözlerindeki kesintiler ve zayıf bir mantıksal devamlılık ile ortaya konan birbirine zıt ifadeler kahramanımızın kararsızlığını ve toplumdan ve toplum içinde yaşamının gerekliliklerinden kaçışını ortaya koymaktadır. Bu durum da günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık yönünü yansıtan bir ögedir. Belirtilen ifadeler kahramanımızın çeşitli İletişimsel durumun devamında sadece kısa ifadeler kullanan kahramanımız pes ettiğini ve artık konuşma isteğini tamamen kaybettiğini ortaya koyar:

– Нет, не *брежу*... – Раскольников встал с дивана.

(...)

– *Прощай!* – сказал он вдруг и пошел к двери.

– Да ты постой, постой, *чудак!*

– Не надо!.. – повторил тот, опять вырывая руку.

İş konusunda arkadaşının yardımını isteme niyetiyle gelmiş olan kahramanımız bu niyetinden pişman olmuştur, kendine kızmıştır ve bir an önce gitmeye çalışmaktadır. Bu söylemde kullanılan, sözlük ve ifade özelliği açısından günlük konuşma diline özgü olan *брежу*, *чудак* gibi kelimelerin kullanımı konuşma biçimini leksikolojik açıdan yansıtan öğeleri oluştururken, *прощай* ifadesi günlük konuşma havasını yansıtan ifadesel ve iletişimsel bir klişe olarak karşımıza çıkmaktadır.

Razumihin'in ısrarlı tavrı üzerine kendini açıklamaya çalışan kahramanımız giderek büyüyen pişmanlık ve öfkenin etkisi sonucu duygularını aktarmakta zorlanmakta, bu da iletişim durumuna yansımaktadır. Sözel aktarım sırasında zorlanan

bir insan söylemlerini yarıda keserek ya da duraksayarak düşüncelerini aktarmaktadır, günlük konuşma biçeminde sıkça karşılaşılan bu durum kahramanlar üzerinden yazarın eserinde eksilteli ifadelerin çokluğu ile okuyucuya yansımaktadır, bu da bize konuşma dilinin serbest sözdizimsel özelliğini açık bir şekilde sergilemektedir:

– *Ну, слушай: я к тебе пришел, потому что, кроме тебя, никого не знаю, кто бы помог... начать... потому что ты всех их лучше, то есть умнее, и обсудить можешь... А теперь я вижу, что ничего мне не надо, слышишь, совсем ничего... никаких услуг и участия... Я сам... один... Ну и довольно! Оставьте меня в покое!*

Kahramanımızın sözlerinin arasında *то есть* ifadesinin kullanması kendini istediği gibi ifade edemediği düşüncesini ve daha iyi ifade edebilme çabasını dışa vurmaktadır, bunun yanı sıra kalıpsal bir ifade olarak bu kelimeyi kullanarak, bir sonraki düşünceleri için bir duraksama, bir toparlama aracı olarak kullanmaktadır. Sözlerini ünlem cümleleri ile bitirmesi, *довольно, оставьте меня в покое* gibi kahramanımızın sözlerinde sık rastlanan ifadelere yer vermesi ise, Raskolnikov'un pişmanlığının, öfkesinin zirvesini temsil etmekle beraber toplumdan kaçış eğilimini de bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ünlem ifadeleri konuşan kişinin iletişimdeki duygu yoğunluğunu yansıtırken ünlem içerisinde kullanılan *ну* kiplik parçacığı konuşma diline ait leksik bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iletişimsel durumdaki son sözleri *не надо... переводов...* olan kahramanımızın içindeki öfke artık bir ölçüde yatışmış ve sadece bir an önce gitmek isteyen Raskolnikov, sözlerindeki kesintilerden de anlaşılacağı üzere, yorgun ve düşünceli bir ruh haline sahiptir. Metin bütünlüğüne bağlı olarak eksilteli ifadelerin de yardımıyla duygu ve beden dili gibi dil dışı öğeler okuyucunun kafasında şekillenebilmekte, kahramanların düşünce aktarımında bulunurken ki ses tonları, ruh halleri tasavvur edilebilmekte, diyaloglar sayesinde konuşma biçimi öğeleri bir şekilde okuyucuya geçebilmektedir. Yazarın kahramanın ruh halini daha iyi yansıtabilmek için kullandığı *пробормотал* fiili de duygusal ve anlamsal bir etkiyi yansıtmaktadır. Yazarın kelime seçimi üzerinden sadece bir homurtu ya da sessiz ve anlaşılmaz bir şekilde düşüncelerini aktarmaya çalışan ancak içindekileri

haykıramayan bir insan profilini net olarak çizmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Bununla beraber, kahramanın pişmanlık ve öfkesini yansıtan kesintili ifadeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini kuvvetlendirmektedir.

İncelemeye tabi tutulacak ikinci iletişimsel durum Raskolnikov'un cinayetten sonra hastalandığı dönemdedir. Odasında, yatağında yatmakta olan kahramanımız, Razumihin ile Doktor Zosimov arasındaki diyaloga katılmak gibi bir niyette değildir. Ancak cinayetle ilgili her haber kahramanımızın ilgisini çekmektedir. Kapının arkasında bulunmuş olan küpelerle ilgili konuşulurken kahramanımız istemsizce atılarak şu soruları dile getirir:

– За дверьми? За дверями лежала? За дверями? – вскричал вдруг Раскольников, мутным, испуганным взглядом смотря на Разумихина, и медленно приподнялся, опираясь рукой, на диване.

Bu ifadelerde gözlemlenen *за дверьми* ifadesinin tekrarı ve yazarın betimlemesinde yer alan *вскричал вдруг Раскольников, мутным, испуганным взглядом смотря на Разумихина* ifadeleri kahramanımızın yakalanma korkusunu ve heyecanını yansıtmaktadır. Bu tepkisini gören insanların şaşırması ve bu durumu sorgulaması üzerine Raskolnikov *ничего* şeklinde aksi bir cevap vererek tekrar içine kapanır. Benzeri bir durum bir süre sonra, eşyalarını tefeci kadına rehin bırakanların sorguya alındığından bahsedildiğinde tekrarlanır:

– Закладчиков допрашивает? – громко спросил Раскольников.

– Да, а что?

– Ничего.

Закладчиков допрашивает sözleriyle yüksek sesle bir çıkış yapan kahramanımız hemen ardından yine *ничего* ifadesiyle kabuğuna çekilir. Kahramanımız cinayeti işledikten sonra cinayetle ve cinayet soruşturmasıyla ilgili her şeyi dikkatle gözlemlemekte, kimi zamanda kendine hâkim olamayıp heyecanlı çıkışlar yapmaktadır. Bu durum kahramanımızın yakalanma korkusunun bir sonucudur. Daha önce bahsi

geçen sessiz kalma niyeti ile bu istemsiz çıkışlar arasında gidip gelen kahramanımız sadece bir iki kelimelik cümleler kurmaktadır. Suç sonrasındaki yorucu psikolojik süreç cinayet işlendiği anda başlamış ve bütün şiddetiyle kahramanımıza eziyet etmektedir. Kahramanımızın aniden yüksek sesle konuşmaları ve tekrarları, sözlerindeki yüksek duygusallık özelliğini belirginleştirerek günlük konuşma dilinin etkisini ortaya çıkarır. Bunlara ek olarak günlük konuşma diline ait *смертельно* sözcüğü ve emir kipindeki *нельзя* sözcüğünün kullanılması doğal bir diyalog ve günlük konuşma havasının oluşmasına yardımcı olan öğelerdir.

Raskolnikov ile Razumihin arasındaki bir diğer iletişimsel durum hasta yatağından kimseye haber vermeden kalkıp dışarı çıkan kahramanımızın Razumihin’le karşılaşmasıyla başlamaktadır. Raskolnikov sürekli gözetim altında olmaktan rahatsızlık duymaktadır. Razumihin’in kendisine, haber vermeden dışarı çıkması sebebiyle kızması kahramanımızın duyduğu rahatsızlığı arttırmaktadır. Kahramanımız arkadaşının telaşı karşısında şu ifadeleri kullanır:

А то значит, что вы все надоели мне смертельно, и я хочу быть один, – спокойно отвечал Раскольников.

Надоели sözcüğü toplumdan ve sosyal baskıdan duyduğu rahatsızlığı ve kaçışı bir kez daha ortaya koyarken *смертельно* gibi yüksek duygusal düzeye sahip bir kelimenin kullanılması ise, kahramanımızın bıkkınlığının son derecesine ulaştığını ortaya koymaktadır. Burada *смертельно* sözcüğü günlük konuşma diline aittir ve yüksek duygusallık özelliğini oluşturmaktadır. Razumihin’in gitmesine izin vermemesi sonucu Raskolnikov yine kendini açıklama çabasına girişir.

– Слушай, Разумихин, – начал тихо и по-видимому совершенно спокойно Раскольников, – неужель ты не видишь, что я не хочу твоих благодеяний? И что за охота благодетельствовать тем, которые... плюют на это? Тем, наконец, которым это серьезно тяжело выносить? Ну для чего ты отыскал меня в начале болезни? Я, может быть, очень был бы рад умереть? Ну, неужели я недостаточно выказал тебе сегодня, что ты меня мучаешь, что ты мне... надоел! Охота же в самом деле мучить людей! Уверяю же тебя, что всё это мешает моему выздоровлению серьезно, потому что беспрерывно раздражает меня.

Sözlerine emir kipindeki *слушай* ifadesiyle başlaması doğal bir diyalog havasının oluşturulmasına yardım etmenin yanı sıra kahramanımızın muhatabının dikkatini çekme niyetini de ortaya koymaktadır. Sözlerinde, soru cümlelerinde kullandığı *неужель* ifadesi kısaltılmış haliyle günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini ortaya koymakla beraber Raskolnikov'un kendisini anlamayan insanların yüzüne onlar sebebiyle yaşadığı ıstırapı vurma niyetini de yansıtmaktadır. Soru ve ünlem cümlelerinin yoğun kullanımı kahramanımızın isyanını, kendisini rahat bırakmayan arkadaşına tepkisini ortaya koymakta, yoğun duygu durumunu yansıtmaktadır. Bu da günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini oluşturmaktadır. *Которые... плюют на это* kısmındaki kesinti arkadaşına karşı aşağılayıcı anlama sahip *плевать* sözcüğünü sarf etmeden önce kahramanımızın yaşadığı tereddüdü ortaya koymaktadır. Günlük konuşma diline ait *плевать* fiilinin kullanımı günlük konuşma biçimini oluşturan öğelerdendir. Yine benzeri bir tereddüt *что ты мне... надоел* kısmındaki kesintide de görülmektedir. Bu kısımda, günlük konuşma biçimini leksikolojik açıdan yansıtan birkaç nokta bulunmaktadır. Bunlar söze doğallık katan ya da konuşmanın hazırlık olmadan gerçekleştiğini, kişinin aklına gelen ilk düşüncüyü söylemeye başlaması ile iletişim aktığı ve muhatabının dikkatini çekme amacını veren *слушай* ara sözcüğüdür. *Же* kiplik parçacığı öncesinde veya sonrasında geldiği ifadelere pekiştirme anlamı katmakla birlikte yine konuşma biçimine özgü bir dil aracıdır. Söylemde kimi kelimelerin ardı ardına tekrar etmesi ve *что* bağlacı ile farklı düşüncelerin doğrudan aktarımı konuşma havasını pekiştiren diğer etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ведь ушел же давеча Зосимов, чтобы не раздражать меня! Отстань же, ради бога, и ты! И какое право, наконец, имеешь ты удерживать меня силой? Да неужель ты не видишь, что я совершенно в полном уме теперь говорю? Чем, чем, научи, умолишь мне тебя, наконец, чтобы ты не приставал ко мне и не благодетельствовал? Пусть я неблагодарен, пусть я низок, только отстаньте вы все, ради бога, отстаньте! Отстаньте! Отстаньте!

Bu noktadan sonra sık sık görülen ünlem cümleleri kahramanımızın öfkesinin dışavurumudur. *Мучить, отстань(те), чем* sözcüklerinin tekrarlanması,

kahramanımızın toplumun boğucu tavrına karşı isyanını dışa vurmaktadır. Böylece günlük konuşmanın yoğun duygusallık özelliği pekiştirilmektedir. *Ведь ушел же давеча Зосимов* kısmında *ведь* kiplik parçacığı konuşmacıların ikisinin de bildiği bir durumu hatırlatma işlevini yerine getirirken *же* sözcüğü *ушел* fiilini vurgulayarak Zosimov'un kahramanımızı rahat bırakarak gitmesi ile Razumihin'in bir türlü kahramanımızın peşinden ayrılmaması durumları arasındaki zıtlığa işaret edilmektedir. Kısa sıfat biçiminde kullanılmış olan *неблагодарен* ve *низок* sözcükleri konuşmanın ifadesel düzeyini yükseltmektedirler. Sıradan konuşmaya ait *давеча* sözcüğünün *ради бога* deyişinin, kısa sıfat yapılarının kullanılması ve yoğun bir şekilde kiplik parçacıklarından faydalanılması günlük konuşmanın yüksek ifadesellik ve günlük sözcük dağarcığı kullanımı özelliklerini yansıtmaktadır. Sözlerinin devamında arkadaşı Razumihin'in davetini kısa ve net bir ifadeyle reddeden kahramanımız Razumihin'in ısrarcı ve sert tavırlarına alaycı bir üslupla cevap vermektedir:

– *Да ведь так вы себя, пожалуй, кому-нибудь бить позволите, господин Разумихин, из удовольствия благодетельствовать.*

Bu ifadelerdeki *вы* ve *господин Разумихин* hitapları ve *позволите* fiilindeki ikinci çoğul şahıs çekimi alay etkisini oluşturan öğelerdir. Bu yolla günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. Yine günlük konuşma diline ait *так* sözcüğünün kullanımı günlük konuşma havasının oluşmasına yardımcı olan öğelerdendir. Devamında Zametov hakkında şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

– *Заметов там?*

– *Там.*

– *Видел?*

– *Видел.*

– *И говорил?*

– *Говорил.*

Bu kesitte yer alan tek kelimelik replikler günlük konuşma dilinin lakonizm özelliğini ortaya koymaktadır. Lakonizm, çok az ifade kullanılarak bir fikri dile

getirmek için kullanılan söz sanatıdır. Bu söz sanatının kullanılması kahramanımızın bu konuda konuşmaya olan ilgisizliğini göstermekle beraber günlük konuşmadaki hız ve ekonomi ilkelerini yansıtmaktadır.

İncelenecek olan bir sonraki iletişimsel durum Raskolnikov'un katılmayı reddettiği davetin gerçekleştiği Razumihin'in evinin kapısının önünde gerçekleşmektedir. Kahramanımızın niyeti ayaküstü uğrayıp konuşmaktır:

– *Слушай*, – *поспешил Раскольников*, – *я пришел только сказать, что ты заклад выиграл и что действительно никто не знает, что с ним может случиться. Войти же я не могу: я так слаб, что сейчас упаду. И потому здравствуй и прощай! А завтра ко мне приходи...*

– *Знаешь что, провожу я тебя домой! Уже когда ты сам говоришь, что слаб, то...*

– *А гости? Кто этот курчавый, вот что сейчас сюда заглянул?*

Sözlerine emir kipindeki *слушай* ifadesi ile muhatabın dikkatinin çekilmesi, günlük konuşma dilinin doğallığının oluşturulmasına yardımcı olmakla beraber yazarın bu sözcüğün hemen ardından gelen tasvirinde kullandığı *поспешил* ifadesi kahramanımızın doğrudan konuya girerek bir an önce konuşup oradan ayrılma niyetini ortaya koymaktadır. Razumihin kahramanımıza bu davete katılması için daha önce ısrar etmiştir; *же* kiplik parçacığı da *войти* fiilini vurgulayarak bu ısrara atıfta bulunup kahramanımızın sadece kapıdan uğramak niyetinde olduğunu, içeri giremeyeceğini vurgulamaktadır. Kahramanımız tarafından günlük konuşma diline ait *заклад* sözcüğünün ve anlamı güçlendirmek amacıyla *слаб* kısa sıfat yapısının, *здравствуй*, *прощай* konuşma klişelerinin kullanılması günlük konuşma havasının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Kahramanımızın *а гости* Sorusunda görülen eksilti yine günlük konuşma biçiminin kısalık ve özlük yönünü oluşturan özelliklerindendir. Bahsi geçen iletişimsel durumda kısa ve öz bir iletişimin hedeflenmesi doğaldır. Çünkü kahramanımız iletişimi gereğinden fazla uzatmayı göze alacak kadar dinç değildir. Devamında fazla konuşmayan kahramanımızın ilgisini sadece cinayetle alakalı

meseleler çekmektedir. Karakolda bayıldığı durumu açıklayan ve deli olduğu iddiaları hakkındaki şu sözleri bu duruma örnektir:

– *Я в обморок оттого тогда упал, что было душно и краской масляною пахло, –* сказал Раскольников.

(...)

– *А... уж и этот... А в сумасшедшие-то* меня почему записали?

Kahramanımızın *я в обморок оттого тогда упал, что было душно* devrik ifadeleri günlük konuşma dilinin hazırlıksızlığını yansıtmaktadır. *А... уж и этот... А в сумасшедшие-то* kısmındaki kesintiler ise kahramanımızın düşünceli halini ortaya koyarak günlük konuşma dilinin hazırlıksızlık özelliğini öne çıkarmaktadır.

Porfiri Petroviç kahramanımıza ilgi duymaktadır ve Raskolnikov bu ilginin sebebini anlamaya çalışmaktadır. Kahramanımızın buradaki düşünceli hali, bir suçlu olarak topluma karşı tek başına verdiği zihinsel mücadelenin sonucudur. Ayrıca bu ifadelerde kullanılan *уж* ve *-то* kiplik parçacıkları, kahramanımızın güçlükle dile getirdiği *сумасшедшие* kelimesini vurgulamaktadır. Kahramanımızın sözlerinin devamında güçsüzlüğünün bir sonucu olarak kısa ve öz konuşma niyetini tekrar ortaya koymaktadır:

Слушай, Разумихин, – заговорил Раскольников, – я тебе хочу сказать прямо: я сейчас у мертвого был, один чиновник умер... я там все мои деньги отдал... и, кроме того, меня целовало сейчас одно существо, которое, если б я и убил кого-нибудь, тоже бы... одним словом, я там видел еще другое одно существо... с огненным пером... а впрочем, я завираюсь; я очень слаб, поддержи меня... сейчас ведь и лестница...

Söze *слушай* kelimesi ile başlaması ve kullandığı *прямо* zarfı kahramanımızın kısa ve öz konuşma niyetini ve muhatabının dikkatini vermesi yönündeki isteğini ortaya koymaktadır. Devamında, o anki durumuna sebep olan olayları anlatan kahramanımız, Marmeladov'un hayatını kaybettiği evde başına gelen üzücü, garip ve ilginç olayların ve yorgunluğun etkisiyle kesintili konuşmaktadır. Böylece günlük konuşmanın yoğun duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. Kahramanımızın bu sözlerinde mantıksal

devamlılık bağlarının zayıf olması, *одним словом, впрочем* gibi ifadelerle sözlerini toplamaya çalışması, onun fiziksel ve zihinsel yorgunluğunun, kısa zaman önce yaşadığı ve o an anlatmaya çalıştığı olayların onda sebep olduğu şaşkınlığın sözlerindeki dışa vurumunu ortaya koymakta, günlük konuşma dilinin hazırlıksızlığını yansıtmaktadır. *Слаб* sıfatının kısa biçimde kullanılması anlamı güçlendirme işlevini yerine getirirken *ведь* kiplik parçacığı ise sebep belirtme işleviyle kullanılmıştır; merdivenden tek başına çıkamayacağını öngören kahramanımız arkadaşından ona destek olmasını istemektedir. Bu söylemde konuşma biçimini yansıtan leksikolojik ve morfolojik araçlar araçlar *слушай, там, впрочем* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa *там* yer zarfı olayın ya da konuşmanın geçtiği yere kısa yoldan işaret etmesi açısından konuşma dilinde sıklıkla yer etmektedir.

– *Что с тобой? Что с тобой? – спрашивал встревоженный Разумихин.*

– *Голова немного кружится, только не в том дело, а в том, что мне так грустно, так грустно! точно женщине... право! Смотри, это что? Смотри! смотри!*

– *Что такое?*

– ***Разве** не видишь? Свет в моей комнате, видишь? В щель...*

(...)

– *Странно! Настасья, может быть, – заметил Разумихин.*

– *Никогда ее в это время у меня не бывает, да и спит она давно, но... мне **всё равно!** Прощай!*

– *Что ты? Да я провожу тебя, вместе войдем!*

– *Знаю, что вместе войдем, но мне хочется здесь пожать тебе руку и здесь с тобой проститься. **Ну,** давай руку, прощай!*

– *Что с тобой, Родя?*

– *Ничего; пойдем; ты будешь свидетелем...*

Kahramanımız *так грустно* ifadesinin tekrarıyla üzüntüsünün dışavurumunu pekiştirmektedir. *Смотри* sözcüğünün ünlem cümlesi olarak tekrar edilmesi kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymaktadır. Yakalanmak üzere olduğunu sanan kahramanımız düşüncelidir. *Но... мне всё равно* kısmındaki kesinti düşünceliliğini yansıtırken ünlem cümleleri artık içinde bulunduğu durumun baskısından yorulan

kahramanımızın kaderine teslim oluşundaki heyecanı ve bu baskıdan kurtulma arzusunu ortaya koymaktadır. *Hy* kiplik parçacığı sözü bir sonuca bağlama, odaya girerek gerçekle yüzleşme isteğini ortaya koymaktadır. Bütün bu ögeler günlük konuşmanın yüksek duygusallık ve hazırlıksızlık özelliklerini yansıtmaktadırlar. *Прощай* konuşma klişesinin kullanımı da Kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma biçeminin yansıtılmasına yardımcı olmaktadır.

Bir sonraki iletişimsel durumumuz Raskolnikov ile Razumihin’in tefeci kadına rehin bırakılmış eşyalarla ilgili Porfiri Petroviç’le konuşmaya gitmeleri esnasında gerçekleşmektedir. Razumihin’in sorusu zerine Raskolnikov sözlerine, tefeci kadını en son ne zaman ziyaret ettiğini açıklayarak başlar:

Когда?.. – приостановился Раскольников, припоминая, – да дня за три до ее смерти я был у ней, кажется. Впрочем, я ведь не выкупить теперь вещи иду, – подхватил он с какою-то торопливою и особенною заботой о вещах, – ведь у меня опять всего только рубль серебром... из-за этого вчерашнего проклятого бреду!..

Когда sorusunu kendi kendine tekrar etmesi, sözlerine *да* kiplik parçacığı ile başlaması, devamında *кажется* ve *впрочем* gibi ifadeler kullanması, yazarın da betimlemesinde bahsettiği üzere kahramanımızın açıklayacağı olayı hatırlamaya çalıştığını göstermektedir. *Ведь* kiplik parçacığı *не выкупить* ifadelerinin anlamını güçlendirerek kahramanımızın rehin bırakılan eşyaları almak için ödeyecek parası olmadığını vurgularken ikinci kullanımında ise ardından gelen cmleciceği sebep-sonuç ilişkisiyle öncesinde yer alan cmleciceğe bağlar. Bahsi geçen ifadelerle beraber günlük sözcük dağarcığına ait *проклятый* ve *бред* sözcüklerinin kullanımı günlük konuşma biçemini yansıtan ögelerdir. İletişimsel durumun devamında Razumihin’in Porfiri Petroviç’in Raskolnikov’la tanışmayı çok istediğini söylemesi kahramanımızı şaşırtır:

– (...) Очень, очень, очень желает с тобой познакомиться!

– Да с какой же стати очень-то?

Soru cümlesi kullanımı, kiplik parçacıkları, eksilti ve günlük konuşma diline ait *с какой стати* deyişi ile günlük konuşma karakterini güçlü bir şekilde yansıtılmaya

devam etmektedir. Burada kullanılan *да, же, ve то* kiplik parçacıkları soru anlamını güçlendirerek kahramanımızın şaşkınlığını ve merakını dışa vurmaktadır.

Sözün delilik konusuna gelmesiyle kahramanımız öfkelenmektedir:

– *Да чего ты извиняешься! Как это мне всё надоело!* – крикнул Раскольников с преувеличенной раздражительностью. Он, впрочем, отчасти притворился.

– *Знаю, знаю, понимаю. Будь уверен, что понимаю. Стыдно и говорить даже...*

– *А коль стыдно, так и не говори!*

Ünlem cümlesi kullanımı kahramanımızın öfkesini ortaya koyan öğelerden biridir.

Да kiplik parçacığı söze yüksek duygusal düzeyde başladığını göstermekte, kahramanımızın hayretini yansıtmaktadır. Raskolnikov ile toplum arasındaki mücadelenin en önemli simgelerinden olan delilik kavramı, bu mücadelenin sık rastlanan bir dışavurumu olan *надоело* ifadesinin kullanımına sebep olmaktadır. Kahramanımızın sözlerinin duygusal düzeyini arttıran bu öğeler günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadırlar. Kahramanımızın kullandığı, günlük konuşma diline ait *коль* sözcüğü ise günlük konuşma havasını pekiştirmektedir. İki arkadaş arasında bir süre hâkim olan sessizlikten sonra, artık sakinleşmiş olan kahramanımız bambaşka bir konu açarak konuşmanın havasının tamamen değişmesine sebep olur. Arkadaşının sıra dışı şık ve bakımlı halini fark eden Raskolnikov imalı sorularla bu durumu arkadaşının yüzüne vurur:

– *А знаешь что?* – вдруг обратился он к Разумихину с плутоватою улыбкой, – я, брат, сегодня заметил, что ты с утра в каком-то необыкновенном волнении состоишь? Правда?

– *В каком волнении? Вовсе ни в каком не в волнении,* – передернуло Разумихина.

– *Нет, брат, право, заметно. На стуле ты давеча сидел так, как никогда не сидишь, как-то на кончике, и всё тебя судорога дергала. Вскakiвал ни с того, ни с сего. То сердитый, а то вдруг **рожа**, как сладчайший леденец, отчего-то делается. Краснел даже; особенно, когда тебя пригласили обедать, ты ужасно покраснел.*

– *Да ничего я; врешь!.. Ты про что это?*

– *Да что ты, точно школьник, **юлишь!** Фу, черт, да он опять покраснел!*

– *Какая ты свинья, однако ж!*

– Да ты чего конфузишься? Ромео! Постой, я это кое-где перескажу сегодня, ха-ха-ха! Вот маменьку-то посмешу... да и еще кой-кого...

– Послушай, послушай, послушай, ведь это серьезно, ведь это... Что ж это после этого, черт! – сбился окончательно Разумихин, холодея от ужаса. – Что ты им расскажешь? Я, брат... Фу, какая же ты свинья!

– Просто роза весенняя! И как это к тебе идет, если б ты знал; Ромео десяти вершков расту! Да как ты вымылся сегодня, ногти ведь отчистил, а? Когда это бывало? Да ей-богу же ты напоядился! Нагнись-ка!

Bu ifadelerdeki soru cümlelerinin işlevi ima yoluyla oluşturulan arkadaşça bir şakalaşma durumunu ortaya koymaktır. Kahramanımız *сидел как никогда не сидишь, как-то на кончике, рожжа, как сладчайший леденец, точно школьник, юлишь, просто роза весенняя* gibi benzetmeleri kullanarak Razumihin'i kızdırmaktadır. Bununla beraber *давеча, кончик, ужасно, юлить, рожжа* gibi günlük konuşma diline ait kelimelerin yoğun kullanımı sözün samimiyet derecesini arttıran ve bu şekilde ikilinin arasındaki arkadaşlığı vurgulayarak günlük konuşma havasını destekleyen öğelerdir. *Да что ты* ifadesindeki *да* kiplik parçacığı kahramanımızın şaşkınlığını yansıtmaktadır. *Фу, черт, да он опять покраснел* ifadesindeki kiplik parçacıkları ve ünlem ifadeleri ayıplama anlamı verirken *да* kiplik parçacığı kahramanımızın sözlerine yüksek bir duygusal düzeyde başladığını ortaya koymaktadır. Raskolnikov'un sözlerinde ortaya koyduğu bütün bu öğeler alay etkisi oluşturmak amacıyla yapmacık olarak sergilenmektedir. Kahramanımız sözlerinin devamında *Ромео* benzetmesi, *ха-ха-ха* nidası ve belirsizlik anlamı taşıyan *кое-где* ve *кой-кого* dil birimleriyle kız kardeşini ima ederek arkadaşını kızdırması alay etkisini güçlendiren öğelerdir. *Ведь* kiplik parçacığı kahramanımızın da fark ettiği, arkadaşının bakımlı haline dikkat çekerek alay etkisinin güçlendirilmesine hizmet etmektedir. Kahramanımızın sözleri boyunca yoğun bir şekilde devam eden alay anlamı günlük konuşma biçiminin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Ayrıca kahramanımızın sözlerinde gözlemlenen *черт, ужасно, ей-богу* gibi günlük sözcük dağarcığına ait sözcük ve deyişler, küçültme ve sevgi anlamı katan *-еньк* eki almış olan *маменька* sözcüğü ile söze

samimiyet katarak emir halinin anlamını yumuşatan *-ка* eki ve *почему* anlamında kullanılan *чего* sözcüğü günlük konuşma havasını desteklemektedir.

Bir sonraki iletişimsel durum kahramanımızın arkadaşı Razumihin ile Porfiri Petroviç'in evine varması ile başlamaktadır. İki arkadaş arasında samimi bir tonda ilerleyen konuşma, ortamda arkadaş grubuna dahil olmayan yeni insanların bulunmasıyla bir ölçüde resmileşmiştir. Bu yeni ortamda Razumihin, arkadaşının eşyalarını rehin bırakanların sorguya çağırıldığını duyduğunda heyecanlandığını hatırlatması suçlu Raskolnikov'un savcı Porfiri Petroviç karşısında verdiği mücadeleyi baltalamaktadır. Bunun üzerine öfkelenen kahramanımız arkadaşını azarlamaya başlar. Yine de tüm sözleri ve hareketleri suçsuz bir insan rolüne uygun olarak tasarlanmıştır:

– Ты, **брат**, кажется, надо мной подсмеиваешься? – обратился он к нему, с ловко выделанным раздражением. – Я согласен, что, может быть, уже слишком забочусь об этой **дряни**, на твои глаза; но нельзя же считать меня за это ни эгоистом, ни жадным, и, на мои глаза, эти две **ничтожные вещицы** могут быть вовсе не **дрянь**. Я тебе уже говорил сейчас, что эти серебряные часы, которым грош цена, единственная вещь, что после отца осталась.

Kahramanımızın sözlerine başlangıcında bulunan *ты* ve *брат* kelimeleriyle pekiştirilmiş hitap kahramanımızın muhatabını, dikkatini toplamaya, yapacağı açıklamayı iyice dinlemeye yönlendirme isteğinin dışavurumudur. Sözlerinde sıradan konuşmaya ait *этой* sözcüğü, *-иц* küçültme eki almış *вещицы* sözcüğü ve günlük konuşma diline ait *жадный*, *дрянь* ve *грош* *цена* gibi sözcük ve deyişlerin kullanılmasıyla günlük konuşma biçemi oluşturulmaktadır. Bu da öfkelenen kahramanımızın resmi konuşma tonundan uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Kahramanımızın sözlerini ünlemlerle bitirmesi duygusal yoğunluğun zirveye ulaştığını göstermektedir. Bu da günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Ayrıca *бы* sözcüğünün kısaltılarak *б* şeklinde kullanılması günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesinin fonetik düzeyinde bir yansımasıdır. Bir süre sonra

konu Raskolnikov'un daha önce yazmış olduğu makaleye gelince kahramanımız ile arkadaşı Razumihin arasında geçen diyalogda kahramanımız şu sözleri sarf eder:

– *Зачем тут слово: должны? Тут нет ни позволения, ни запрещения. Пусть страдает, если жаль жертву... Сстрадание и боль всегда обязательны для широкого сознания и глубокого сердца. Истинно великие люди, мне кажется, должны ощущать на свете великую грусть, – прибавил он вдруг задумчиво, даже не в тон разговора.*

Kahramanımızın bu sözlerinde *позволение, запрещение, страдание, сознание* gibi *-ние* ve *-ение* sonekleriyle türetilen soyut anlamlı isimlere sıkça rastlanmaktadır. Bu türden isimlerin sık kullanımı bilim biçimine ait bir özelliktir ve bahsi geçen ögeler kahramanımızın makalesi hakkındaki sözlerinin bilimsel havasını oluşturmaktadır.

Sıradaki iletişimsel durum kahramanımızla arkadaşı Razumihin'in Porfiri Petroviç'in evine yaptıkları ziyaretin dönüşünde gerçekleşmektedir. Kahramanımız cinayet soruşturması ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

– *Если б у них были факты, то есть настоящие факты, или хоть сколько-нибудь основательные подозрения, тогда бы они действительно постарались скрыть игру: в надежде еще более выиграть (а впрочем, давно бы уж обыск сделали!). Но у них нет факта, ни одного, – всё **мираж**, всё о двух концах, одна идея летучая – вот они и стараются наглостью сбить. А может, и сам озлился, что фактов нет, с досады прорвался. А может, и намерение какое имеет... Он человек, кажется, умный... Может, напугать меня хотел тем, что знает... Тут, **брат**, своя психология... А впрочем, **гадко** это всё объяснять. Оставь!*

(...)

– ***Плюнь?** А завтра опять допрос! – проговорил он с горечью, – **неужели ж** мне с ними в объяснение войти? Мне и то досадно, что вчера я унился в трактире до Заметова...*

Bu diyalogda kahramanımızın sarf ettiği ifadeler incelendiğinde *факт, подозрение, мираж, намерение, психология, в надежде* gibi kitabi dillere ait dil birimlerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. İki üniversite öğrencisi arasında geçen konuşmadaki bu ögeler konuşmacılarının eğitim düzeylerine ve konunun karmaşıklığına dikkat çekmektedir. Bununla beraber *прорвался* sözcüğünün varlığı günlük sözcük dağarcığının az da olsa varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ayrıca üç nokta ile belirtilen kesintiler kahramanımızın düşünceli halini yansıtmakta, günlük konuşmanın

hazırlıksızlık özelliğini ortaya koymaktadır. Kahramanımız sözlerinin devamında daha önce bahsi geçen kitabi biçimlere ait ögelerin yanı sıra *уж*, *да*, *-то* gibi kiplik parçacıkları ve *новички*, *бывалый*, *воротиться* gibi günlük konuşma biçimine ait dil birimleri de kullanılmaktadır. Bu yüzden sözlerinde günlük konuşma biçimi ve bilim biçiminin ortak etkisi gözlemlenmektedir. Ayrıca *же*, *бы*, *уже* ve *или* sözcüklerinin kısaltılarak *ж*, *б* ve *уж* biçiminde kullanılması günlük konuşmadaki ekonomi ilkesinin fonetik düzeyindeki bir yansımasıdır. Aynı iletişimsel durumda Raskolnikov'un Razumihin'e eve tek başına girmesini, daha sonra gelip ona katılacağını söylemesi üzerine Razumihin şaşkınlık dolu bir tepki vererek Raskolnikov'un yapması gereken işi beraber yapmak ister. Arkadaşının bu ısrarı üzerine Raskolnikov öfkesini şu cümle ile dışarı vurur:

– *Что ж, и ты меня хочешь замучить!*

Ünlem cümlesi kullanımı ve *что* sorusunun anlamını güçlendiren *ж* kiplik parçacığı kahramanımızın öfkesini ve şaşkınlığını ortaya koyarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini kısa formda kullanılmasıyla günlük konuşmadaki ekonomi ilkesini yansıtmaktadır.

Sıradaki iletişimsel durumumuz Raskolnikov'u ziyarete gelen Svidrigaylov giderken kahramanımızın odasına Razumihin'in girmesiyle başlar. İkili arasındaki konuşmanın ilk bölümünün konusu da Svidrigaylov'dur. Kahramanımız Svidrigaylov'a güvenmemekte hatta ondan korkmaktadır:

Не знаю почему, я этого человека очень боюсь. Он приехал тотчас после похорон жены. Он очень странный и на что-то решился... Он как будто что-то знает... От него надо Дуню оберегать... вот это я и хотел сказать тебе, слышишь?

– *Оберегать! Что ж он может против Авдотьи Романовны? Ну, спасибо тебе, Родя, что мне так говоришь... Будем, будем оберегать!.. Где живет?*

– *Не знаю.*

– *Зачем не спросил? Эх, жаль! Впрочем, узнаю!*

– *Ты его видел? – спросил Раскольников после некоторого молчания.*

– Ну да, заметил; твердо заметил.

– Ты его точно видел? Ясно видел? – настаивал Раскольников.

– Ну да, ясно помню; из тысячи узнаю, я памятлив на лица.

Duyduğu kuşku Raskolnikov'un sözlerindeki kesintilerle dışavurum göstermektedir. *На что-то решился* ve *что-то знает* ifadeleri de belirsizlik anlamlarıyla kahramanımızın kuşkusunun dışavurumunu pekiştirmektedir. *Будетъ* fiilinin tekrarı ve *точно, ясно* zarflarıyla pekiştirilmesi kahramanımızın endişesini yansıtmaktadır. Sözlerinin sonundaki *слышишь* sorusuyla kahramanımız gerginliğini dışa vurmakla beraber arkadaşının durumun ciddiyetini kavramasını sağlama arzusunu da ortaya koymaktadır. Bütün bu öğeler günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini ortaya koymaktadır. Sıradan konuşma dağarcığına ait *даве́ча* sözcüğü de günlük konuşma havasını pekiştiren öğelerdir.

Bir sürelik sessizlikten sonra kahramanımız kendi hakkındaki delilik iddiaları üzerinde düşünmeye koyulur. Düşüncelerinin sözlerindeki dışa vurumu kendi akıl sağlığıyla ilgili şüphelerini yansıtan öğeler içermektedir:

– Гм... *то-то...* – пробормотал Раскольников. – А то знаешь... мне подумалось... мне всё кажется... что это может быть и фантазия.

– Да про что ты? Я тебя не совсем хорошо понимаю.

– Вот вы все говорите, – продолжал Раскольников, скривив рот в улыбку, – что я **помешанный**; мне и показалось теперь, что, может быть, я в самом деле **помешанный** и только призрак видел!

– Да что ты это?

– А ведь кто знает! Может, я и **впрямь** помешанный, и всё, что во все эти дни было, всё, может быть, так только, в воображении...

Гм nidası ve *то-то* kiplik parçacığı, sözlerindeki duraksamalar ve *мне подумалось, мне кажется, может быть, мне показалось* ifadeleri kahramanımızın düşünceli ve şüpheli halini yansıtarak günlük konuşmanın hazırlıksızlık ve yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Kahramanımızın sözlerinde yer alan sıradan konuşmaya ait *даве́ча* sözcüğü ve günlük konuşma diline özgü *помешанный, впрямь*,

разумеется sözcükleri günlük konuşma havasının oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

Sıradaki iletişimsel durum Raskolnikov'un annesi, kız kardeşi ve Razumihin gelecek planları kurarken kahramanımızın bir anda çıkıp gitmesi ve Razumihin'in hemen arkasından çıkarak ona yetişmesiyle başlamaktadır. Razumihin, Pulheriya Aleksandrovna ve Dunya mutlu gelecek planları yaparken Raskolnikov ise çok farklı bir geleceğin bilincindedir. Ailesinin ve en yakın arkadaşının mutlu bir gelecek hakkında konuşmaları esnasında, taşıdığı sır sebebiyle çektiği ıstırap daha da şiddetlenmektedir. Onlardan kesin bir şekilde koparak kaderindeki cezayı çekmek üzere kendi yoluna gitme dürtüsü sürekli peşindedir. Kahramanımızın ilk sözleri en yakın arkadaşından son ricası niteliğindedir:

– *Я так и знал, что ты выбежишь, – сказал он. – **Воротись** к ним и будь с ними... Будь и завтра у них.. и всегда. Я... может, приду... если можно. **Прощай!***

(...)

– *Раз навсегда: никогда ни о чем меня не спрашивай. Нечего мне тебе отвечать... Не приходи ко мне. Может, я и приду сюда... Оставь меня, а их... не оставь. Понимаешь меня? (...)*

– *Понимаешь теперь?.. – сказал вдруг Раскольников с болезненно искривившимся лицом. – **Воротись**, ступай к ним, – прибавил он вдруг и, быстро повернувшись, пошел из дому...*

Kahramanımızın en yakın arkadaşıyla vedalaşması zordur. Suçunu açıkça itiraf edememektedir. Ancak ailesini emanet edebileceği tek insan yine odur. Sözlerinde gözlemlenen duraksamalar kahramanımızın bu veda anındaki üzüntüsünü ve ıstırabını yansıtarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini ortaya koymaktadır. Olumsuz yapıdaki *никогда, ни о чем, не спрашивай, нечего, не приходи* ifadeleri beraber bir geleceğin mümkün olmadığını, dolayısıyla bunun bir veda olduğunu dışa vurmaktadır. Sondaki *понимаешь меня* sorusu sarf ettiği sözlerin düz anlamda kullanılmadığını başka bir şeyi ima ettiğini belirterek günlük konuşmanın yüksek ifadesellik özelliğini ortaya koymaktadır. Devamında gelen uzun ve manidar sessizliğin

sonunda aynı soru ifadesi tekrarlanır. Bu soru ifadesi Raskolnikov'un üstü kapalı itirafını simgelemektedir. Ayrıca bu iletişimsel durumun genelinde kahramanımızın kullandığı *может, если можно* gibi ihtimal belirten ifadeler onun gözünde geleceğin belirsiz olduğunu ortaya koyarak yüksek ifadesellik özelliğini pekiştirmektedir. Kahramanımızın sözlerinde gözlemlenen, günlük sözcük dağarcığına ait *воротиться* sözcüğü ve *прощай* konuşma klişesi, günlük konuşma havasının oluşturulmasında etkindir.

Raskolnikov ile Razumihin arasındaki son iletişimsel durum kahramanımızın odasında gerçekleşmektedir. Ailesini ihmal eden kahramanımıza kızgın olan Razumihin, Porfiri Petroviç'ten katilin yakalandığı haberini almış, Raskolnikov'la koridordaki konuşmalarında aklında oluşan şüpheler yok olmuştur. Kahramanımızın bir sırrı olduğunu bilmektedir ancak bu sırrı öğrenmek için ona baskı yapmamaktadır. Bu nedenle Raskolnikov'un ruhunda çoğu zaman olduğu gibi bir öfke ortaya çıkmaz.

- *Что же ты теперь хочешь делать?*
- *А тебе какое дело, что я теперь хочу делать?*
- *Смотри, ты запьешь!*
- *Почему... почему ты это узнал?*
- *Ну вот еще!*

Bu ifadelerdeki *же* kiplik parçacığı soru anlamını güçlendirmektedir. *Смотри* ifadesi kahramanımızın iddialı tavrını yansıtmaktadır. *Ну вот еще* ifadesi ise iddialı olduğu konudaki haklılığının getirdiği kendinden emin, özgüveni yüksek ve gururlu halini yansıtmaktadır. Ayrıca bu dil birimleri ünlem cümlesi içinde kullanılarak pekiştirilmiştir. Bütün bu özellikleriyle kahramanımızın ifadeleri günlük konuşmanın yüksek duygusallık ve ifadesellik yönünü yansıtmaktadır.

Normal tonda ilerleyen sözün sonlarına doğru Razumihin'in katilin yakalandığı haberini Porfiri'den aldığını söylemesi üzerine kahramanımız savcının Razumihin'e neden gerçeği söylemeyip katilin boyacı Mikolka olduğunu anlattığına anlam veremez:

– *Скажи, пожалуйста, откуда ты это узнал и почему тебя это так интересует?*
– *с видимым волнением спросил Раскольников.*

– **Ну вот еще!** Почему меня интересует! Спросил!.. А узнал я от Порфирия, в числе других. Впрочем, от него почти всё и узнал.

– *От Порфирия?*

– *От Порфирия.*

– *Что же... что же он?* – испуганно спросил Раскольников.

– *Он это отлично мне разъяснил. Психологически разъяснил, по-своему.*

– *Он разъяснил? Сам же тебе и разъяснял?*

Sözlerindeki duraksama ve tekrarlar ve soru cümleleri kahramanımızın şaşkınlığını ve merakını ortaya koymaktadır. *Же* kiplik parçacığı bu şaşkınlık ve merakı pekiştirmektedir. Bu öğelerle kahramanımızın sözleri günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır.

Raskolnikov ile Razumihin arasındaki iletişimsel durumların incelemesi sonucunda karşımıza çıkan belli başlı bulguları şu şekilde özetleyebiliriz:

Kahramanımızın sözlerinde sözcükbilimsel ve deyişbilimsel araçlar günlük konuşma karakterini yansıtmak açısından önemli bir rol oynamaktadırlar. Günlük konuşma biçimine ve sıradan konuşmaya ait ifadeler ve sözel klişeler konuşmacılar arasındaki samimiyeti ortaya koyarak günlük konuşma havasının oluşmasını sağlamaktadırlar. Bununla beraber yüksek biçeme ve kitabi biçemlere ait sözcük ve deyişler konuşulan konunun ciddiyetine ve gerektirdiği eğitim düzeyine işaret etmektedir. Kitabi biçemlere ait dil birimleri alay etkisi oluşturmak amacıyla da kullanılmaktadır. Böylece günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliği yansıtmaktadır. Kiplik parçacıkları genel ifadesel ve duygusal düzeyi artırma işlevleriyle beraber duruma göre farklılık gösteren birçok anlam ve işlevde

kullanılabilmektedirler. Örneğin *ведь* kiplik parçacığı sebep bildirme ve ortaya konan çıkarım veya durumun önemini, varlığını pekiştirme işleviyle kullanılırken *же* kiplik parçacığı soru anlamını güçlendirerek şaşkınlık veya korku gibi duyguların dışavurumunu sağlamaktadır. *Да* sözcüğü ise söze aniden, hazırlıksız veya yüksek bir duygu yoğunluğu ile başlanmış olduğunu göstermektedir. Kiplik parçacıklarının yoğun kullanımı günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve ifadesellik özelliklerini yansıtmak için kullanılan en etkili araçlardandır. Bu durum göz önüne alındığında Kahramanımızın sözlerinde yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlemlenen ve morfolojik araçlar olarak dilde yer alan kiplik parçacıklarının günlük konuşma havasının oluşturulmasındaki etkisinin büyük olduğunun altını çizmek gerekir.

Kahramanımızın sözlerinde en geniş işleve sahip sözdizimsel öğelerden biri serbest söz dizimi ve bunun beraberindeki kesintilerdir. Kesintiler kararsızlık, tereddüt, düşüncelilik, yorgunluk, çekingenlik, öfke, üzüntü, utanç, sıkıntı gibi insan ruhunda gözlemlenen çeşitli durumları yansıtarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık ve hazırlıksızlık özelliklerinin ortaya konmasında görev alırlar. Konuşma biçiminin yapısına etki eden bir diğer faktör ise, söz sanatlarında sıkça kullanılan ve biçimin sentaks yapısına etki eden eksiltiler ise, günlük konuşmanın ekonomi ilkesini yansıtmanın yanı sıra kahramanımızın sabırsızlığını ve konuşma konusundaki isteksizliğini ortaya koyarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini oluşturmaktadır. Yazarın Raskolnikov'un sözlerinde kullandığı, biçembilimsel değere sahip öğelerden biri de söz sanatlarıdır. Herhangi bir kelimenin, kelime grubunun ya da bütün bir cümlenin tekrarı konuşmacının korku, öfke, isyan, şaşkınlık, gerginlik, heyecan gibi yüksek duygusal düzey içeren hallerini yansıtmaktadır. Ayrıca sözün ifade düzeyinin yükseltilmesi ve belli ifadelerin pekiştirilmesi amacıyla da tekrarlar kullanılmaktadır. Benzetmeler ise Kahramanımızın sözlerinde alay etkisi oluşturmak için yoğun bir şekilde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Böylece günlük konuşma

dilinin yüksek duygusallık ve ifadesellik özellikleri yansıtılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen ekonomi ilkesine yönelik olarak biçembilimsel öneme sahip fonetik araçlara da kısaca değinecek olursak, bakıldığında kahramanımızın *неужель, ж, б* gibi dil birimlerinin kısaltılmış biçimlerini kullandığı gözlemlenmektedir. Bu durum günlük konuşmanın ekonomi ilkesini yansıtan en belirgin örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer önemli sözdizimsel öge olan ünlem cümleleri öfke, pişmanlık heyecan gibi yüksek duygusal düzeye sahip ruh hallerinin yanı sıra karakterimizin içine kapanışı, pişmanlığı, sıkıntıdan kurtulma arzusu gibi belirgin durumları da yansıtarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık özelliğini oluşturmaktadır. Soru cümleleri bilgi alma niyetini ve merak duygusunu yansıtmasının yanı sıra ima, ironi ve olumsuz yargı ortaya koyma işleviyle de kullanılarak günlük konuşmanın yüksek duygusallık ve ifadesellik özelliklerini oluşturmaktadır.

Kahramanımızın sözlerinde gözlemlenen emir kipi kullanımları muhatabı etkileme ve harekete geçirme niyetini ortaya koyarak günlük konuşmadaki yüksek ifadesellik özelliğiyle beraber özellikle diyalog türündeki canlılık ve etkileşim özelliğini yansıtmaktadır. *Ты* hitabı ve fiillerin ikinci tekil şahıs çekiminin kullanılması kahramanımızın muhatabıyla samimiyetini yansıtırken *еб* hitabı ve fiillerin ikinci çoğul şahıs çekimlerinin alaycı bir üslup oluşturmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Bunlar yine günlük konuşmanın yüksek duygusallık ve ifadesellik özelliğine katkıda bulunmaktadır.

6.3. Raskolnikov'un Sofya ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi İncelemesi

Sofya memur bir baba ile soylu bir aileden gelen bir annenin kızıdır. Alkolik olan babası ailesinin geçimini sağlaması gereken yerde parasını alkole harcamaktadır. Sofya ise ailesinin geçimini sağlamak için ahlaki olarak sorgulanacak bir iş yapmaktadır. Yine

de Tanrı'ya saf ve güçlü bir inançla bağlıdır. Sofya'nın ahlaki olarak sorgulanacak bir iş yapması ve yüreğindeki Tanrı inancı birbiriyle çelişen olgulardır. Bu durum da Raskolnikov'un merakını cezbetmektedir. Sofya'nın da bir çeşit suç işlediğini düşünen ve bu çelişkiyle nasıl yaşayabildiğini merak eden kahramanımız Sofya'nın bu durumunu sorgularken aslında kendiyle ilgili cevaplar aramaktadır. Kahramanımız kendisinin Sofya ile yakın olduklarını ve birbirlerini anlayabileceklerini düşünmektedir. Sofya ile konuşmalarında acılarıyla yüzleşen Raskolnikov suçunun gerçek sebeplerini itiraf ederek ruhundaki kötü duygulardan temizlenmektedir. Bu hem sıkıntılı hem de faydalı bir süreçtir. Bu süreçte kahramanımız zaman zaman kızgınlık, heyecan, utanç, pişmanlık gibi farklı duyguların ve ruhsal durumların etkisiyle sözlerinde farklı biçimsel özellikler sergilemektedir. Raskolnikov ile Sofya'nın ilk karşılaşmalarının Marmeladovların evinde olmasına rağmen ilk konuşmaları orada gerçekleşmemiştir. Babasının ölümü sebebiyle düzenlenecek olan yemeğe Raskolnikov'u davet etmesi için annesi tarafından Raskolnikov'un evine gönderilen Sofya orada beklenmedik bir ortamla karşılaşır. Çok küçük olan oda insanla doludur ve bu durum Sofya'nın küçük bir çocuk gibi çekinmesine hatta korkup kaçmak istemesine yol açmıştır. Sofya'nın, odasına yaptığı ziyaret Raskolnikov için de aynı derecede şaşırtıcı bir gelişmedir. Kahramanımız bir süre ne yapacağını kestiremez; hareketlerinde ve sözlerinde kararsızlık gözlemlenir. Raskolnikov'un Sofya'nın geldiğini gördüğündeki ilk sözleri *Ах... эмо вы?* olur. *Ах* nidası ve soru cümlesi kullanımı kahramanımızın şaşkınlığını yansıtırken üç nokta ile belirtilen kesinti bu beklenmedik olay karşısında yaşadığı kararsızlık halini yansıtmaktadır. Yoksul bir ailenin kızı olan ve ailesinin geçimi için ahlaki olarak sorgulanacak bir iş yapan Sofya'nın Raskolnikov'un annesi Avdotya Romanovna, kız kardeşi Dunya ve yakın arkadaşı Razumihin gibi onurlu insanların yanında utanç ve hatta korku duyması anlaşılır bir durumdur. Sofya'nın bu çekingenliği Raskolnikov'da da bir heyecana sebep olmaktadır.

Я вас совсем не ожидал, – заторопился он, останавливая ее взглядом. – Сделайте одолжение, садитесь. Вы, верно, от Катерины Ивановны. Позвольте, не сюда, вот тут сядьте...

Садитесь ve *сядьте* ifadeleriyle oluşturulan tekrar ve yazarın tasvirinde bulunan *заторопился* ifadesi kahramanımızın telaşını ortaya koymaktadır. Bu öğeler Kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma biçiminin hazırlıksızlık ve yüksek duygusallık özelliklerini yansımasıdır. *Сделайте одолжение* kalıp ifadesinin kullanılması ise günlük konuşma biçiminin standartlığını yansıtmaktadır. Sofya'nın Katerina İvanovna'nın davetini iletmesi üzerine kahramanımız aynı duygularla sözlerine devam eder:

– Постараюсь непременно... непременно, – отвечал Раскольников, встав тоже и тоже запинаясь и не договаривая... – Сделайте одолжение, садитесь, – сказал он вдруг, – мне надо с вами поговорить. Пожалуйста, – вы, может быть, торопитесь, – сделайте одолжение, подарите мне две минуты...

(...)

– Я хотел вас спросить, – обратился к ней поскорей Раскольников, – как это у вас сегодня устроилось? Не беспокоили ли вас?.. например, от полиции.

Bu sözlerde *непременно, сделайте одолжение, садитесь* ifadelerinin tekrarlanması ve yazarın tasvirinde yer alan *запинаясь, сказал он вдруг, обратился к ней поскорей* ifadeleri kahramanımızın tereddütlü ve telaşlı halinin devam ettiğini göstermektedir. *Не беспокоили ли вас?.. например от полиции.* Bölünmüş cümlesi de yine kahramanımızın telaşını yansıtan öğelerdendir. Bahsi geçen ifadeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve hazırlıksızlık özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Отчего? Так сегодня? gibi ifadelerde yer alan eksiltili ve kısa cümleler günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesini ve hızlı akışını yansıtmaktadırlar. Sözlerinin devamında merhumun onuruna yemek düzenlenecek olması kahramanımızın şaşırtmıştır:

– Но неужели Катерина Ивановна могла обойтись такими малыми средствами, даже еще закуску намерена?.. – спросил Раскольников, настойчиво продолжая разговор.

Raskolnikov'un bu noktadaki konuşmayı devam ettirme isteği yazarın betimlerindeki *спросил Раскольников, настойчиво продолжая разговор* ifadeleriyle ortaya konmaktadır. Ancak sorusunun hassas bir noktaya dokunduğunu aldığı cevaptan fark eden Raskolnikov *Понимаю, понимаю... конечно...* sözlerinde tekrarlar muhatabını yatıştırma amacı güderken kesintili sözleri ile de düşünceli halini dışa vurmaktadır. Bu ögeler günlük konuşma dilinin hazırlıksızlığının yansıtılmasına hizmet etmektedir. Raskolnikov annesinin ve kız kardeşinin gitmesinden sonra da Sofya ile muhabbeti sürdürmeye kararlıdır:

Ну вот и славно! – сказал он Соне, возвращаясь к себе и ясно посмотрев на нее, – упокой господь мертвых, а живым еще жить! Так ли? Так ли? Ведь так?

Ну kiplik parçacığı söze başlamadan önce muhatabın ilgisini toplama işlevini yerine getirmektedir. *Вот и славно* ve *упокой господь мертвых, а живым еще жить* kalıp ifadeleri kahramanımızın otomatik bir şekilde konuştuğunu göstermektedir. *Так ли?* sorusunun tekrarı ise ifadenin kuvvetlendirilmesi ve muhatabın dikkatini ilgili konu üzerinde yoğunlaştırılması amacına hizmet etmektedir. Kullanılan standart ifadelerin ünlem cümlesi biçiminde ortaya konması ise ortamı canlandırmaya yönelik bir heyecanın yansımasıdır. *Внезапно процветлевшее лицо* tasviriyle yazar bu heyecanı ortaya koymaktadır. Kahramanımızın kiplik parçacığı kullanması günlük konuşma dilinin yüksek ifadeselliğini, kalıp ifadeler standartlığını, ünlem cümleleri ve tekrarlar ise yüksek duygusallığını yansıtmaktadır. Devamında Raskolnikov'un Razumihin'le konuştuğu esnada Sofya'nın son birkaç söz söyleyip gitme teşebbüsü üzerine Raskolnikov onu durdurur:

Сейчас, Софья Семеновна, у нас нет секретов, вы не мешаете... Я бы хотел вам еще два слова сказать...

Bu söylemde hitabın araya konması ve cümleler arasındaki kesintiler Raskolnikov'un zihnindeki meşguliyeti ortaya koyarak günlük konuşma dilinin hazırlıksızlığını yansıtmaktadır. Raskolnikov Razumihin ile bir konu hakkında

konusmak istemektedir. Aynı zamanda Sofya'yla da gitmeden önce bir iki kelime konuşmak istemektedir. İki iletişimsel durum arasındaki bu git-gel, zihinsel meşguliyeti oluşturmaktadır. Bir süre daha Razumihin ile konuşan Raskolnikov Sofya'ya hitap ederken baba adını yanlış söylediği için mahcubiyet hisseder:

Софья Семеновна (...) Софья Семеновна, это приятель мой, Разумихин, и человек он хороший...

Bu sözlerdeki tekrar ve devrik cümle düzeni ile kahramanımızın mahcubiyeti ortaya konmaktadır. Böylece günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığı yansıtılmaktadır. Devamında iletişim günlük konuşma karakterinde ilerlemektedir. *Вам направо, Софья Семеновна?* sorusundaki eksilti günlük konuşma dilini ekonomi ilkesinin bir yansımasıdır. Raskolnikov'un Polina'ya adresini verdiğini unutarak Sofya'ya nerede yaşadığını nasıl öğrendiğini sorması ve Sofya'nın durumu açıklaması üzerine kahramanımız bir kez daha mahcubiyet hisseder.

– Поля? Ах да... Полечка! Это.. маленькая... это ваша сестра? Так я ей адрес дал?

– Да разве вы забыли?

– Нет... помню...

Bu ifadelerdeki ünlem cümlesi kullanımı, *Ах* nidası kahramanımızın mahcubiyetini, kesintili ve parçalanmış ifadelerin kullanımı da düşünceli halini yansıtmaktadır. Böylece günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve hazırlıksızlık özellikleri belirginleşmektedir.

İkinci iletişimsel durum Raskolnikov'un Sofya'nın evine yaptığı ilk ziyaret esnasında ortaya çıkmaktadır. Raskolnikov'un Sofya'ya olan ilgisi, onunla konuşma isteği, aralarında var olduğuna inandığı benzerlik onu Sofya'nın evine sürüklemiştir. İletişim şu sözlerle başlamaktadır:

– Кто тут? – тревожно спросил женский голос.

– Это я... к вам, – ответил Раскольников и вошел в крошечную переднюю. Тут, на продавленном стуле, в искривленном медном подсвечнике, стояла свеча.

– *Это вы! Господи! – слабо вскрикнула Соня и стала как вкопанная.*

– *Куда к вам? Сюда?*

Kahramanımızın kullandığı ifadelerin eksiltililiği ve kısalığı Sofya’yla arasındaki resmiyetten doğan çekingenliği ortaya koymakla beraber günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesini de yansıtmaktadır. Raskolnikov bu anlaşılmaz, ilginç genç kızı henüz çok iyi tanımadığı için çekingenliğini üzerinden atamamıştır. Yazarın ifadesiyle “...yüzüne bakmamaya çalışarak hızlıca odaya geçmiştir”. Sofya da bu beklenmedik ziyaret sebebiyle utanç, şaşkınlık ve sıkıntı hissetmektedir. Sofya’ya olan merakı, onu tanıma isteği sonucunda bir süre onun odasını gözlemleyen Raskolnikov her ikisini de saran çekingenliği hafifletmek amacıyla sıradan şeylerden bahsetmeye devam eder:

– *Я поздно... Одиннадцать часов есть? – спросил он, всё еще не подымая на нее глаз.*

(...)

– *Я к вам в последний раз пришел, – угрюмо продолжал Раскольников (...)*

– *Вы... едете?*

– *Не знаю... всё завтра...*

– *Так вы не будете завтра у Катерины Ивановны? – дрогнул голос у Сони.*

– *Не знаю. Всё завтра утром... Не в том дело: я пришел одно слово сказать...*

(...)

– *Что ж вы стоите? Сядьте, – проговорил он вдруг переменявшимся, тихим и ласковым голосом.*

Я поздно, всё завтра, всё завтра утром gibi eksiltili ifadeler kahramanımızın yeni tanımaya başladığı bu genç kız karşısındaki çekingenliğini ortaya koymakla birlikte söz konusu işlerin ne olacağı ne yapılacağı dile getirilmemiş olunmaktadır, eksiltili ifadeler hem iletişim durumunda bir duygusallık olduğunu göstermekte, hem de dilde ekonomi ilkesini aktarmış olmaktadır. Sofya’yı gördüğü gibi sırrını bir tek ona açabileceğini anlamış olan Raskolnikov anlatmaya nereden başlayacağını bilememektedir. *Я к вам в последний раз пришѐл* sözlerindeki devrik cümle yapısı kahramanımızın bu kararsızlığını gözler önüne sermekle birlikte kişiyi ve sonrasında zamanı ardı sıralı bir şekilde ifade ederek söz konusu eylemi anlamsal açıdan önem

sırasına göre de aktarmış olmaktadır. Üç nokta ile belirtilmiş olan kesintiler ise kahramanımızın düşünceli halini dışa vurmaktadır. Bu iki öge günlük konuşma dilinin hazırlıksızlığının yansıtılmasına hizmet etmektedir. Ж kiplik parçacığı, что soru sözcüğünü vurgulayarak soru anlamını güçlendirmekle beraber Raskolnikov'un şaşkınlığını ortaya koymakta, böylelikle günlük konuşma dilinin yüksek ifadeselliğinin ve duygusallığının Kahramanımızın sözlerinde yansıtılmasına katkı sağlamaktadır.

Bir süre Sofya'yı inceleyen kahramanımız sözün konusunu bu sefer de Sofya'nın sağlığına getirir:

– *Какая вы худенькая! Вон какая у вас рука! Совсем прозрачная. Пальцы как у мертвой.*

Он взял ее руку. Соня слабо улыбнулась.

– *Я и всегда такая была, – сказала она.*

– *Когда и дома жили?*

– *Да.*

– *Ну, да уж конечно! – произнес он отрывисто, и выражение лица его, и звук голоса опять вдруг переменились. Он еще раз огляделся кругом.*

Bu kesitte kahramanımızın kullandığı *какая* soru sıfatları leksikolojik anlamlarını kaybederek ifadeyi güçlendirme işlevi üstlenmişlerdir. Küçültme eki almış *худенькая* sıfatı ve *пальцы как у мертвой* benzetmesi kahramanımızın acıma duygusunu yansıtmaktadır. *Ну, да уж конечно* cümlesi ünlem ve çok sayıda kiplik parçacığı ile güçlendirilmiş bir alay anlamı taşımaktadır. İfadeyi güçlendirme işleviyle kullanılan soru sıfatları günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliğini, açıklanan diğer ögeler ise yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. *Когда и дома жили* soru cümlesindeki kesinti ise günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesini yansıtmaktadır.

Bir kez daha çevresine bakınan karakterimiz bu sefer Sofya'nın odası ile ilgili konuşmaya başlar:

– *Это вы от Капернаумова нанимаете?*

– *Да-с...*

– **Они** там, за дверью?

– Да... У них тоже такая же комната.

– Все в одной?

– В одной-с.

– Я бы в вашей комнате по ночам боялся, – угрюмо заметил он.

(...)

– Это косноязычные-то?

Они там, за дверью ve *все в одном* sorularında görülen eksilti de günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesinin bir yansımasıdır. Kahramanımızın son sözlerinde üç nokta ile belirtilen eksilti, Sofya'nın işi ile ilgili bir şeyler söylemeden önce duyduğu tereddüt ve rahatsızlığı dışa vurmaktadır. Bu da günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Ayrıca yine aynı sözlerde gözlemlenen devrik cümle düzeni günlük konuşmanın hazırlıksızlığını yansıtmaktadır.

– *Эту Лизавету торговку вы знали?*

– Да... А вы разве знали? – с некоторым удивлением переспросила Соня.

– Катерина Ивановна в чахотке, в злой; она скоро умрет, – сказал Раскольников, помолчав и не ответив на вопрос.

(...)

– Да ведь это **ж** лучше, **коль** умрет.

– Нет, не лучше, не лучше, совсем не лучше! – испуганно и безотчетно повторяла она.

– А дети-то? Куда **ж** вы тогда возьмете их, **коль** не к вам?

(...)

– **Ну а коль** вы, еще при Катерине Ивановне, теперь, заболаете и вас в больницу свезут, ну что тогда будет? – безжалостно настаивал он.

Эту sözcüğü leksikolojik anlamını kaybederek ifadeyi güçlendirme işlevi üstlenmiştir. *Да ведь это ж лучше, коль умрет* ifadesinde *да, ведь* ve *ж* kiplik parçacıklarıyla anlamı güçlendirilmiş bir alay gözlemlenmektedir. *А дети-то* ifadesindeki *то* kiplik parçacığı bağlı olduğu *дети* sözcüğünü vurgulayarak soru anlamını güçlendirmektedir. Aynı şekilde *ж* kiplik parçacığı da *куда* soru ifadesini vurgulamakta, kısa biçimde kullanılmasıyla da günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesini

yansıtmaktadır. Kahramanımızın bu soruları kahramanımızın alaycı tavrını devam ettirmektedir. *Ну* kiplik parçacığı ve yazarın tasvirlerinde bulunan *безжалостно настаивал* ve *с жесткой усмешкой* ifadeleri de kahramanımızın alaycı tavrını ortaya koyan ögeler arasında yer almaktadır. Ayrıca günlük konuşma dağarcığına ait *чахотка* ve *зурьба* sözcüklerinin ve sıradan konuşma dağarcığına ait *коль* sözcüğünün kullanılması da günlük konuşma dilini yansıtan ögelerdir. Günümüzde *если* kelimesini karşılayan *коль* ifadesi eski dönemde kullanılan ve konuşma dilinde edebi dil normlarının dışında bir sözcük daracığını yansıtmaktadır.

Raskolnikov giderek şiddetlenen alaycı tavrını şaşırtıcı bir şekilde sonlandırmaktadır. Bir anda Sofya'nın ayaklarına kapanan ve onları öpmeye başlayan kahramanımız bu noktaya kadar *вы* (siz) ifadesiyle hitap ettiği Sofya'ya *ты* (sen) ifadesiyle hitap ederek öncekinin tam tersi bir tavra bürünmektedir:

– *Я не тебе поклонился, я всему страданию человеческому поклонился, – как-то дико произнес он и отошел к окну. – Слушай, – прибавил он, воротившись к ней через минуту, – я давеча сказал одному обидчику, что он не стоит одного твоего мизинца... и что я моей сестре сделал сегодня честь, посадив ее рядом с тобою.*

– *Ах, что вы это им сказали! (...)*

– *Не за бесчестие и грех я сказал это про тебя, а за великое страдание твое. А что ты великая грешница, то это так, – прибавил он почти восторженно, – а пуще всего, тем ты грешница, что **понапрасну** умервила и предала себя. Еще бы это не ужас! **Еще бы** не ужас, что ты живешь в этой грязи, которую так ненавидишь, и в то же время знаешь сама (только стоит глаза раскрыть), что никому ты этим не помогаешь и никого ни от чего не спасаешь! Да скажи же мне наконец, – проговорил он, почти в исступлении, – как **этакой** позор и такая низость в тебе рядом с другими противоположными и святыми чувствами совмещаются? **Ведь** справедливее, тысячу раз справедливее и разумнее было бы прямо головой в воду и разом покончить!*

Hitap şeklindeki bu değişiklik Raskolnikov'un Sofya'ya, onun içinde bulunduğu hayat şartlarına, yapmaya mecbur kaldığı yanlışlara rağmen ruhunu temiz tutabilmesine ve bu uğurda verdiği mücadeleye olan hayranlığının, Sofya'ya duyduğu sevgi ve yakınlığın dışavurumudur. Raskolnikov'un bu davranışı karşısında Sofya günahkâr biri olduğunu ve böylesi bir saygıyı hak etmediğini düşünmektedir. Raskolnikov'un saygısı ise Sofya'nın çektiği acılara duyulan bir saygıdır. Kahramanımız bu acılardan

bahsederken heyecanlanmamak, hiddetlenmemek elinde değildir. Yazarın betimlemesindeki *дико произнес* ifadesi bu heyecanın yansımasıdır. Emir kipindeki *слушай* sözcüğü kahramanımızın muhatabının dikkatini çekme niyetini ortaya koyarak günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliğini yansıtmaktadır. *He стонуть мизинца* ve *сделать честь* gibi kalıp ifadelerin kullanılması ise günlük konuşma dilinin standartlığını yansıtmaktadır. Yazarın betimlemelerinde bulunan *прибавил он почти восторженно* ifadesi kahramanımızın heyecanını ortaya koymaktadır. *Да* kiplik parçacığı ve *проговорил он, почти в исступлении* betimlemesi kahramanımızın bahsettikleriyle ilgili şiddetli şaşkınlığını ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi kahramanımızı Sofya'nın ruhundaki inançla yapmaya mecbur olduğu işin bir arada var olabilmesine hayret etmektedir. *Бедь* kiplik parçacığı ise ünlem cümlesini güçlendirerek kahramanımızın hayretini yansıtan ögeler arasında yer almaktadır. Bu ögelerin yardımıyla günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. *Давеча, такой* gibi sıradan konuşma dağarcığına ait olan ve *понапрасну, еще бы* gibi günlük konuşma dağarcığına ait olan dil birimlerinin kullanımı günlük konuşma dilinin Kahramanımızın sözlerinde yansıtılmasına hizmet eden diğer ögelerdir.

Sofya'nın durumu üzerine düşünmeye devam eden Raskolnikov onun içinde bulunduğu duruma nasıl dayanabildiğini anlayamamaktadır. Devamında Sofya'nın ruhsal dünyasını daha iyi anlayabilmek için sorularına devam etmektedir. Aldığı cevaplardan Sofya'nın gücünü Tanrı'ya olan sarsılmaz inancından aldığını anlayan kahramanımız odanın içinde gidip gelirken gözüne Yeni Ahit takılır:

– *Это откуда? – крикнул он ей через комнату. Она стояла всё на том же месте, в трех шагах от стола.*

– *Мне принесли, – ответила она, будто нехотя и не взглядывая на него.*

– *Кто принес?*

– *Лизавета принесла, я просила.*

Bu kesitte kahramanımızın kullandığı eksilteli cümleler günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesinin yansımasıdır. Ayrıca yine günlük konuşma diline has bir özellik olan zamir kullanımı burada da *это* zahirinin *новый завет* (*yeni ahit*) yerine kullanılmasıyla kendini göstermektedir.

Sofya'nın dinden, Tanrıdan aldığı gücü tanımak, kendi de deneyimlemek istercesine ondan Lazarus'un Dirilişi bölümünü okumasını ister:

– Где тут про Лазаря? – спросил он вдруг.

Соня упорно глядела в землю и не отвечала. Она стояла немного боком к столу.

– Про воскресение Лазаря где? Отыщи мне, Соня.

Она искоса глянула на него.

(...)

– Найди и прочти мне, – сказал он, сел, облокотился на стол, подпер рукой голову и угрюмо уставился в сторону, приготовившись слушать.

Özellikle Lazarus'un Dirilişi bölümünü okumasını istemesi ve bu konuda ısrar etmek istemesi anlaşılır bir durumdur. Zira kahramanımızın durumu yaşayanların dünyasına dönmeye çalışan, mezardaki bir ölünün durumuna benzemektedir. Bu noktada kahramanımızın ısrarlı tutumu *где про (воскресение) Лазаря, отыщи, найди, прочти* gibi dil birimlerinin tekrarlanması ile yansıtılmaktadır. Ayrıca yazarın tasvirinde *сел, облокотился на стол, подпер рукой голову и угрюмо уставился в сторону, приготовившись слушать* ifadeleriyle belirtilen, kahramanımızın masa başında aldığı pozisyon, okuma isteğinin duruşu ve tavırlarındaki yansımasını göstermektedir.

Lazarus'un Dirilişi ile ilgili kısmın okunmasından sonra Raskolnikov'un içinde bir kararlılık doğmuştur. Sofya'nın onun için tek yoldaş olduğunu anlayan kahramanımız sırrını bir ucundan ona açmaya başlamıştır. Kahramanımızın kararlılığı yazarın tasvirlerindeki *громко и нахмурившись проговорил вдруг, какая-то дикая решимость выражалась в нем* ifadeleriyle yansıtılmaktadır. Bu önemli konuşmadaki

heyecanı ve hazırlıksızlığı *Мы вместе прокляты, вместе и пойдём!* gibi ünlem cümleleriyle, *Почему ж я знаю? Знаю только, что по одной дороге, наверное знаю, - и только. Одна цель!* ifadelerinde görüldüğü gibi tekrarlar ve parçalanmış cümleler ile dışa vurmaktadır.

*Потом поймешь. Разве ты не то же сделала? Ты тоже переступила... смогла переступить. Ты на себя **руки наложила**, ты **загубила** жизнь... свою (это всё равно!). Ты могла бы жить духом и разумом, а **кончишь** на Сенной... Но ты выдержать не можешь, и если останешься одна, сойдешь с ума, как и я. Ты **уж** и теперь как **помешанная**; стало быть, нам вместе идти, по одной дороге! Пойдём!*

Yukarıdaki ifadelerde *же* kiplik parçacığı *то* zamirini *уж* kiplik parçacığı *теперь* zaman zarfını vurgulayarak söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedirler. Üç nokta ile belirtilen duraksamalarla ve ünlemlerle kahramanımızın heyecanı yansıtılmaktadır. Bu öğeler sayesinde Kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik ve yüksek duygusallık özellikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca *загубила*, *помешанная*, *сойдешь с ума*, *руки наложила*, *кончишь* gibi günlük konuşma dağarcığına ait dil birimlerinin kullanılması da kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma dilinin yansıtılmasına hizmet eden öğelerdendir.

Raskolnikov ile Sofya arasındaki bir sonraki iletişimsel durum kahramanımızın suçunu net olarak itiraf etme amacıyla Sofya'nın evine uğramasıyla başlar. İhtiyarın ve Lizaveta'nın katilini açıklamak için Sofya'yla konuşmaya giden Raskolnikov ile Sofya arasında söz yine öncelikle Sofya'nın ve ailesinin hayatı üzerinden ilerlemektedir. Ailesinin evden atıldığını Raskolnikov'dan öğrenen Sofya'nın derhal onların yanına koşma isteği Raskolnikov'da kıskançlık uyandırmaktadır:

Вечно одно и то же! – вскричал раздражительно Раскольников. – У вас только в мыслях, что они! Побудьте со мной.

– А... Катерина Ивановна?

*– А Катерина Ивановна, **уж** конечно, вас не минует, зайдет к вам сама, **коли уж** выбежала из дому, – брюзгливо прибавил он. – **Коли** вас не застанет, ведь вы **же** останетесь виноваты...*

(...)

*Представьте себе, Соня, что вы знали бы все намерения Лужина заранее, знали бы (то есть наверно), что через них погибла бы совсем Катерина Ивановна, да и дети; вы тоже, **в придачу** (так как вы себя ни за что считаете, так в придачу). Полечка также... потому ей та же дорога. **Ну-с; так вот:** если бы вдруг все это теперь на ваше решение отдали: тому или тем жить на свете, то есть Лужину ли жить и **делатъ мерзости**, или умирать Катерине Ивановне? То как бы вы решили: кому из них умереть? Я вас спрашиваю.*

Kahramanımızın bu kesitteki ilk sözlerinde ünlem cümlesi kullanımı ve *вскричал раздражительно* tasviri ile Raskolnikov'un kıskançlığını yansıtmaktadır. *Уж* kiplik parçacığı *конечно* ve *выбежала* sözcüklerini *же* kiplik parçacığı ise *вы* zamirini vurgulayarak söylemin ifadesel düzeyini arttırmaktadırlar. *Ведь* kiplik parçacığı ise *коли* sözcüğüyle beraber şart anlamının oluşmasını sağlamaktadır. Yazarın tasvirinde bulunan *брюзливо прибавил* ifadesi yine kahramanımızın kıskançlığını yansıtmaktadır. *Ах, не говорите, перестаньте* ünlem cümlesi ve içindeki *ах* nidasıyla kahramanımız Sofya'nın taklidini yaparak alaycı bir tavır ortaya koymaktadır. Ayrıca yazarın tasvirindeki *засмеялся* ifadesi de alay anlamının yansıtılmasına hizmet etmektedir. *Ж* kiplik parçacığı kısa biçimde kullanılmasıyla günlük konuşmadaki ekonomi prensibini yansıtmaktadır. Ayrıca *что* sorusunu vurgulayarak kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymaktadır. *Опять молчание* eksilteli cümlesi ise günlük konuşma dilindeki ekonomi prensibini yansıtan başka bir ögedir. *Ведь* kiplik parçacığı *неужели не, разве не* anlamlarında kullanılarak kahramanımızın alaycı üslubunu destekleyen bir ifade oluşturmaktadır. *Же* kiplik parçacığı *надо* sözcüğünü vurgulayarak içinde bulunduğu söylemin ifadesel değerini arttırmaktadır. *Полечка тоже... потому ей та же дорога* sözlerindeki kesinti daha küçük bir çocuk olan Polina'nın da ablasının düştüğü talihsiz yola düşmesi ihtimalinin verdiği rahatsızlığı yansıtmaktadır. Kahramanımızın kullandığı soru cümleleri ise muhatabını düşünmeye sevk etme işlevini yerine getirmektedir. Bu kesitle ilgili açıklanan ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve yüksek ifadesellik özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bununla beraber basit konuşma dağarcığına ait *коли* gibi ve günlük konuşma dağarcığına ait *в придачу*,

мерзость, ну-с, так вот gibi ifadeler de günlük konuşma dilinin yansıtılmasında görev almaktadırlar.

Raskolnikov, Sofya'yı rahatsız eden bu sözleri bir süre daha devam ettirdikten sonra Sofya'nın ağlamasıyla beraber üslubunu değiştirir:

– *А ведь ты права, Соня, – тихо проговорил он наконец. Он вдруг переменился; выделанно-нахальный и бессильно-вызывающий тон его исчез. Даже голос вдруг ослабел. – Сам же я тебе сказал вчера, что не прощения приду просить, а почти тем вот и начал, что прощения прошу... Это я про Лужина и промысл для себя говорил... Я это прощения просил, Соня...*

Kahramanımız önceki hararetli konuşma tarzından pişmanlık duymuştur ve sesi zayıflamıştır. Bu sakin ve düşünceli üslubu yazarın betimlemelerindeki *тихо проговорил, выделанно-нахальный и бессильно-вызывающий тон его исчез, голос вдруг ослабел* ifadeleriyle ve üç nokta ile belirtilen kesintilerle yansıtılmaktadır. *Ведь* kiplik parçacığı *a* bağlacının anlamını güçlendirme işlevine sahiptir. *Же* kiplik parçacığı *сам* sözcüğünün anlamını güçlendirerek kahramanımızın daha önceki sözleriyle çelişen davranışlar sergilediğini vurgulamaktadır. Garip duygular içinde bulunan kahramanımız itiraf anının geldiğini hisseder. O andaki durum ile cinayeti işlemeyen biraz önceki durum Raskolnikov'un gözünde birbirine çok benzemektedir. Kahramanımızın yüzü bir ölünün yüzü kadar beyazlamıştır. Ruhunda büyük bir sıkıntı, üstünde büyük bir baskı hissetmektedir. Bu haldeyken ağzından çıkan ilk sözlerden kahramanımızın ıstırabı net bir şekilde anlaşılabilir:

– *Ничего, Соня. Не пугайся... **Вздор!** Право, если рассудить, – **вздор**, – бормотал он с видом себя не помнящего человека в бреду. – Зачем только тебя-то я пришел мучить? – прибавил он вдруг, смотря на нее. – Право. Зачем? Я всё задаю себе этот вопрос, Соня...*

(...)

– *Всё **вздор!**.. Вот что, Соня (он вдруг отчего-то улыбнулся, как-то бледно и бессильно, секунды на две), – помнишь ты, что я вчера хотел тебе сказать?*

Не пугайся... вздор kısmında gözlemlenen kesinti kahramanımızın düşünceli halini yansıtmaktadır. Ünlem cümleleri, *зачем* sorusunun tekrarı gibi öğeler

kahramanımızın ruhsal sıkıntısını ve Sofya'ya sırrını açmak konusundaki kararsızlığını yansıtmaktadır. Yazarın tasvirlerinde yer alan *с видом себя не помнящего человека в бреду* ve *улыбнулся, как-то бледно и бессильно* ifadeleri de bu ruh halini yansıtan ögeler arasındadır. Bu kesitte gözlemlenen ünlemler, kesintiler ve tekrarlar günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Ayrıca kahramanımızın kullandığı, günlük konuşma dağarcığına ait *вздор* sözcüğü de günlük konuşma dilinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Lizaveta'nın katilini açıklayacağını söyledikten sonra Raskolnikov gitgide daha az, daha kısa ifadelerle hatta tek kelimelik cümlelerle konuşmaktadır: *Ну, вот, и я пришел сказать. Знаю. Нет, не нашли.* Bu kısa ve eksiltili ifadeler kahramanımızın itiraf etmeye çalışırken duyduğu ıstırapı gözler önüne sermekle beraber günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini yansıtmaktadır.

Sonunda her şeyi anlayan Sofya bir anda yüzükoyun yatağa atılır. Hızla geri kalkar ve aynı hızla Raskolnikov'a dönerek ellerini sıkıca tutar, hareketsizce yüzüne bakmaya başlar. Raskolnikov'un çektiği acı sonraki sözlerine ünlem cümleleriyle ve yazarın betimlemelerinde yer alan dil dışı ögelerle yansır: *Полно, Соня, довольно! Не мучь меня! – страдальчески попросил он.* Sofya'nın merhametli sözleri ve davranışlarına karşılık olarak Raskolnikov'un sarf ettiği sözlerde hitap şeklinin ikinci kez samimi hale dönüştüğü gözlemlenmektedir: *Странная какая ты, Соня, – обнимаешь и целуешь, когда я тебе сказал про это. Себя ты не помнишь.* Sofya'nın özgeci ve iyi kalpli tutumu Raskolnikov'un gözündeki değerini, ilginçliğini ve Raskolnikov'un ona duyduğu yakınlığı arttırmaktadır. Bu duygu ve düşünceler içindeki kahramanımızın *вы* hitabını bir kenara bırakarak tekrar *ты* hitabıyla söze başlamıştır. Ayrıca *какая* sıfatı sözcükbilimsel anlamını kaybederek *странная* sıfatının anlamını güçlendirme işlevinde kullanılmaktadır.

Raskolnikov'u ve işlediği suçun sebebini anlamaya çalışan Sofya'nın soruları ve tahminleri karşısında Raskolnikov kendi ruhunda belki onlarca kez gerçekleşmiş olan bir sorgulama sürecini tekrar yaşamaktadır. Bu acı süreç kahramanımıza bir işkence gibi gelmektedir. Yüce bir teoriye bağlanan ve dünyayı güzelleştirmek uğruna ağır bir suçun altına girdiğini düşünen kahramanımız Sofya'nın cinayeti sefalet, açlık gibi basit sebeplere bağlamasından rahatsızlık duymaktadır:

– Нет, Соня, нет, – бормотал он, отвернувшись и свесив голову, – не был я так голоден... я действительно хотел помочь матери, но... и это не совсем верно... не мучь меня, Соня!

Соня всплеснула руками.

Bu sözlerde gözlemlenen ünlem cümlesi, tekrarlar, kesintiler ve mantıklı bir sürekliliğin olmaması durumu kahramanımızın ıstırabını ortaya koyarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığını yansıtmaktadır. Sözlerinin devamında kahramanımızın içinde cinayetin psikolojik yükünü kaldıramadığı, vicdanıyla büyük bir mücadele içine girmek zorunda kaldığı ve bu konuda zayıflık gösterdiği için kendine karşı giderek büyüyen bir nefret ve kızgınlık ortaya çıkmaktadır:

– Не знаю... я еще не решил – возьму или не возьму эти деньги, – промолвил он, опять как бы в раздумье, и вдруг, опомнившись, быстро и коротко усмехнулся. – Эх, какую я глупость сейчас сморозил, а?

Kahramanımızın vicdanıyla olan mücadelesinin bir sonucu olan kararsızlığı ve düşünceli hali *не знаю... я еще не решил* kısmındaki kesintiyle ve yazarın betimlemesindeki *промолвил он, опять как бы в раздумье* ifadeleriyle yansıtılmaktadır. Kendine olan öfkesi ve bunun bir sebebi olarak takındığı alaycı tavır *эх* nidasının, leksikolojik anlamını kaybeden *какую* sıfatı ile anlamı güçlendirilmiş olan *глупость* sözcüğünün ve yazarın betimlemelerinde yer alan *быстро и коротко усмехнулся* ifadelerinin yardımıyla yansıtılmaktadır. Ayrıca *то я бы теперь... счастлив был, знай ты это, для того ли я пришел к тебе теперь* gibi ünlem cümleleri *ах* nidası, *что тебе* ifadesinin tekrarlanması ve yazarın betimlemelerinde yer

alan *упирая в каждое слово и загадочно* ve *вскричал он через мгновение с каким-то даже отчаянием* ifadeleri de kahramanımızın öfkesinin ve umutsuzluğunun yansıtılmasına hizmet etmektedir. Bütün bu öğeler yardımıyla günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığı yansıtılmaktadır. Ayrıca günlük konuşma *даğarcığıна* ait *запезать* ve sıradan konuşma *даğarcığıна* ait *сморозить* gibi kelimeler de günlük konuşma dilinin yansıtılmasına hizmet eden öğeler arasında bulunmaktadır. Kahramanımızın kızgınlığını, ıstırabını Sofya'yla paylaşarak ona da acı çektirmesi daha da arttırmaktadır:

*И зачем, зачем я ей сказал, зачем я ей открыл! – в отчаянии воскликнул он через минуту, с бесконечным мучением смотря на нее, – вот ты ждешь от меня объяснений, Соня, сидишь и ждешь, я это вижу; а что я скажу тебе? Ничего **ведь** ты не поймешь в этом, а только исстрадаешься вся... из-за меня! Ну вот, ты плачешь и опять меня обнимаешь, – ну за что ты меня обнимаешь? За то, что я сам не вынес и на другого пришел свалить: "страдай и ты, мне легче будет!" И можешь ты любить такого **подлеца**?*

(...)

*– Соня, у меня сердце злое, ты это заметь: этим можно многое объяснить. Я потому и пришел, что зол. Есть такие, которые не пришли бы. А я **трус** и... **подлец**! Но... пусть! всё это не то... Говорить теперь надо, а я начать не умею...*

Он остановился и задумался.

– Э-эх, люди мы разные! – вскричал он опять, – не пара. И зачем, зачем я пришел! Никогда не прощу себе этого!

Зачем, ждешь ifadelerinin tekrarı, kullanılan ünlem cümleleri, *э-эх* nidası, yazarın betimlemelerinde bulunan *в отчаянии воскликнул он через минуту, с бесконечным мучением смотря на нее, вскричал он опять* ifadeleri kahramanımızın ıstırabını, öfkesini ve umutsuzluğunu yansıtmaktadır. *Ведь* kiplik parçacığı içinde bulunduğu cümleyi bir önceki cümleye sebep ilişkisiyle bağlamaktadır. *Ну* kiplik parçacığı *вот* sözcüğünün anlamını güçlendirme işlevine sahiptir. İkinci kullanımında ise soru anlamını güçlendirerek kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymaktadır. Günlük konuşma *даğarcığıна* ait aşağılayıcı anlama sahip *подлец* sözcüğünün kullanımı da kahramanımızın kendine olan öfkesini yansıtan öğeler arasında yer almaktadır. *А я трус* и... *подлец*! *Но... пусть* ifadelerinde yer alan kesintiler ise kahramanımızın tereddüdünü yansıtmaktadır. Bu kısımda bulunan nida, tekrar, ünlem cümlesi ve kesinti

gibi ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini, kiplik parçacıklarının yerine getirdiği işlevler ise günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliğini yansıtmaktadır.

Raskolnikov sözlerinin devamında kendini açıklama arzusunu tatmin etmenin başka yolu kalmaması ve Sofya'nın ısrar etmesi üzerine teorisini ona açıklamaya karar verir:

– *Штука в том: я задал себе один раз такой вопрос: что если бы, например, на моем месте случился Наполеон и не было бы у него, чтобы **карьеру** начать, ни Тулона, ни Египта, ни перехода через Монблан, а была бы вместо всех этих красивых и монументальных вещей **просто-запросто** одна какая-нибудь смешная **старушонка**, легистраторша, которую еще **вдобавок** надо убить, чтоб из сундука у ней деньги стащить (для карьеры-то, понимаешь?), **ну**, так решился ли бы он на это, если бы другого выхода не было? Не покоровился ли бы оттого, что это **уж** слишком не монументально и... и грешно? **Ну**, так я тебе говорю, что на этом "вопросе" я промучился **ужасно** долго, так что **ужасно** стыдно мне стало, когда я наконец догадался (вдруг как-то), что не только его не покоровило бы, но даже и в голову бы ему не пришло, что это не монументально... и даже не понял бы он совсем: чего тут коробиться? **И уж** если бы только не было ему другой дороги, то задушил бы так, что и **пикнуть** бы не дал, без всякой задумчивости!.. **Ну** и я... вышел из задумчивости... задушил... по примеру авторитета... **И это точь-в-точь** так и было! Тебе смешно? Да, Соня, тут всего смешнее то, что, может, именно оно так и было...*

Ну, так решился ли kısmında *ну* kiplik parçacığı kendinden önceki ifadelerle temellendirilmiş bir söylem ortaya koyma işlevini yerine getirmektedir. *Монументально и... и грешно* ifadesindeki kesinti ve tekrar kahramanımızın ardından gelen *грешно* sözcüğünü kullanırken yaşadığı tereddüdü yansıtmaktadır. Dinle ilişkisi karmaşık olan kahramanımız için günah kavramı ile ilgili bir yargıda bulunmak tereddüde yol açmaktadır. *Ну, так я тебе говорю* kısmında *ну* kiplik parçacığı söylemin duygusal değerini arttırmaktadır. *Ну и я* kısmında ise kahramanımızın sözlerindeki kararsızlığı yansıtmaktadır. Ardından gelen kesintiler de bu kararsızlığı desteklemektedir. Kahramanımız işlediği suçun temelinde yatan düşüncüyü açıklamakta zorlanmaktadır ve bu sebeple oluşan kararsızlığı sözlerine yansıtmaktadır. Ayrıca açıklamasında kullandığı soru cümleleri muhatabını düşünmeye sevk etme işlevine sahiptir. Günlük konuşma diline ait *просто-запросто*, *точь-в-точь* ikilemeleri, *уж*,

ну gibi kiplik parçacıkları, küçültme eki almış *старушонка* sözcüğü ve *ужасно*, *вдобавок*, *карьера*, *пикнуть* gibi kelimelerin kullanımı günlük konuşma dilinin yansımaları güçlüktür.

Raskolnikov Sofya'nın isteği üzerine örneklendirme ve benzetme yapmadan her şeyi olduğu gibi anlatmak üzerine sözlerine devam eder. Anlatırken “ezbere konuşuyor gibidir”. Suça giden süreçte kendi durumunu belki de onlarca kez gözden geçiren kahramanımız için Sofya'ya anlattığı şeyler artık tek kelimesini bile şaşırmadan anlatabileceği bir hikâyeye benzemektedir:

Ты опять права, Соня. Это всё ведь вздор, почти одна болтовня! Видишь: ты ведь знаешь, что у матери моей почти ничего нет. Сестра получила воспитание, случайно, и осуждена таскаться в гувернантках. Все их надежды были на одного меня. Я учился, но содержать себя в университете не мог и на время принужден был выйти. Если бы даже и так тянулось, то лет через десять, через двенадцать (если б обернулись хорошо обстоятельства) я все-таки мог надеяться стать каким-нибудь учителем или чиновником, с тысячью рублями жалованья... (Он говорил как будто заученное). А к тому времени мать высохла бы от забот и от горя, и мне все-таки не удалось бы успокоить ее, а сестра... ну, с сестрой могло бы еще и хуже случиться!.. Да и что за охота всю жизнь мимо всего проходить и от всего отвертываться, про мать забыть, а сестрину обиду, например, почтительно перенести? Для чего? Для того ль, чтоб, их схоронив, новых нажить – жену да детей, и тоже потом без гроша и без куска оставить? Ну... ну, вот я и решил, завладев старухиными деньгами, употребить их на мои первые годы, не мучая мать, на обеспечение себя в университете, на первые шаги после университета, – и сделать всё это широко, радикально, так чтоб уж совершенно всю новую карьеру устроить и на новую, независимую дорогу стать... Ну... ну, вот и всё... Ну, разумеется, что я убил старуху, – это я худо сделал... ну, и довольно!

Это всё ведь вздор, почти одна болтовня cümlesinde *ведь* kiplik parçacığı bu cümleyi bir önceki cümleye sebep ilişkisi ile bağlamaktadır. *Видишь: ты ведь знаешь что* ifadesinde ise hatırlatma işlevine sahiptir. *А сестра... ну, с сестрой могло бы еще и хуже* ifadesindeki kesinti ve *ну* kiplik parçacığı kahramanımızın düşünceli ve kaygılı halini yansıtmaktadır. Ardından kahramanımızın kullandığı soru cümleleri muhababını düşünmeye sevk etme işlevine sahiptir. *Ну... ну, вот я и решил* ifadesinde tekrarlanarak anlamı güçlendirilen *ну* kiplik parçacığı ve üç nokta ile belirtilen kesinti kahramanımızın düşüncelerini toplamaya çalışmasını yansıtmaktadır. Sözlerinin sonuna doğru cinayeti işlediğinden bahsederken sözlerinin akıcılığı iyice zayıflayan

kahramanımızın ruhundaki mücadele sözlerinde üç nokta ile belirtilen kesintiler ve tekrarlanarak anlamı güçlendirilen *ну* kiplik parçacığı aracılığıyla yansıtılmaktadır. Yazarın betimlemesinde kullandığı *в каком-то бессилии дотащился он до конца рассказа и поник головой* ifadesi de kahramanımızın ruhundaki yorucu mücadeleyi yansıtan bir diğer ögedir. Bu kesitte belirtilen ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve yüksek değersellik özelliklerini yansıtmaktadırlar. *Ль* sözcüğünün kısa biçimde kullanılması ise günlük konuşma dilindeki ekonomi prensibini yansıtmaktadır. Günlük konuşma dağarcığına ait *вздор, таскаться, высохла, карьера, худо* gibi sözcükler de günlük konuşma dilinin yansıtılmasına hizmet eden ögeler arasındadır.

Raskolnikov bir süredir kendi içinde teorisini sorgulamaktadır. Bu konuşma esnasında Sofya'nın da aynı sorgulamayı yapması ve ihtiyar tefecinin de insan olduğunu vurgulaması ile kahramanımız aslında maddi durumunun o kadar umutsuz olmadığını, tefeciye öldürerek onun mal varlığını ele geçirmeden de kariyerine başlayacak imkânı bulabileceğini, ihtiyarın da aslında insan olduğunu itiraf etmektedir:

Да ведь и я знаю, что не вошь, – ответил он, странно смотря на нее. – А впрочем, я вру, Соня, – прибавил он, – давно уже вру... Это всё не то; ты справедливо говоришь. Совсем, совсем, совсем тут другие причины!.. Я давно ни с кем не говорил, Соня... Голова у меня теперь очень болит.

(...)

*Нет, Соня, это не то! – начал он опять, вдруг поднимая голову, как будто внезапный поворот мыслей поразил и вновь возбудил его, – это не то! А лучше.. предположи (да! этак действительно лучше!), предположи, что я **самолюбив, завистлив, зол, мерзок, мстителен, ну...** и, пожалуй, еще склонен к сумасшествию. (Уж пусть всё зараз! Про сумасшествие-**то** говорили прежде, я заметил!) Я вот тебе сказал **давеча**, что в университете себя содержать не мог. А знаешь ли ты, что я, может, и мог? Мать прислала бы, чтобы внести, что надо, а на сапоги, платье и на хлеб я бы и сам заработал; наверно! Уроки выходили; по полтиннику предлагали. Работает же Разумихин! Да я озлился и не захотел. Именно озлился (это слово хорошее!). Я тогда, как паук, к себе в угол забился. Ты **ведь** была в моей конуре, видела... А знаешь ли, Соня, что низкие потолки и тесные комнаты душу и ум теснят! О, как ненавижу я эту конуру! А все-таки выходить из нее не хотел. Нарочно не хотел! По суткам не выходил, и работать не хотел, и даже есть не хотел, всё лежал. Принесет Настасья – поем, не принесет – так и день пройдет; нарочно со зла не спрашивал! Ночью огня нет, лежу в темноте, а на свечи не хочу заработать. Надо было учиться, я книги распродаю; а на столе у меня, на записках да на тетрадях, на палец и теперь пыли лежит. Я лучше любил лежать и думать. И всё думал... И всё такие у меня были*

сны, странные, разные сны, нечего говорить какие! Но только тогда начало мне тоже **мерещиться**, что... Нет, это не так! Я опять не так рассказываю! Видишь, я тогда всё себя спрашивал: зачем я так **глуп**, что если другие глупы и **коли** я знаю **уж** наверно, что они глупы, то сам не хочу быть умнее? Потом я узнал, Соня, что если ждать, пока все станут умными, то слишком **уж** долго будет... Потом я еще узнал, что никогда этого и не будет, что не переменятся люди, и не переделать их никому, и труда не стоит тратить! Да, это так! Это их закон... Закон, Соня! Это так!.. И я теперь знаю, Соня, что кто крепок и силен умом и духом, тот над ними и властелин! Кто много посмеет, тот у них и прав. Кто на большее может плюнуть, тот у них и законодатель, а кто больше всех может посметь, тот и всех правее! Так доселе велось и так всегда будет! Только слепой не разглядит!

Да kiplik parçacığı sözün yüksek duygusal düzeyde başladığını ortaya koymaktadır. *Врать, совсем, это не то, предложи* ifadelerinin tekrarlanması kahramanımızın ıstırabını yansıtırken, üç nokta ile belirtilen kesintiler düşünceli halini belirtmektedir. *Самолюбив, завистлив, зол, мерзок, мстителен* gibi kısa sıfat biçimlerinin kullanılarak anlamlarının güçlendirilmesi kahramanımızın kendine olan nefretinin yansımaları pekiştirmektedir. *Ну... и, пожалуй, еще склонен к сумасшествию* kısmındaki *ну* kiplik parçacığı ve kesinti ise delilikten bahsederken kahramanımızın yaşadığı tereddüdü yansıtmaktadır. *Же* kiplik parçacığı *работает* sözcüğünün anlamını güçlendirerek kahramanımızın, kendisiyle hemen hemen aynı durumda olan arkadaşı Razumihin'in çalışabilmesi ile kahramanımızın çalışmaması arasındaki zıtlığı vurgulamaktadır. *Да я озлился и не захотел* cümlesinde yer alan *да* kiplik parçacığı da bu zıtlığı vurgulayarak söylemin ifadesel değerini yükselten başka bir ögedir. *Ты ведь была в моей конуре, видела* ifadesinde yer alan *ведь* kiplik parçacığı hatırlatma işlevine sahiptir. *О, как ненавижу я эту конуру* ve cümlesindeki *о* nidası ve anlamını kaybederek *ненавижу* fiilinin anlamını güçlendiren *как* zarfı kahramanımızın nefretinin yansıtılmasına yardımcı olmaktadır. *Уж* kiplik parçacığı ise *наверно* ve *долго* zarflarının anlamını güçlendirme işlevine sahiptir. Son cümlelerinde yer alan ünlemler kahramanımızın toplumla olan mücadelesini ve bu konudaki hayal kırıklığını yansıtmaktadır. Bu kesitte belirtilen dilsel araçlar genellikle

günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığını yansıtmaktadır. Ayrıca günlük konuşma dağarcığına ait *врать, нарочно, всё, мещущиться* ve sıradan konuşma dağarcığına ait *давеча, коли* gibi dil birimleri günlük konuşma dilinin yansıtılmasına yardımcı olan öğeler arasında yer almaktadır.

Raskolnikov Sofya'ya suçunun sebebinin açıklamaya çalışmaktadır. Ancak kahramanımız kendi içinde dahi bu açıklamayı net bir şekilde yapamadığı için Sofya'ya yaptığı açıklamada da kararsızlık içindedir. Raskolnikov'un sözlerinde gözlemlenen *Тут одно только, одно: стоит только посметь! У меня тогда одна мысль выдумалась, в первый раз в жизни, которую никто и никогда еще до меня не выдумывал! Никто!* gibi ünlem cümleleri ve yazarın betimlemesinde yer alan *восторженно* ifadesi, teorisi hakkında konuşurken kahramanımızın ruhunda ortaya çıkan heyecanı yansıtmaktadır. *Я... я захотел осмелиться и убил... я только осмелиться захотел, Соня, вот вся причина!* ifadesinde görülen kesintiler ise kahramanımızın suçu ve gerekçeleri hakkındaki tereddüdünü yansıtmaktadır. Bu öğeler Kahramanımızın sözlerinde günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığını yansıtmaktadır. Ayrıca *Мне вдруг ясно, как солнце, представилось, что как же это ни единый до сих пор не посмел и не смеет, проходя мимо всей этой нелепости, взять просто-запросто всё за хвост и стряхнуть к черту!* cümlesinde yer alan günlük konuşma diline ait *просто-запросто, к черту* ifadeleri ve *стряхнуть* gibi mecaz anlamda kullanılan fiiller de günlük konuşma dilinin yansıtılmasına yardımcı olan öğeler arasında yer almaktadırlar.

Sözlerinin devamında şeytanın hakimiyetine girdiğini itiraf eden kahramanımızın ruhunda şiddetli bir ıstırap ve tereddüt bulunmaktadır:

– *Молчи, Соня, я совсем не смеюсь, я ведь и сам знаю, что меня черт тащил. Молчи, Соня, молчи!* – повторил он мрачно и настойчиво. – *Я всё знаю. Всё это я уже передумал и перешептал себе, когда лежал тогда в темноте... Всё это я сам с собой переспорил, до последней малейшей черты, и всё знаю, всё! И так надоела,*

так надоела мне тогда вся эта болтовня! Я всё хотел забыть и вновь начать, Соня, и перестать болтать! И неужели ты думаешь, что я как дурак пошел, **очертя голову**? Я пошел как умник, и это-то меня и **сгубило**! И **неужель** ты думаешь, что я не знал, например, хоть того, что если **уж** начал я себя спрашивать и допрашивать: имею ль я право власть иметь? – то, стало быть, не имею права власть иметь. Или что если задаю вопрос: **вошь** ли человек? – то, стало быть, **уж** не **вошь** человек для меня, а **вошь** для того, кому этого и в голову не заходит и кто прямо без вопросов идет... **Уж** если я столько дней промучился: пошел ли бы Наполеон или нет? – так **ведь уж** ясно чувствовал, что я не Наполеон... Всю, всю муку всей этой болтовни я выдержал, Соня, и всю ее с плеч стряхнуть пожелал: я захотел, Соня, убить без казуистики, убить для себя, для себя одного! Я лгать не хотел в этом даже себе! Не для того, чтобы матери помочь, я убил – **вздор**! Не для того я убил, чтобы, получив средства и власть, сделаться благодетелем человечества. **Вздор**! Я просто убил; для себя убил, для себя одного: а там стал ли бы я чьим-нибудь благодетелем или всю жизнь, как паук, ловил бы всех в паутину и из всех живые соки высасывал, мне, в ту минуту, всё равно должно было быть!.. И не деньги, главное, нужны мне были, Соня, когда я убил; не столько деньги нужны были, как другое... Я это всё теперь знаю... Пойми меня: может быть, тою **же** дорогой идя, я уже никогда более не повторил бы убийства. Мне другое надо было узнать, другое толкало меня под руки: мне надо было узнать тогда, и поскорей узнать, **вошь** ли я, как все, или человек? Смогу ли я переступить или не смогу! Осмелюсь ли нагнуться и взять или нет? Тварь ли я дрожащая или право имею...

Молчи, Соня, всё знаю, так надоела, всю, для себя, вздор gibi ifadelerin tekrarı

ve yazarın betimlemelerinde bulunan *повторил он мрачно и настойчиво* ifadesi kahramanımızın ıstırabını yansıtmaktadır. Üç nokta ile belirtilen kesintiler kahramanımızın düşünceli halini yansıtmaktadır. *Очертя голову* deyişi söylemin ifadesel değerini yükseltmekle beraber günlük konuşma dilinin standartlığını da yansıtmaktadır. *Неужели* kiplik parçacığı kahramanımızın şaşkınlığını yansıtmaktadır. *Неужель, ль* biçimindeki kullanımlar ise günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini yansıtmaktadır. *уж не вошь человек для меня* ve *уж если я столько дней промучился* ifadelerindeki *уж* kiplik parçacığı ise *на самом деле* anlamında kullanılmakta, söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedir. *Так ведь уж ясно чувствовал, что я не Наполеон* ifadesinde *ведь* kiplik parçacığı söylemin duygusal seviyesini yükseltirken *уж* kiplik parçacığı *ясно* zarfının anlamını güçlendirmektedir. *Же* kiplik parçacığı *тою дорогой* ifadesini vurgulayarak söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedir. Kahramanımızın *как паук, ловил бы всех в паутину и из всех живые соки высасывал, вошь ли я, как все, или человек, тварь ли я дрожащая или*

право имею ifadelerinde kullandığı benzetmeler ve mecazlı anlatım, söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedir. Kahramanımızın bu sözlerinde belirtilen dil araçları günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık ve yüksek ifadesellik özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca günlük konuşma dağarcığına ait *вздор* ve sıradan konuşma dağarcığına ait *цзубить* gibi sözcüklerin kullanımı da günlük konuşma dilinin yansıtılmasına yardımcı olmaktadır.

Raskolnikov'un öldürme hakkına sahip olmak ile ilgili fikirlerine Sofya'nın şaşkınlıkla tepki vermesi üzerine kahramanımızın ıstırabı daha da artar, Sofya'ya öfkelenir:

– *Э-эх, Соня!* – *вскрикнул он раздражительно, хотел было что-то ей возразить, но презрительно замолчал. – Не прерывай меня, Соня! Я хотел тебе только одно доказать: что черт-то меня тогда потащил, а уж после того мне объяснил, что не имел я права туда ходить, потому что я такая же точно вошь, как и все! Насмехался он надо мной, вот я к тебе и пришел теперь! Принимай гостя! Если б я не вошь был, то пришел ли бы я к тебе? Слушай: когда я тогда к старухе ходил, я только попробовать сходил... Так и знай!*

– *И убили! Убили!*

– *Да ведь как убил-то? Разве так убивают? Разве так идут убивать, как я тогда шел! Я тебе когда-нибудь расскажу, как я шел... Разве я старушонку убил? Я себя убил, а не старушонку! Тут так-таки разом и ухлопал себя, навеки!.. А старушонку эту черт убил, а не я... Довольно, довольно, Соня, довольно! Оставь меня, – вскричал он вдруг в судорожной тоске, – оставь меня!*

Он облокотился на колена и, как в клещах, стиснул себе ладонями голову.

Э-эх nidası, ünlem cümleleri ve yazarın tasvirinde bulunan *вскрикнул он раздражительно* ifadesi kahramanımızın öfkesini yansıtmaktadır. *Уж* kiplik parçacığı *после* sözcüğünü, *же* kiplik parçacığı *такая* sözcüğünü vurgulayarak söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedir. Kahramanımızın daha önce de kullandığı *черт-то меня тогда потащил* ifadesinin bu kesitte tekrarlanması ve sözcüğünü vurgulayan *-то* kiplik parçacığı da söylemin ifadesel seviyesini yükselten öğeler arasında yer almaktadır. Kısa biçimde kullanılan *б* ifadesi günlük konuşma dilinin ekonomi ilkesini yansıtmaktadır. *Да* kiplik parçacığının kullanımıyla yüksek bir duygusal seviyede başlayan *да ведь как убил-то* soru cümlesinde *-то* kiplik parçacığı *убил* sözcüğünü

vurgulamakta, kahramanımızın aslında ihtiyar tefeciye kendisinin öldürmediğine dair fikrini yansıtmaktadır. *Разве я старушонку убил? Я себя убил, а не старушонку! (...)* *А старушонку эту черт убил, а не я...* ifadelerindeki retorik soru cümlesi ve devamındaki açıklamalar kahramanımızın bu fikrini desteklemektedir. Ünlem cümlesi kullanımı, sözcükbilimsel anlamını kaybetmiş olan ve *черт* sözcüğünün anlamını güçlendiren kahramanımızın şeytanın hakimiyetine girmiş olmaktan duyduğu rahatsızlığı ortaya koymaktadır. Sözlerinin sonuna doğru Kahramanımızın sözlerinde gözlemlenen ünlem cümleleri, yazarın tasvirindeki *вскричал он вдруг в судорожной тоске* ve *он облокотился на колена и, как в клещах, стиснул себе ладонями голову* ifadeleri ve *довольно* ve *оставь* ifadelerinin tekrarlanması içindeki dayanılmaz seviyeye ulaşan ıstırapı yansıtmaktadır.

– *Это ты про каторгу, что ли, Соня? Донести, что ль, на себя надо? – спросил он мрачно.*

– *Страдание принять и искупить себя им, вот что надо.*

– *Нет! Не пойду я к ним, Соня.*

(...)

– *Не будь ребенком, Соня, – тихо проговорил он. – В чем я виноват перед ними? Зачем пойду? Что им скажу? Всё это один только призрак... Они сами миллионами людей изводят, да еще за добродетель почитают. Плуты и подлецы они, Соня!.. Не пойду. И что я скажу: что убил, а денег взять не посмел, под камень спрятал? – прибавил он с едкою усмешкой. – Так ведь они же надо мной сами смеяться будут, скажут: дурак, что не взял. Трус и дурак! Ничего, ничего не поймут они, Соня, и недостойны понять. Зачем я пойду? Не пойду. Не будь ребенком, Соня...*

(...)

– *Я, может, на себя еще наклепал, – мрачно заметил он, как бы в задумчивости, – может, я еще человек, а не вошь и поторопился себя осудить... Я еще поборюсь.*

(...)

– *Привыкну... – проговорил он угрюмо и вдумчиво. – Слушай, – начал он через минуту, – полно плакать, пора о деле: я пришел тебе сказать, что меня теперь ищут, ловят...*

Это ты про каторгу, что ли, Соня eksilteli soru cümlesi günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini yansıtmaktadır. *Что ли* ifadesi kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymakla beraber kısa biçimdeki *что ль* haliyle yine günlük konuşma dilindeki

ekonomi ilkesini yansıtmaktadır. Hapis fikrine şiddetle karşı çıkan kahramanımızın bu konudaki öfkesi *нет* ünlem cümlesi ve *не пойдё* ifadesinin yer yer tekrar edilmesiyle yansıtılmaktadır. Sofya'nın ailesini hatırlatması üzerine öfkesi yatışan kahramanımızın sakin halini yazarın tasvirindeki *много проговорил* ifadesinden anlamak mümkündür. Ardından gelen retorik soru cümleleri kahramanımızın toplum düzenine olan eleştirisini ve güvensizliğini yansıtmaktadır. Kahramanımızın öfkesinin en büyük sebeplerinden biri suçu aptalca, başarısızca işlemiş olduğunu düşünmesidir. Bu öfke ile kendi hakkında alaycı ifadeler kullanan kahramanımızın bu alaycı tutumu *не посмел* ifadesinin sözcükbilimsel anlamıyla ve yazarın betimlemesinde bulunan *прибавил он с едкою усмешкой* ifadesiyle ortaya konmaktadır. *Ничего* sözcüğünün tekrarı kahramanımızın toplum karşısındaki hayal kırıklığı ve çaresizliğini yansıtmaktadır. Cinayetten sonra kendi insanlığını sürekli sorgulayan kahramanımız kendi için bir umut olabileceğini anlayarak hüznün ve umutla düşüncelere dalmaktadır. Bu kesitteki son sözlerinde yer alan *может* ara sözü ve yazarın betimlemesindeki *мрачно заметил он, как бы в задумчивости* ve *проговорил он угрюмо и вдумчиво* ifadeleri kahramanımızın hüznü ve umutlu halini yansıtmaktadır. Bahsi geçen bu ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğinin yansıtılmasına hizmet etmektedir. *Бедь* kiplik parçacığı içinde bulunduğu cümleyle bir önceki cümle arasında sebep sonuç ilişkisi kurarken *же* kiplik parçacığı *они* sözcüğünü vurgulamaktadır. Emir kipi biçimindeki *слушай* ifadesi kahramanımızın önemli bir şey söylemeden önce muhatabının dikkatini çekme niyetini ortaya koymaktadır. Bu ögeler yardımıyla günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliği yansıtılmaktadır. Raskolnikov'un her an yakalanabileceğini öğrenen Sofya'nın aşırı tepki vermesi Raskolnikov'u şaşırtmaktadır:

– *Ну, что же ты вскрикнула! Сама желаешь, чтоб я в каторгу пошел, а теперь испугалась? Только вот что: я им не дам. Я еще с ними поборюсь, и ничего не сделают. Нет у них настоящих улик. Вчера я был в большой опасности и думал, что уж погиб; сегодня же дело поправилось. Все улики их о двух концах, то есть их обвинения я в свою же пользу могу обратить, понимаешь? и обращаю; потому я*

теперь научился... Но в острог меня посадят наверно. Если бы не один случай, то, может, и сегодня бы посадили, наверно, даже, может, еще и посадят сегодня... Только это ничего, Соня: посижу, да и выпустят... потому нет у них ни одного настоящего доказательства и не будет, слово даю. А с тем, что у них есть, нельзя упечь человека. Ну, довольно... Я только, чтобы ты знала... С сестрой и с матерью я постараюсь как-нибудь так сделать, чтоб их разуверить и не испугать... Сестра теперь, впрочем, кажется, обеспечена... стало быть, и мать... Ну, вот и всё. Будь, впрочем, осторожна. Будешь ко мне в острог ходить, когда я буду сидеть?

Ну kiplik parçacığı, что sözcüğünü pekiştiren же kiplik parçacığı ve ünlem cümlesi kahramanımızın şaşkınlığını yansıtmaktadır. Чтоб sözcüğünün kısa biçimde kullanılması günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini yansıtmaktadır. Уже kiplik parçacığı действительно anlamında kullanılarak içinde bulunduğu cümlemin ifadesel seviyesini yükseltmektedir. Же kiplik parçacığı ise сегодня zaman zarfını vurgulayarak bir önceki cümlecikteki zaman zarfı вчера ile arasında bir zıtlık ortaya koymaktadır. Ayrıca в свою пользу ifadesini vurgulayarak обвинение sözcüğüyle arasında zıtlık oluşturan же kiplik parçacığı da söylemin ifadesel seviyesini yükseltme işlevini yerine getiren öğeler arasında yer almaktadır. Bu öğeler sayesinde günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliği yansıtılmaktadır. Слово даю kalıp ifadesinin kullanılması günlük konuşma dilinin standartlığını yansıtmaktadır. Ну, довольно ifadesindeki ну kiplik parçacığı kahramanımızın konuyu değiştirme isteğini ortaya koyarken üç nokta ile belirtilen kesintiler kahramanımızın düşünceli halini ve ailesini düşünürken oraya çıkan kararsızlığı yansıtmaktadır. Ayrıca впрочем ve кажется gibi ara sözler de bahsi geçen kararsızlığın yansıtılması amacına hizmet etmektedir.

Kahramanımız uzun cümleler kurmayı bırakmış, tekrar günlük konuşma karakterinde, kısa ve sakın ifadelerine dönmüştür. Sofya'nın ona bir haç vermek istemesi üzerine gelişen diyaloglarda sadece şu sözleri sarf etmiştir:

– Дай! – сказал Раскольников. Ему не хотелось ее огорчить. Но он тотчас же отдернул протянутую за крестом руку.

– Не теперь, Соня. Лучше потом, – прибавил он, чтоб ее успокоить.

He menерь, Соня. Лучше потом ifadesinin parçalanmış olması ve kahramanımızın sözlerinin eksiltili olması günlük konuşma dilinin anlık gelişme özelliğini ve ekonomi prensibini yansıtan öğelerdir.

Raskolnikov ile Sofya arasında geçen ve incelemeye tabi tutulacak olan son iletişimsel durum Raskolnikov'un teslim olmadan önce, söz verdiği gibi haçı almak üzere Sofya'nın yanına uğramasıyla başlar. Bütün gün Raskolnikov'un gelmesini Dunya ile beklemiş olan Sofya, tam da intihar ettiğini düşünmeye başladığı anda gelen Raskolnikov'u görünce sevinmiştir. Ancak yüzüne dikkatlice baktığında rengi atıvermiştir. Raskolnikov sakın görünmektedir ama garip bir hali vardır. Sofya'nın yüzüne bakmamaktadır. Hatta bakışlarını ve düşüncelerini bir noktada odaklamakta güçlük çekmektedir. Kahramanımız sözlerine, son görüşmelerinde bahsettikleri haçtan bahsederek başlar:

– Ну да! – сказал, усмехаясь, Раскольников, – я за твоими крестами, Соня. Сама же ты меня на перекресток посылала; что же теперь, как дошло до дела, и трусила?

(...)

– Я, видишь, Соня, рассудил, что **этак**, пожалуй, будет и выгоднее. Тут есть обстоятельство... Ну, да долго рассказывать, да и нечего. Меня только, знаешь, что злит? Мне досадно, что все эти глупые, зверские хари обступят меня сейчас, будут пялить на меня свои буркалы, задавать мне свои глупые вопросы, на которые надобно отвечать, – будут указывать пальцами... **Тьфу!** Знаешь, я не к Порфирию иду; надоел он мне. Я лучше к моему приятелю Пороху пойду, **то-то** удивлю, **то-то** эффекта в своем роде достигну. А надо бы быть хладнокровнее; слишком уж я желчен стал в последнее время. Веришь ли: я сейчас угрозил сестре чуть ли не кулаком за то только, что она обернулась в последний раз взглянуть на меня. Свинство – **этакое** состояние! Эх, до чего я дошел! Ну, что же, где кресты?

(...)

– Это, значит, символ того, что крест беру на себя, **хе-хе!** И точно, я до сих пор мало страдал! Кипарисный, то есть простонародный; медный – это Лизаветин, себе берешь, – покажи-ка? Так на ней он был... в ту минуту? Я знаю тоже подобных два креста, серебряный и **образок**. Я их сбросил тогда старушонке на грудь. Вот бы те кстати теперь, право, те бы мне и надеть... А впрочем, вру я всё, о деле забуду; рассеян я как-то!.. Видишь, Соня, – я, собственно, затем пришел, чтобы тебя предупредить, чтобы ты знала... Ну вот и всё... Я только затем ведь и пришел. (Гм, я, впрочем, думал, что больше скажу). Да ведь ты и сама хотела, чтоб я пошел, ну вот и буду сидеть в тюрьме, и сбудется твое

желание; ну чего ж ты плачешь? И ты тоже? Перестань, полно; ох, как мне это всё тяжело!

(...)

– Перекрестись, помолись хоть раз, – дрожащим, робким голосом попросила Соня.

– О, изволь, это сколько тебе угодно! И от чистого сердца, Соня, от чистого сердца...

(...)

– Что ты! Ты куда? Оставайся, оставайся! Я один, – вскричал он в малодушной досаде и, почти озлобившись, пошел к дверям. – И к чему тут целая свита! – бормотал он, выходя.

Ну да kiplik parçacığı ve yazarın tasvirinde bulunan *сказал, усмехаясь* ifadesi kahramanımızın söze başlarken takındığı alaycı tavrı yansıtmaktadır. *я за твоими крестами* ifadesindeki eksilti günlük konuşma dilindeki ekonomi prensibini yansıtmaktadır. *Же* kiplik parçacığı *сама* sözcüğünün anlamını güçlendirerek Sofya'nın davranışlarındaki tutarsızlığı vurgulamaktadır. Kalabalık bir caddeye gitmesini ve suçunu insanlara haykırarak itiraf etmesini tavsiye eden Sofya, Raskolnikov'un gelmesiyle çığlık atmış, bakışlarını kahramanımızın yüzüne çevirince benzi solmuştur. Kısa biçimde kullanılan *ж* kiplik parçacığı günlük konuşma dilindeki ekonomi ilkesini yansıtmakla beraber *что* sözcüğünün anlamını güçlendirerek kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymaktadır. *Ну* kiplik parçacığı kahramanımızın kararsızlığını yansıtmakta, *да* kiplik parçacığı ise iki durum arasındaki zıtlığı ortaya koyma işlevini yerine getirmektedir. *Тьфу* nidası ayıplama anlamı taşımaktadır. *То-то* kiplik parçacığı herhangi bir özelliğin veya olgunun en yüksek değerinde ortaya çıkması anlamında kullanılmaktadır. Aşağılayıcı anlama sahip olan *свинство* sözcüğü, *эх* nidası ve ünlem cümleleri kahramanımızın kendine olan öfkesini ortaya koymaktadır. Sıradan konuşma dağarcığına ait *этакое* sıfatı sözcükbilimsel anlamını kaybederek *состояние* sözcüğünün anlamını güçlendirme işlevini yerine getirmektedir. *Ну, что же* kiplik parçacığı sözün, daha önce konuşulmuş olan bir konuya geldiğini belirtmektedir. *Это, значит, символ того, что крест беру на себя, хе-хе!* İfadelerinde kahramanımızın

İncil'e gönderme yaparak espri yapması ve yazıda *xe-xe* nidasıyla belirtilen gülüşü günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtan ögeler arasında yer almaktadır. *-ka* kiplik parçacığı ricanın yumuşatılması işlevini yerine getirmektedir. Cinayet anını kasteden *в ту минуту* ifadesinden önce yer alan kesinti, kahramanımızın cinayet hakkında konuşurken yaşadığı tereddüdü yansıtmaktadır. Küçültme eki almış *образок* ve *старушонка* sözcükleri günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Kısa biçimde kullanılarak anlamı güçlendirilmiş *рассеян* sıfatı kahramanımızın düşüncelerinin dağınıklığını vurgulamaktadır. Aynı şekilde üç nokta ile belirtilen kesintiler ve yazarın tasvirinde yer alan *сам не свой, е мог сосредоточить внимания, руки его слегка дрожали* gibi ifadeler de kahramanımızın bu durumunu yansıtan ögeler arasında yer almaktadır. *Ведь* kiplik parçacığı *Я только затем ведь и пришел* ifadesinde söylemin duygusal seviyesini yükseltme işlevine *да ведь ты и сама хотела, чтоб я пошел* ifadesinde ise hatırlatma işlevine sahiptir. *Ну* kiplik parçacığı kahramanımızın alaycı tavrını yansıtmaktadır. *Тяжело* ifadesinin anlamının, sözcükbilimsel anlamını kaybetmiş olan *как* sözcüğüyle güçlendirilmesi ve ünlem cümlesi kullanımı ile kahramanımızın ruhsal sıkıntısı ortaya konmaktadır. *О* nidası ve *от чистого сердца* ifadesinin tekrarı, Sofya'nın içten ricası karşısında kahramanımızın ruhundaki heyecanı yansıtmaktadır. Sofya'nın kendisiyle gelmek üzere hazırlandığını gören Raskolnikov'un duyduğu şaşkınlık ve rahatsızlık ünlem ve soru cümlesi kullanımı, *оставайся* ifadesinin tekrarı ve yazarın betimlemesindeki *вскричал он в малодушной досаде и, почти озлобившись* ifadesiyle yansıtılmaktadır. Bu kesitte belirtilen çeşitli ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık, yüksek ifadesellik özelliklerini ve ekonomi ilkesini yansıtmaktadırlar. Ayrıca günlük konuşma dağarcığına ait *чуть (ли) не, врать* ve sıradan konuşma dağarcığına ait *струсить, этак, буркалы* gibi ifadeler de günlük konuşma dilinin yansıtılmasına yardımcı olan ögeler arasında yer almaktadırlar.

Raskolnikov ile Sofya arasındaki iletişimsel durumlar üstünde yapılan inceleme sonucu öne çıkan biçembilimsel ögeler şunlardır:

Kesintiler kahramanımızın düşünceli halini, mahcubiyetini, ıstırabını, nefretini ve tereddüdünü ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır.

Tekrarlar Raskolnikov'un şaşkınlığını, ısrarını, ıstırabını, yansıtmakla beraber herhangi bir ifadenin pekiştirilmesi ve söylemin ifadesel düzeyinin yükseltilmesi işleviyle de kullanılmaktadır.

Soru cümleleri kahramanımızın bilgi alma niyetini, merakını, şüphesini yansıttığı gibi muhatabı düşünmeye sevk etmek, alaycı bir üslup oluşturmak ve olumsuz bir yargı belirtmek gibi işlevlerle de kullanılmaktadır.

Ünlem cümleleri kahramanımızın öfkesini, nefretini, ıstırabını ve pişmanlığını yansıtmak için kullanılmaktadırlar. Bununla beraber azarlama, ısrar etme ve alay etme gibi durumlarda da ünlem cümlelerinden yararlanılmaktadır.

Devrik cümle düzeni kahramanımızın mahcubiyetini, heyecanını, nefretini yansıtmanın yanı sıra konuşmaya hazırlıksızlığını da ortaya koymaktadır.

Bы hitabı resmiyet ve saygıyı yansıtmak için kullanılırken *ты* hitabı ise samimiyetin ve sevginin dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ах nidası şaşkınlık ve mahcubiyetin dışavurumunu sağlamaktadır. *Hy* kiplik parçacığı sözün hazırlıksız başladığı durumları ve düşünceli halinin ortaya koymakla beraber alaycı bir tavır oluşturma işleviyle de kullanılmaktadır. *Bedь* kiplik parçacığı ise söylemin duygusal düzeyini yükseltmektedir. *Да* kiplik parçacığı söze yüksek bir duygusal seviye ile başlama, iki ifade arasındaki zıtlığı ortaya koyma gibi işlevlerle kullanılmaktadır. *Уж*, *же* ve *-то* kiplik parçacıkları söylem içinde herhangi bir ifadenin anlamını güçlendirerek söylemin ifadesel seviyesini yükseltmektedirler.

6.4. Raskolnikov'un Porfiri Petroviç ile Diyaloglarında Günlük Konuşma Biçemi

İncelemesi

Raskolnikov ile Porfiri Petroviç arasındaki ilk iletişimsel durum kahramanımızın Porfiri Petroviç'le tanışmak üzere Razumihin'le beraber savcının evine ziyarete gitmesiyle başlar. Porfiri Petroviç'in kendisiyle ilgili olması kahramanımızı kuşkulandırmaktadır. Toplumla ve onun düzeniyle olan mücadelesinde Raskolnikov için Porfiri Petroviç önemli bir noktadadır. Bu yüzden verdiği mücadelenin önemli bir kısmı onunla arasında geçmektedir. Kahramanımız bahsi geçen mücadeleye daha savcı ile yüz yüze gelmeden önce başlamıştır. Savcının evine yaklaştıklarında Arkadaşı Razumihin'le şakalaşması ve eve girerken doğal bir eğlence görüntüsü oluşturmaya çalışması bu mücadelenin ilk adımıdır. Yazar bu durumu şu sözleriyle anlatmaktadır: *Необыкновенная свирепость, с которою принимал этот "задушевный" смех Разумихин, придавала всей этой сцене вид самой искренней веселости и, главное, натуральности. Разумихин, как нарочно, еще помог делу.* Raskolnikov'un ilk sözleri bu abartılı eğlence görüntüsünü destekleyen öğelerdir. Kahramanımız *Фу, черт!* ifadesiyle yüksek duygusal seviyeye sahip bir söylem oluşturarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Bir süre kendini gülmekten alıp konuşmayı başaramayan kahramanımız bu esnada Zametov'un da orada olduğunu fark etmiştir ve bu durum yazarın ifadesiyle "Raskolnikov'u afallatır". Kahramanımız ilk sözlerinde resmi bir üslup takınmaktadır: *Извините, пожалуйста, – начал он, усиленно законфузившись, – Раскольников...* Bu sözlerde *вы* hitabı resmiyet havasını oluştururken kahramanımızın kendini tek kelimeyle adını söyleyerek takdim etmesi günlük konuşma biçiminin anlık gelişen doğasını yansıtmaktadır. Razumihin'in neye kızdığını anlamamış gibi yapan kahramanımız şu sözleri sarf eder: *Ей-богу, не знаю, чего он на меня взбесился. Я сказал ему только дорогой, что он на Ромео похож, и.. и доказал, и больше ничего, кажется, не было.* Bu sözlerdeki *ей-богу, кажется*

ifadeleri ve duraksama kahramanımızın takındığı şaşkınlık tavrını desteklemektedir. Böylece günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. Raskolnikov ve Razumihin'in Porfiri Petroviç'e yaptıkları ziyaretin ikinci önemli sebebi ise Raskolnikov'un rehin bıraktığı eşyaların geri verilmesi konusunda yardım istemektir. Bu konu açıldığında Porfiri Petroviç'in yasal süreci özetleyerek konuyu kestirip atmaya yeltenmesi üzerine kahramanımızı şu sözleri sarf eder: *То-то и дело, что я, в настоящую минуту, – как можно больше постарался законфузиться Раскольников, – не совсем при деньгах... и даже такой мелочи не могу... я, вот видите ли, желал бы теперь только заявить, что эти вещи мои, но что когда будут деньги...* Bu sözlerdeki duraksamalar, *но что когда будут деньги...* gibi yarım eksilteli ifadeler kahramanımızın, yazarın betimlemesinde de belirtilen çekingenliğini dışa vurarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallığını yansıtmaktadır. Yazılması gereken dilekçe ile ilgili kahramanımızın yönelttiği *Это ведь на простой бумаге?* Sorusunda karşılaşılan *ведь* kiplik parçacığı soru anlamını güçlendirerek günlük konuşma dilinin yüksek ifadeselliğini yansıtmaktadır. Sözlerinin devamında mahcubiyetinden hiçbir şey kaybetmeden sözlerini sürdüren kahramanımız Porfiri Petroviç'in katilin kim olduğunu bildiğini anlamasına rağmen bunu belli etmez: *Извините, что такими пустяками беспокоил, – продолжал он, несколько сбившись, – вещи мои стоят всего пять рублей, но они мне особенно дороги, как память тех, от кого достались, и, признаюсь, я, как узнал, очень испугался...* Yazarın tasvirine göre biraz şaşırان karakterimiz bu durumu rehin bırakılan eşyalar meselesine bağlayarak Porfiri Petroviç'in bir şeyler biliyor olmasının onda uyandırdığı etkiyi gizlemeyi başarmıştır. Günlük konuşma biçeminden hazırlıksızlık ve anlık gelişme özelliklerinden dolayı konuşma birçok ögenin etkisi altında şekillenmektedir. Raskolnikov ile Porfiri Petroviç arasındaki bu mücadele de kahramanımızın şaşırtmasına, cümlelerin devrikleşmesine sebep olmuştur. Kahramanımızın bu

sözlerinden sonra Razumihin'in daha önce Raskolnikov'un eşyalarını tefeci kadına rehin bırakanların sorguya çağrıldığı haberine verdiği tepkiyi hatırlatması kahramanımızla Porfiri Petroviç arasındaki mücadelede büyük bir dezavantaj oluşturmuştur. Arkadaşının sözlerini duyunca öfkelenen kahramanımız bu öfkesine de bir kılıf uydurarak sebebini gizlemiştir. Bu sözlerden kahramanımızın ailesinin şehre gelmiş olduğunu çıkaran Porfiri Petroviç bu konuyla ilgili sorular sorar. Bu diyalogla beraber konu biraz dağıldıktan sonra söz, rehin bırakılan eşyalar üzerine devam eder. Porfiri Petroviç rehin bırakılan eşyalar arasında Raskolnikov'un eşyalarının da olduğunu bilmektedir. Bu gerçeği açığa vurduğunda kahramanımız şu ifadeleri kullanır:

Как это вы так заметливы?.. – неловко усмехнулся было Раскольников, особенно стараясь смотреть ему прямо в глаза; но не смог утерпеть и вдруг прибавил:– Я потому так заметил сейчас, что, вероятно, очень много было закладчиков... так что вам трудно было бы их всех помнить... А вы, напротив, так отчетливо всех их помните, и... и...

Yazarın tasvirindeki *неловко усмехнулся было Раскольников* ifadesi ironi anlamını ortaya koymaktadır. Aynı ironi ile sözlerine devam etmek isteyen kahramanımız sonraki ifadelerini tamamlamadan bu niyetinden pişman olmuş, kendine kızmıştır. Bu duyguları sözlerine duraksamalarla ve *и* bağlacını tekrar ederek ifadeyi yarım bırakarak sözü bitirmesiyle oluşan eksilteli ifadeyle yansıtmaktadır. Bahsi geçen bu ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğinin yansıtılmasına katkı sağlamaktadır. Porfiri Petroviç'in Raskolnikov'u eşyaları için dilekçe vermemiş olması sebebiyle hatırladığını açıkladıktan sonra kahramanımız hemen neden dilekçe vermediğini açıklar: *Я не совсем был здоров*. Bu sözlerinde kahramanımızın kullandığı *не совсем* ifadesi ve *здоров* kısa sıfat biçimi anlamı güçlendiren ve günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliğini yansıtan ögelerdir. Bu ögelerin kullanımıyla kahramanımızın söylemi, sağlık durumunun ciddiyetine dikkat çekmektedir. Savcının o an da solgun görüldüğü yönündeki yorumuna karşılık sarf ettiği sözlerde kahramanımızın öfkeli, aksi ve gururlu bir tavır takındığı gözlemlenmektedir: *Совсем*

не бледен... напротив, совсем здоров! Kahramanımızın söyleminin bu sözlerdeki *совсем* ifadesi ve *бледен, здоров* gibi kısa biçimde kullanılarak anlamı güçlendirilmiş sıfatlarla yükselen ifadesel seviyesi ve ünlem cümlesi kullanımı karakterimizin sinirli, aksi ve gururlu tavrını dışa vuran öğelerdir. Ayrıca yazarın tasvirinde kullanılan *зробо, злобно, злоба в нем накаплила* ifadeleri de bu durumu desteklemektedir. Arkadaşı Razumihin'in bu ifadeleri yalanlayan sözleri üzerine kahramanımızın öfkesi daha da büyümüştür: *Э, вздор! Не верьте! А впрочем, ведь вы и без того не верите! – слишком уж со зла сорвалось у Раскольникова.* Э nidası ve ünlem cümleleri bu öfkeyi ortaya koyarak bahsi geçen önceki öğelerle birlikte günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Arkadaşının hararetli bir şekilde karşılık vermeye devam etmesiyle kahramanımız da sözlerine aynı tonda devam eder: *Надоели они мне очень вчера...* Bu ifadelerinde kahramanımızın toplumla mücadelesini simgeleyen *надоели* ifadesinin tek başına güçlü bir anlamı olmasına rağmen *очень* zarfıyla güçlendirilerek kullanılması yüksek bir duygusal düzey oluşturarak kahramanımızın duygusal durumunun yoğunluğunu dışa vurmaktadır. Yazarın tasvirlerinde bu duygusal düzey *слишком уж со зла сорвалось, с нахально-вызывающей усмешкой* ifadeleriyle desteklenmektedir.

İletişimsel durumun devamında Porfiri Petroviç'in kahramanımızın bir süre önce yazmış olduğu makaleden bahsetmesi Raskolnikov'u şaşırtır. Savcının makaleyi okuduğu yayın organı kahramanımızın makaleyi gönderdiği yayın organı değildir ve tam isimle değil, baş harflerle yayınlanmıştır. Kahramanımızın şaşkınlığı sözlerine de yansımıştır:

Моя статья? В "Периодической речи"? – с удивлением спросил Раскольников, – я действительно написал, полгода назад, когда из университета вышел, по поводу одной книги, одну статью, но я снес ее тогда в газету "Еженедельная речь", а не в "Периодическую".

İlk sözlerindeki soru ifadesinin parçalanması ve devamında gözlemlenen devrik cümle düzeni kahramanımızın şaşkınlığını yansıtmaktadır. Devamında makalesi üzerinde konuşan kahramanımızın sözlerinde *состояние, продолжение, преступление, пожертвование, зарождение, подразделение, назначение* gibi *-ние* ve *-ение* sonekleriyle oluşturulmuş soyut isimlerin yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca *творить, изложить, предполагать, доблестно, существовать* gibi kitabi biçemlere ait kelimeler, *просто-запросто, чуть-чуть* gibi tekrarlar, *мушавших перешедший, выходящие* gibi yüksek biçemde karşılaşılan sıfat-fiil yapıları gibi sözün ifadesel düzeyini yükselten birçok ögeyle karşılaşılmaktadır. Kahramanımız sözlerinde bazı hassas noktaları açıklarken özenli bir dikkatle ve iyice düşünmektedir. Bu durum sözlerine kesintilerle yansımaktadır: *Я просто-запросто намекнул, что "необыкновенный" человек имеет право... то есть не официальное право, а сам имеет право разрешить своей совести перешагнуть... через иные препятствия...* Kahramanımız için makalesinde bahsettiği teorisi kendinden daha önemlidir. Bu kadar önemli bir konudan bahsederken dilin ifadesel imkanlarından sonuna kadar yararlanmaya çalışması teorisine verdiği önemi ortaya koymaktadır. Böylece günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliği Kahramanımızın sözlerinde yansıtılmaktadır. Ayrıca kahramanımız bütün bu ögelerin yanı sıra çok sık olmamakla beraber günlük konuşma biçimine ait *буквально, коль, идейку* gibi dil birimleri de kullanmaktadır. İletişimsel durumun sonlarına doğru savcının kahramanımıza, tefeci kadına yaptığı ziyarette binadaki boyacıları görüp görmediğini sorması üzerine kahramanımız o günün detaylarını hatırlamaya çalışır gibi görünür. Savcının sorduğu bu soru kahramanımız için hazırlanmış bir tuzaktır. Raskolnikov da hafızasını yoklar gibi görünerek sözü ağırdan alırken önündeki nasıl bir tuzağın bulunduğunu çözmeye çalışmaktadır:

Красильщиков? Нет, не видал... – медленно и как бы роясь в воспоминаниях отвечал Раскольников, в тот же миг напрягаясь всем существом своим и замирая от муки поскорей бы отгадать, в чем именно ловушка, и не просмотреть бы чего? – Нет, не видал, да и квартиры такой, отпертой, что-то не заметил... а вот в четвертом этаже (он уже вполне овладел ловушкой и торжествовал) – так помню, что чиновник один переезжал из квартиры... напротив Алены Ивановны... помню... это я ясно помню... солдаты диван какой-то выносили и меня к стене прижали... а красильщиков – нет, не помню, чтобы красильщики были... да и квартиры отпертой нигде, кажется, не было. Да; не было...

Bu ifadelerdeki kesintiler kahramanımızın savcının ona kurduğu tuzağı bulmaya çalışırken hafızasını yoklar gibi görünmesine yardımcı olmaktadır. *Что-то, какой-то* gibi belirsizlik bildiren ifadeler hatırlanamayan ya da önemsiz olan detayları belirtirken *не было, да не было* gibi tekrarlar kahramanımızın hafızasını tekrar tekrar kontrol ettiği ve verdiği cevaplardan emin olmaya çalıştığı görüntüsünü çizmesine yardımcı olmaktadır.

İkinci iletişimsel durum Raskolnikov'un rehin bırakılmış olan eşyalar için vermesi gereken dilekçeyi Porfiri Petroviç'e götürmesiyle başlar. Kahramanımız sözlerine başlarken çekingenliği hissedilmektedir: *Я вам принес эту бумажку... об часах-то... вот-с.* Bu sözlerde gözlemlenen duraksamalar kahramanımızın çekingenliğini ortaya koyarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Devamında Porfiri Petroviç'in devlet tarafından tahsis edilen dairesi ile ilgili sözleri kahramanımızın ruhunda öfkeye ve sözlerinde alaycı bir üsluba sebep olmuştur:

А знаете что, – спросил он вдруг, почти дерзко смотря на него и как бы ощущая от своей дерзости наслаждение, – ведь это существует, кажется, такое юридическое правило, такой прием юридический – для всех возможных следователей – сперва начать издали, с пустячков, или даже с серьезного, но только совсем постороннего, чтобы, так сказать, ободрить или, лучше сказать, развлечь допрашиваемого, усыпить его осторожность и потом вдруг, неожиданнейшим образом огорошить его в самое темя каким-нибудь самым роковым и опасным вопросом; так ли? Об этом, кажется, во всех правилах и наставлениях до сих пор свято упоминается?

Kahramanımız bu sözlerinde cevabından emin olduğu bir soru sorarak alaycı bir üslupla konuşmaktadır. *Кажется* ara sözünün kullanımıyla kahramanımız tereddüdünü vurgulamaktadır. *Так сказать, лучше сказать* ifadeleri kahramanımızın sözlerini dikkatlice seçmeye çalışmasını yansıtan öğelerdir. Ayrıca *пустяков, огорошить* gibi

günlük konuşma biçimine ait sözcüklerle *существом, допрашиваемого* gibi kitabı biçimlere ait öğelerin bir arada kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kahramanımızla savcı arasında resmi bir iletişim vardır. Günlük konuşma biçimine ait öğelerin de kullanılmakta olması kahramanımızın alaycı üslubunu desteklemektedir. Böylece günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. Sonraki sözlerinde lafı kısa kesip sonuca gelmeyi amaçlayan kahramanımız resmi konuşma tavrını yeniden takınır:

Порфирий Петрович, – начал он решительно, но с довольно сильною раздражительностью, – вы вчера изъявили желание, чтоб я пришел для каких-то допросов. (Он особенно упер на слово: допросов). Я пришел, и если вам надо что, так спрашивайте, не то, позвольте уж мне удалиться. Мне некогда, у меня дело... Мне надо быть на похоронах того самого раздавленного лошадыми чиновника, про которого вы... тоже знаете... – прибавил он, тотчас же рассердившись за это прибавление, а потому тотчас же еще более раздражившись, – мне это всё надоело-с, слышите ли, и давно уже... я отчасти от этого и болен был... одним словом, – почти вскрикнул он, почувствовав, что фраза о болезни еще более некстати, – одним словом: извольте или спрашивать меня, или отпустить, сейчас же... а если спрашивать, то не иначе как по форме-с! Иначе не дозволю; а потому, покамест прощайте, так как нам вдвоем теперь нечего делать.

Bu sözlerdeki *изъявили желание, допросов, позвольте удалиться* gibi kitabı biçimlere ait ifadeler resmiyetin dışavurumunu teşkil etmektedir. Sarf ettiği sözlerden bazılarının kahramanda uyandırdığı pişmanlık ve öfke, doğrudan, konuşma esnasında kesintilerle kendini göstermektedir. Devamında iletişim Porfiri Petroviç'in monologlarıyla ilerlemekte, kahramanımız sadece kendisine yöneltilen soruya kısa bir cevap vermektedir. Bir ara kahramanımızın benzinin solmasıyla endişelenen ve bir pencere açmayı öneren savcıya kahramanımız savcının kaygısını gidermek için gülerek ve mahcubiyetle cevap vermektedir: *О, не беспокойтесь, пожалуйста, – вскричал Раскольников и вдруг захохотал, – пожалуйста, не беспокойтесь!* Bu sözlerdeki o nidası, tekrarlar ve yazarın betimlemesinde belirtilen yüksek ses tonu kahramanımızın mahcubiyetini ortaya koyarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Ayrıca kahramanımızın kullandığı *надоело-с, по форме-с* ifadelerinde görülen *-с* kiplik parçacığı da günlük konuşma dilini yansıtan öğeler arasındadır.

Sözlerinin devamında Raskolnikov savcıya yine resmi bir konuşma tonuyla, açık bir şekilde düşüncelerini söyler:

Порфирий Петрович! – проговорил он громко и отчетливо, хотя едва стоял на дрожавших ногах, – я, наконец, вижу ясно, что вы положительно подозреваете меня в убийстве этой старухи и ее сестры Лизаветы. С своей стороны объявляю вам, что всё это мне давно уже надоело. Если находите, что имеете право меня законно преследовать, то преследуйте; арестовать, то арестуйте. Но смеяться себе в глаза и мучить себя я не позволю.

Bu sözlerdeki *положительно, подозреваете (...)* в убийстве, *объявляю* gibi kitabı biçemlere ait ifadeler resmiyet havasını oluşturmaktadır. Kahramanımız yine toplumla arasındaki mücadelenin bir simgesi olan *надоело* ifadesini kullanmaktadır. Bu sözleriyle beraber büyük bir öfkeye kapılan kahramanımız öfkesini defalarca tekrarladığı *не позволю* ünlem cümlesi ile ortaya koymaktadır. Kendini kaybedecek derecede öfkelenen kahramanımız Porfiri Petroviç'in telkinleriyle ve ikram ettiği suyla sakinleşir ve söz devam eder. Savcının, kahramanımızın cinayetin işlendiği eve giderek yerdeki kanı sorduğu gece ile ilgili anlattıkları ve kahramanımızın davranışlarını hastalığa bağladığı sözleriyle beraber kahramanımız tekrar öfkelenerek şu şekilde karşılık verir: *Это было не в бреду, это было наяву! – вскричал он, напрягая все силы своего рассудка проникнуть в игру Порфирия. – Наяву, наяву! Слышите ли?* Kahramanımızın bu sözlerinde gözlemlenen ünlem cümleleri ve tekrarlar öfkesini yansıtmaktadır. Devamında Porfiri Petroviç'in yaptığı tespitlere Raskolnikov yine öfkeyle *вы всё лжете* ünlem cümlesini tekrarlayarak cevap vermektedir. Bununla beraber *одним словом, говорите, не хочу* ve *слышите* ifadelerinin tekrarlanması da kahramanımızın savcıya karşı verdiği mücadelesindeki gerginliğini ve öfkesini yansıtmaktadır. Devamında Porfiri Petroviç bir sürprizden bahsetmektedir. Kahramanımız için bu zorlu mücadelede yeni bir bilinmeyen, gerginliğini arttırmaktan, onu aşırı derecede meraklandırmaktan başka bir şeye sebep olmamaktadır. Bu haber karşısında kahramanımızın kullandığı ifadeler soru cümlelerinden ibarettir: *Какой сюрприз? Что такое? Где? Что?* Bu soru ifadeleri kahramanımızın sadece

merakını değil aynı zamanda gerginliğini de ortaya koymaktadır. Belirtilen bu ögeler günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğinin yansıtılmasına hizmet etmektedir. Bu noktada kahramanımız resmiyetten iyice uzaklaşmıştır:

– *Лжешь ты всё! – завопил Раскольников, уже не удерживаясь, – лжешь, полишинель проклятый! – и бросился на ретировавшегося к дверям, но нисколько не струсившего Порфирия.*

– *Я всё, всё понимаю! – подскочил он к нему. – Ты лжешь и дразнишь меня, чтоб я себя выдал...*

(...)

– *Лжешь, ничего не будет! Зови людей! Ты знал, что я болен, и раздражить меня хотел, до бешенства, чтоб я себя выдал, вот твоя цель! Нет, ты фактов подавай! Я всё понял! У тебя фактов нет, у тебя одни только дрянные, ничтожные догадки, заметовские!.. Ты знал мой характер, до исступления меня довести хотел, а потом и огорошишь вдруг попами да депутатами... Ты их ждешь? а? Чего ждешь? Где? Подавай!*

Bu sözlerinde kahramanımız artık *вы* yerine *ты* hitabını kullanmaktadır. Ünlem cümleleri aynı yoğunlukta gözlemlenmeye devam etmektedir. Porfiri Petroviç'e *полишинель*⁶ *проклятый* şeklindeki aşağılayıcı hitabı üslubunun ne kadar düşük bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. Kahramanımızın bu sözlerinde yukarıda bahsedilen ögelerin yanı sıra *дрянные*, *огорошить*, *чего ждешь*, *чего хочешь* gibi günlük konuşma biçimine has sözcük ve sözcük grupları gözlemlenmektedir. Bütün bu ögeler kahramanımızın artık resmi ve göstermelik de olsa saygılı üslubunu bir kenara bıraktığını, kaba ve bayağı bir üslup takındığını göstermektedir. Bu kesitte belirtilen biçembilimsel ögeler Kahramanımızın sözlerinde yansıtılmakta olan, günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaya devam etmektedir. Bu sözlerin ardından hem kahramanımızı hem Porfiri Petroviç'i şaşırtan bir olay gerçekleşir. Cinayeti üstlenmiş olan boyacı Mikolka içeri girer ve savcının oyununu bozmuş olur. Mikolka'nın beklenmedik şekilde gelmesi ve suçu üstlendiğini onaylayan sözler sarfetmesi savcıyı şaşırtırken kahramanımızı sakinleştirir ve rahatlatır. Sakinleşen

⁶ Herkesin bildiği şeyleri bir sırrı açıklar gibi anlatan bir Fransız halk tiyatrosu karakteri.

Raskolnikov'un sözleri eski resmi havasına döner. Kahramanımız yeniden *вы* hitabıyla konuşmaktadır ve ses tonu normal düzeydedir.

Raskolnikov ile Porfiri Petroviç arasındaki son iletişimsel durum Porfiri Petroviç'in kahramanımızı odasında ziyaret etmesiyle başlar. Kahramanımız Svidrigaylov ile görüşmek üzere odasından çıkarken savcı ile karşılaşır. Porfiri Petroviç'in gelmesine şaşırmayan kahramanımız sadece sessizce ve fark edilmeden nasıl gelebildiğini düşünmektedir. İlk sözleriyle Raskolnikov savcıyı buyur eder: *Да садитесь, Порфирий Петрович, садитесь*. Bu sözlerdeki *да* kiplik parçacığı kahramanımızın daldığı düşüncelerden sıyrılıp misafirini buyur etmesi gerektiğini hatırladığı andaki telaşı ortaya koymaktadır. *Садитесь* sözcüğünün tekrarı da yine bu telaşın bir yansımasıdır. Bu ifadelerin yardımıyla günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır. Bir süre sadece Porfiri Petroviç konuşmaktadır. Açık ve net bir şekilde konuşmayı öneren savcının kahramanımızın karakteri hakkında yaptığı yorum üzerine Raskolnikov şaşkınlığını gizleyemez: *Да вы... да что же вы, теперь-то всё так говорите – пробормотал Раскольников даже не осмыслив хорошенько вопроса*. *Да* kiplik parçacığı istemsiz ve hazırlıksız olarak konuşmaya başlandığını ortaya koymaktadır. Kesinti ise kahramanımızın şaşkın ve kafası karışık halini yansıtmaktadır. Savcı monoloğuna bir süre daha devam ettikten sonra son kurduğu cümleler kahramanımız için yazarın deyiimiyle “aşırı beklenmediktir. Raskolnikov tepeden tırnağa titrediğini hissetmiştir”. *Так... кто же... убит?..* ifadelerindeki kesintiler ve yazarın betimlemesindeki *задыхающимся голосом* ifadesi kahramanımızın şaşkınlığını ortaya koymaktadır. Sorusuna, her şeyi açıklığa kavuşturmak üzere geldiğini söyleyerek cevap veren savcı karşısında kahramanımız *это не я убит* sözleriyle karşılık verir. Bu ifadedeki basitlik yazarın tasvirinde de bahsettiği korkmuş, küçük bir çocuk portresini çizmektedir. Bir sürelik sessizlikten sonra Raskolnikov'un, bütün bu konuşmaların savcının yeni bir oyunu olduğu

yönündeki söylemi, savcının aksi yöndeki açıklamaları ile devam eden konuşmada kahramanımız *коли, черточку, с какой стати* gibi günlük konuşma diline has ögeler kullanmaktadır. Bu ifadeler, kahramanımızla savcı arasında ilk zamanlardaki resmiyetin yavaş yavaş etkisini kaybettiğini göstermektedir. Savcının sözleri esnasında duraksadığı bir noktada kahramanımızın *ну да, во вторых?* şeklindeki sorusunda yer alan *ну да* ifadesi Raskolnikov'un merakını ortaya koymaktadır. Bu kesitte belirtilen biçembilimsel ögelerin kahramanımızın duygusal durumunu ortaya koyarak günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliğinin yansıtılmasına hizmet ettikleri gözlemlenmektedir. Sözün ilerleyen aşamalarında savcının bulduğunu söylediği ipucunun ne olduğunu açıklamaması üzerine sinirlenen kahramanımız şu sözleri sarf eder:

Ведь это не только смешно, это даже уж бесстыдно. Ну будь я даже виновен (чего я вовсе не говорю), ну с какой стати мне к вам являться с повинною, когда сами вы уж говорите, что я сяду к вам туда на покой?

Bu sözlerde kiplik parçacıklarından yoğun bir şekilde yararlanıldığı gözlemlenmektedir. *Ведь* kiplik parçacığı söze kahramanımızın öfkesinin karşılığı olarak duygusal bir seviye kazandırırken *уж* kiplik parçacığı kahramanımızın kullandığı *бесстыдно* sözcüğünün anlamını güçlendirmektedir. *Ну будь я даже виновен* ifadesindeki *ну* kiplik parçacığı şart anlamı ortaya koymaktadır. *Ну с какой стати* ifadesindeki *ну* kiplik parçacığı ise *с какой стати* deyişinin anlamını güçlendirmekte, merak etkisi oluşturmaktadır. Sözün devamında savcının ceza indirimi teklifine kahramanımız tepki göstermektedir: *Эх, не надо! – проговорил он, как бы уже совсем не скрываясь с Порфирием. – Не стоит! Не надо мне совсем вашей сбавки!* Bu sözlerdeki *эх* nidası ve ünlem cümleleri kahramanımızın bu teklif karşısında sivrilen gururunu yansıtmaktadır. Savcının bu konudaki ikna çabaları kahramanımızı öfkeli yapmaktadır. Kullandığı *э-эх* nidası ve *наплевать* ünlemi yazarın tasvirinde sözünü ettiği aşağılayıcı ve tiksinti dolu tepkiyi ortaya koymaktadır. Bu kesitte kiplik

parçacıkları genel olarak günlük konuşma dilinin yüksek ifadesellik özelliğini, nidalar ve ünlem cümleleri ise yüksek duygusallık özelliğini yansıtmaktadır. Savcının vermeye devam ettiği tavsiyelere kahramanımız öfkeli tepkilerle karşılık vermektedir:

Да вы-то кто такой, – вскричал он, – вы-то что за пророк? С высоты какого это спокойствия величавого вы мне премудрствующие пророчества изрекаете?

Da kiplik parçacığı kahramanımızın öfkesinden dolayı beklenmedik şekilde söze girdiğini gösterirken kullanılan retorik sorular savcının kendini büyük görmesine kahramanımızın aynı öfkeyle verdiği tepkiyi ortaya koymaktadır. Bu ögelerin yardımıyla günlük konuşma dilinin yüksek duygusallık özelliği yansıtılmaktadır.

Raskolnikov ile Porfiri Petroviç arasındaki iletişimsel durumların incelenmesi sonucu öne çıkan biçembilimsel ögeler şöyledir:

Raskolnikov'un sözlerindeki kesintiler çekingenlik, pişmanlık, öfke, düşüncelilik, şaşkınlık gibi durumların yanı sıra kahramanımızın hafızasındaki arayışının ve konuşurken sözlerini dikkatli seçme davranışının yansıması olarak gözlemlenmektedir.

Tekrarlar heyecan, öfke, mahcubiyet gibi duyguların yanı sıra geçmişteki bir olayı kahramanımızın hafızasında tekrar tekrar kontrol ederek doğrulaması durumunun dışavurumu olarak gözlemlenmektedir.

Eksilteler çekingenlik, öfke, şaşkınlık gibi duyguların ve durumların dışavurumunu sağlamak için kullanılmaktadır.

Ünlem cümleleri kahramanımızın aksi tavırlarını, sivrilen gururunu ve öfkesini yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır.

Soru cümleleri bilgi edinme niyetinin yanı sıra kahramanımızın alaycı, meraklı ve gergin hallerini yansıtmak amacıyla da kullanılmaktadır.

Devrik cümleler kahramanımızın şaşkınlığını yansıtmak için kullanılmaktadır.

Kitabi biçemlere ait dil birimleri konu gereği kullanılmalarının yanı sıra resmiyetin ve saygının bir yansıması olarak da kullanılmaktadırlar. Günlük konuşma biçimine ve düşük biçeme ait dil birimleri ise özellikle alay ve aşağılama işleviyle kullanılmakla beraber zaman içinde oluşan samimiyete de işaret etmektedirler.

Hy, же, ведь kiplik parçacıkları soru cümlelerinde kullanılarak kahramanımızın merakını yansıtmaktadırlar. *Да* kiplik parçacığı kahramanımızın söze aniden, hazırlıksız veya yüksek duygusal yoğunlukla başlamasını ortaya koymaktadır. *О* nidası mahcubiyetin *эх* nidası gurur ve tiksintinin, *э* nidası öfkenin dışavurumu olarak kullanılmıştır.

ВЫ hitabı resmiyet ve saygılı bir üslubun dışavurumuna hizmet ederken *ты* hitabı kahramanımızın öfkeli ve aşağılayıcı üslubuna hizmet etmektedir.

7. Sonuç

Rus edebiyatının altın çağı olan XIX. yüzyılın önde gelen yazarlarından Fyodor Mihayloviç Dostoyevski tüm dünyadan okurların zihinlerinde derin izler bırakmış bir yazar, gerçekçilik akımının en önemli temsilcilerinden biridir. Yazarın olgunluk döneminin ilk büyük romanı olan Suç ve Ceza halkın içinden çıkan canlı kahramanların çok çeşitli duygu ve deneyimlerini yansıtmasıyla gerçekçilik akımının uygulanmasındaki maharetini ortaya koyarak yazara dünya çapında bir ün kazandırmıştır. Dostoyevski'nin kahramanlarının bu denli canlı olmasının altında yazarın yoğun, detaylı ve başarılı tasvirleri yatmaktadır. Bununla beraber Dostoyevski'nin kahramanlarının sözlerinin doğallığı da canlı ve gerçekçi olmalarına büyük katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada sözleri ele alınan, romanın baş kahramanı Raskolnikov'un olay örgüsü boyunca iletişimde bulunduğu bütün karakterlerle olan diyaloglarında da yazarın doğal bir ifade biçimi oluşturma yeteneğini ortaya koyan ögelere sıklıkla rastlanmaktadır.

Dostoyevski, kahramanlarının sözlerinde çok geniş bir biçimsel araç yelpazesinden yararlanmaktadır. Kullanılan birçok biçimsel öge kahramanımızın içinde bulunduğu iletişimsel durumu şekillendiren etkenlere bağlı olarak çeşitli anlamlara ve işlevlere sahip olabilmektedir. Bu etkenlerden en önemlisi muhataptır. Muhatabın yaşı, eğitim seviyesi, mesleği, dahil olduğu toplum kesimi, konuşmacıyla ilişkisi gibi birçok öge sözün seyrinde büyük değişikliklere yol açabilmektedir. Örneğin kahramanımızın sözlerindeki tekrarlar Razumihin ile arasında geçen iletişimsel durumlarda korku ve isyanı yansıtırken Sofya ile arasında geçen iletişimsel durumlarda yoğunlukla ıstırabını ve ısrarlı tutumunu yansıtmaktadır. Porfiri Petroviç ile arasında geçen iletişimsel durumlarda ise, kesintiler kahramanımızın heyecanını, mahcubiyetini ve bir bilgiyi ya da anıyı hatırlama çabasını yansıtmaktadır. Raskolnikov ile Razumihin arkadaşdır.

Razumihin, arkadaşının sıkıntılı halini gördükçe ona yardım etmeye, onun sorununu öğrenmek ve çözmek için onunla iletişim kurmaya çalışmaktadır. Arkadaşının bu çabasının toplumdan kaçış halinde olan ve sıkıntısını kimseyle paylaşamayan kahramanımızın ruhunda isyana sebep olması ve tekrarların bunu yansıtması doğal bir durumdur. Kahramanımıza göre çevresindeki insanlar onu anlamamaktadırlar. Anlamaları için tekrar tekrar aynı şeyleri dile getirmesi gerekmektedir. Sofya ile arasındaki iletişimsel durumlarda çoğunlukla itiraf niteliğinde ifadeler kullanarak kendi duygu ve düşüncelerini açıklamaya çalışan Raskolnikov'un ruhundaki ıstırabı, itiraflarında ve kendi içindeki rahatsız edici duyguları, toplumla mücadelesini anlatan ifadelerinde yer alan tekrarlarla dışa vurması da yine oldukça doğal bir durumdur. Porfiri Petroviç ile Raskolnikov yeni tanışmışlardır. Porfiri Petroviç bir savcıdır. Raskolnikov rehin bırakılan eşyaları geri almak için onun yardımına ihtiyaç duymaktadır. Ona karşı göstermelik de olsa bir saygısı vardır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda kahramanımızın savcı karşısında mahcubiyet hissetmesi, heyecanlanması ya da öyle bir görüntü sergilemesi doğaldır. Sık sık konuşmacının ruhundaki yoğun duyguların yansımaları sağlayan tekrarların savcı karşısında kahramanımızın mahcubiyetini ve heyecanını yansıtmak amacıyla kullanılması ve savcının sorgulayıcı ifadeleri karşısında kahramanımızın hafızasını tekrar tekrar yoklamasını göstermek amacıyla birtakım ifadelerin tekrarlarına başvurulması da aynı derecede doğaldır. Kahramanımızın sözlerindeki ünlem cümleleri Razumihin ile arasında geçen iletişimsel durumlarda heyecanını, isyanını ve içine kapanışını yansıtırken Sofya ile arasında geçen iletişimsel durumlarda nefretini, ıstırabını, azarlayıcı ve alaycı tavrını, Porfiri Petroviç ile arasında geçen iletişimsel durumlarda ise aksi ve gururlu tutumunu yansıtmaktadır. Ünlem cümleleri de tekrarlar gibi konuşmacının ruhundaki yoğun duyguları yansıtmak için sık sık kullanılmaktadır. Kahramanımızın Razumihin'in karşısında heyecanını ya da aşırı ilgiye tepki olarak

ortaya çıkan isyanını ve içine kapanma eğilimini, Sofya'nın karşısında kendini açıklamaya çalışırken topluma karşı duyduğu nefreti ve ıstırabı, onun duygu ve düşüncelerini sorgularken ortaya çıkan alaycı ve azarlayıcı tavrını, ona karşı fikirlerini savunurken takındığı ısrarcı tavrını, Porfiri Petroviç karşısında psikolojik bir mücadele verirken takındığı aksi ve gururlu tutumu yansıtmak için ünlem cümlelerinin kullanılması etkili olduğu kadar doğal bir yöntemdir de. Soru cümleleri kahramanımızla Razumihin arasında geçen iletişimsel durumlarda imalı ve alaylı bir tavır oluşturmak için, Sofya ile arasında geçen iletişimsel durumlarda muhatabını düşünmeye sevk etme işlevi ile, Porfiri Petroviç'le arasında geçen iletişimsel durumlarda ise kahramanımızın gerginliğini yansıtmak için kullanılmaktadır. İki arkadaş arasındaki şakalaşma ve alayın, birbirini anlamaya çalışan iki insan arasında muhatabını düşünmeye sevk etme niyetinin, resmi bir görevlinin karşısında bir suçlunun gerginliğinin ve şüphesinin yansıtılması için soru cümlelerinin kullanılması doğal ve etkili bir yöntemdir.

Kahramanımızın sözlerindeki kesintiler de tekrarlar ve ünlemler gibi konuşmacının ruhundaki yoğun duyguların yansıtılması amacıyla sık sık kullanılmaktadır. Kesintiler kahramanımızın Razumihin karşısında üzüntüsünü, utancını ve ruhsal sıkıntısını, Sofya karşısında ıstırabını ve nefretini, Porfiri Petroviç karşısında ise şaşkınlığını ve pişmanlığını yansıtmaktadır. Bununla beraber Razumihin'in karşısında kahramanımızın kararsızlık ve yorgunluk gibi durumlarını ve Porfiri petroviç karşısında geçmişteki bir olayı hatırlama çabasını ve sözlerini dikkatle seçme eğilimini de yansıtmaktadır.

Hitap şekli ve değişimi de kahramanımızın farklı iletişimsel durumlarda farklı tavırlarını yansıtan bir ögedir. İkinci tekil şahıs yapılarının hitaplar başta olmak üzere söz boyunca kullanılması Razumihin ve Sofya karşısında kahramanımızın samimiyetini yansıtırken Porfiri Petroviç karşısında ise öfkeli ve aşağılayıcı tutumunu ortaya

koymaktadır. Aynı şekilde ikinci çoğul şahıs yapılarının kullanımı kahramanımızın Razumihin karşısındaki alaycı tavrını yansıtırken Sofya ve Profiri Petroviç karşısındaki resmi, ölçülü ve saygılı tutumunu gözler önüne sermektedir.

Bahsi geçen bütün ögelerle ilgili ortaya konan tespitler üç iletişimsel durum arasındaki farklılıklardır. Bunun dışında iki veya üç muhatap karşısında ortak işlev ve amaçlarla aynı ögelerin kullanıldığı durumlar da söz konusudur. Örneğin ünlem cümleleri her üç muhatap karşısında da kahramanımızın öfkesini yansıtmak için kullanılmaktadır. Ya da kesintiler her üç muhatap karşısında da kahramanımızın düşünceli halini ortaya koyabilmektedir.

Raskolnikov'un konuşmasındaki biçembilimsel öneme sahip ögeler arasında sözcükbilimsel ögeler önemli bir yer tutmaktadır. Kahramanımızın kullandığı günlük konuşma dağarcığına ve sıradan konuşma dağarcığına ait *дрянь, вздор, бред* gibi ögeler muhatabıyla arasındaki ilişkiye bağlı olarak samimiyet ve alay gibi çeşitli etkileri oluşturmaktadır. Kitabı biçemlere ve yüksek dile ait *факт, намерение, в надежде, творить, изложить, существовать* gibi kelime ve yapılar ise yine kahramanımızın muhatabıyla arasındaki ilişkiye ve konuya bağlı olarak konuşulan konunun gerektirdiği eğitim düzeyi ve konuşmacılar arasındaki resmiyet gibi ögeleri yansıtmaktadır.

Raskolnikov'un konuşmasında gözlemlenen serbest söz dizimi, eksiltili ve kesintili cümle yapılarının kullanımı günlük konuşma dilinin yansıtılmasında önemli yer tutan ögeler arasındadır. Bilhassa yüksek duygusallık, yüksek değersellik, hazırlıksızlık gibi günlük konuşma biçeminin karakteristik özelliklerinin yansıtılması noktasında sözdizimsel ögelerin katkısı büyüktür.

Yazarın Raskolnikov'un sözlerinde kullandığı bir diğer önemli biçembilimsel araç türü de kiplik parçacıklarıdır. Kiplik parçacıkları genel bir açıklama ile söylemin duygusal ve ifadesel düzeyini yükseltme işlevini yerine getirmektedirler. Bu işlevleriyle

günlük konuşma biçeminde yüksek duygusallık ve yüksek ifadesellik özellikleri açısından vazgeçilmez bir parçası olan kiplik parçacıkları Dostoyevski tarafından sık ve etkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Kahramanımızın konuşmasında gözlemlenen dilsel öğelerin yanı sıra vücut dili, yüz ifadesi, ses tonu gibi dil dışı öğeleri yansıtan tasvirler, günlük konuşma biçiminin doğal bir şekilde yansıtılmasına yardımcı olan önemli öğeler arasında yer almaktadır. Yazar, kahramanımızın hemen her sözüne iliştiirdiği *пробормотал, говорил, вскрикнул, произнес, сказал* gibi çeşitli fiiller ve *отрывисто, раздражительно, тихо, задумчиво* gibi zarflarla ses tonu ve konuşma hızı gibi öğeleri belirgin bir şekilde okura gösterirken, Raskolnikov'un vücut dilini ve konuşurken sergilediği diğer davranışları anlatan *сел, облокотился на стол, подпер рукой голову и угрюмо уставился в сторону, приготовившись слушать* örneğindeki gibi ifadelerle de biçembilimsel öneme sahip diğer dil dışı öğeleri ortaya koymaktadır.

İncelemede elde edilen bulgular arasında yer alan biçembilimsel öğeler genel bir açıklama ile günlük konuşma biçiminin yüksek duygusallık, yüksek ifadesellik, hazırlıksızlık gibi özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bununla beraber iletişimsel durumun şartlarına göre bu biçembilimsel öğelerin yansıttıkları olgular daha detaylı olarak da belirlenebilmektedir. Genel olarak yüksek duygusallığın bir yansıması olan ünlem cümleleri, farklı iletişimsel durumlarda kahramanımızın üzgünlüğü, öfkesi, pişmanlığı gibi farklı duyguların yansıtılması amacıyla kullanılabilir. Kısa ve tek kelimelik cümleler lakonizm ve eksilti amacıyla kullanılarak günlük konuşma biçiminin ekonomi ilkesini yansıtmakla beraber konuşmacının iletişime geçme konusundaki isteksizliğini, konuşmayı olabildiğince hızlı bir şekilde bitirme veya sözlerini olabildiğince hızlı bir biçimde söyleme niyetini de yansıtabilmektedir.

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin günümüzde üzerinde hala bilimsel çalışmalar yapılmaya devam eden romanı Suç ve Ceza'nın başkahramanı Raskolnikov'un sözleri üzerinde yürütölmüş olan bu biçembilimsel incelemenin ve buna benzer çalışmaların, Rus dilinin ve edebi birikiminin daha iyi anlaşılması, öğretilmesi ve kullanılması için büyük fayda sağlayacağını düşünmekteyiz. Ayrıca bu incelemenin Rus dilinin tarihsel gelişimi içinde işlevsel biçemlerin ve bilhassa günlük konuşma biçeminin özelliklerinin belirlenmesi açısından bir örnek teşkil etmesini ve Rus dilinin kullanıldığı farklı alanlarda fayda sağlayacak sonuçlar elde edilmesine yönelik verimli bir kaynak olmasını ümit ediyoruz. Benzeri biçembilimsel incelemeler çoğaldıkça çalışmaların daha derinlemesine yürütölebileceğı ve daha detaylı ve sistemli sonuçlar verebileceğı kanaatindeyiz.

Kaynakça

Alias, A. B. (2016). Wilhelm Von Humboldt: A Critical Review On His Philosophy of Language, Theory and Practice of Education. *Journal of Creative Writing*.

Aristotle. (1920). *On the Art of Poetry*. (I. Bywater, Çev.) Londra: Oxford University Press.

Aristotle. (1991). *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. (G. A. Kennedy, Çev.) New York: Oxford University Press.

Bahtin, M. M. (1996). Problema rečevih janrov. *Sobraniye sočineniy* (Cilt 5, s. 159-206). Moskva: Russkie slovari.

Bally, C. (2001). *Frantsuzkaya Stilistika*. (K. A. DOLİNİNA, Çev.) Moskva: USSR.

Bolotnova, N. S. (2014). Kommunikativnaya stilistika teksta: sootnoşeniye ponyatiy idiosstil' i lingvokul'turny tipaj. *Vestnik TGPU*, 27-31.

Bot, I. (2016). The founding fathers of Stylistics, a double portrait: Leo Spitzer and Dumitru Caracostea. *Romanica Cracoviensia*, 16(3), 169-177.

Cicero. (1871). *Oratory and Orators*. (J. S. Watson, Çev.) Londra: W. Cloves and Sons.

Çalışkan, A. (2015, Şubat). Üslûp ve Üslûpbilim Üzerine-2: Üslûp ve Üslûpbilimin Tarihçesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 27-80.

Dalkılıç, L. Ç. (2015, 12). Rus Dilbiliminde Bilim Dalı Olarak Stilistiğin Gelişimi. *Turkish Studies*, s. 233-250.

De Courtenay, J. B. (2010). *Yazıkovedeniye i yazık*. Moskva: LKİ.

De Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.

Demir, İ. (2015). *Belâğat Literatürünün Tarihi Seyri*. Erzurum.

Desyayeva, N. D., & Arefyeva, C. A. (2008). *Stilistika sovremennogo russkogo yazıka*. Moskva: Akademiya.

Dostoyevski, F. M. (1988-1996). *Sobraniye soçineniy v 15 tomah* (Cilt 15). Leningrad: "Nauka" Leningradskoye otdeleniye.

Dostoyevski, F. M. (2011). *Prestupleniye i nakazaniye*. Sankt Peterburg: Azbuka.

Durmuş, İ. (2003). *MEÂNÎ*. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/meani#1> adresinden alındı

Golub, İ. B. (2010). *Stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Ayris press.

Gorşkov, A. İ. (2006). *Russkaya stilistika: stilistika teksta i funktsional'naya stilistika*. Moskva: AST: Astrel'.

Güceyüz, İ. (2015). *Belâğat Literatürünün Târihi Seyri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Jacobson, R. (1985). *İzbranniye raboti*. Moskva: Progress.

Karamzin, N. M. (1964). *İzbranniye soçineniya v dvuh tomah*. Moskva - Leningrad: Hudojestvennaya literatura.

Kılıç, S. (2005). Türkiye'de İlk Stilistik Çalışmaları: LEO SPİTZER ve İzleyicileri. *Varlık*, 84-89.

Kılıç, Y. T. (2009). Wilhelm von Humboldt'ta Ulusal Kimlik ve Dil Sorunsalı: Yabancılığın İçinden Bütün'e Ulaşma Çabası. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1(21), 41-57.

Kırkız, M. (2016). Araplarda İlk Belağat Kıvılcımları. *Asos Congress Bildiri Kitabı* (s. 1891-1902). Elazığ: Asos Congress.

Kojina, M. N. (1983). *Stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Prosveşeniye.

Kojina, M. N., Duskayeva, L. R., & Salimovski, V. A. (2011). *Stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Flinta.

Komarova, A. İ. (2015). *Funktsional'naya stilistika: Nauçnaya reç'*. Moskva: LKİ.

Konişev, E. M. (2011). Paradoksı prosvetitel'skoy filosofii v romane Dostoyevskogo "Prestupleniye i nakazaniye". *Uçeniye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta*, 128-133.

Krisin, L. P. (2004). *Russkoye slovo, svoyo i çujoye*. Moskva: Yazıki slavyanskoy kul'turı.

Lomonosov, M. V. (1952). *Polnoe sobranie soçineniy*. Leningrad: Akademiya nauk SSSR.

Lomonosov, M. V. (1986). *İzbrannıye proizvedeniya*. Leningrad: Sovetskiy pisatel'.

Lopatin, V. V., & Lopatina, L. E. (2001). *Russkiy tolkoviy slovar'*. İstanbul: Multilingual.

Meşerski, N. A. (1981). *İstoriya russkogo literaturnogo yazıka // Stilistiçeskie sistemi russkogo literaturnogo yazıka na rubeje XVII i XIX vv.* Leningrad: LGU.

Odintsov, V. V. (1980). *Stilistika teksta*. Moskva: Nauka.

Pisarev, D. İ. (1868). Borba za jizn'. *Delo*.
<https://www.magister.msk.ru/library/dostoevs/pisard02.htm> adresinden alındı

Pleşenko, T. P., Fedotova, N. V., & Çeçet, R. G. (1999). *Stilistika i kul'tura reçi*. Minsk: HTOOO "Tetrasistems".

Potebnya, A. A. (1989). Mıslı i yazık. *Slovo i mif* (s. 17-200). Moskva: İzdatelstvo Pravda.

Quintilianus, M. F. (1920). *The Institutio Oratoria of Quintilian*. (H. E. BUTLER, Çev.) Londra: William Heinemann.

Rozental, D. E. (1974). *Praktičeskaya stilistika russkogo yazıka*. Moskva: Vısşaya Şkola.

Rujitski, İ. V. (2015). *Yazıkovaya liçnost' F. M. Dostoyevskogo: Leksikografiçeskoye predstavleniye*. Moskva.

Rut, M. E. (1999). Russkiy literaturniy yazık: ot XVIII veka k XX : razmışleniya po povodu znamenatel'nıh dat. *İzvestiya ural'skogo gosudarstvennogo universiteta*, 70-76.

Saraskina, L. (2011). *Dostoyevskiy*. Moskva: Molodaya Gvardiya.

Sdobnikov, V. V. (2019). *Perevod i kommunikativnaya situatsiya*. Moskva: Flinta: Nauka.

Serebryakova, A. Y. (2009). O komponentah kommunikativnoy situatsii. *Vestnik Yujno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta*, 30-32.

Sıromyatnikov, O. İ. (2012). Raskolnikov i gamlet - duhovniye paralleli i perekryostki. *Vestnik Nijegorodskogo universiteta im. N. İ. Lobaçevskogo*, 330-337.

Spitzer, L. (1948). *Linguistics and Literary History: Essays in Stylistics*. New Jersey: Princeton University Press.

Şerba, A. V. (1974). O troyakom aspekte yazıkovıh yavleniy i ob eksperimente v yazıkoznanii. A. V. ŞERBA, *Yazıkovaya sistema i reçevaya deyatelnost'* (s. 24-39). Leningrad: İzdatel'stvo nauka.

Tutaş, N. (2006, Aralık). Yazınsal Metinlerde Biçembilimsel İnceleme. *Littera*, s. 169-180.

Vinogradov, V. V. (1955). İtogi obsujdeniya voprosov stilistiki. *Voprosı yazıkoznaniya*, 60-87.

Vinogradov, V. V. (1959). *O yazıke hudojestvennoy literaturı*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo hudojestvennoy literaturı.

Vinogradov, V. V. (1963). *Stilistika, teoriya poetičeskoy reči, poetika*. Moskova: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Vinokur, G. O. (1959). *İzbranniye raboti po russkomu yazıku*. Moskva: Gosudarstvennoe učeбно-pedagogičeskoe izdatel'stvo.

Vinokur, T. G. (2010). *Stilistika kak ona yest': İzbranniye raboti*. Moskva: LKİ.

Yevgenyeva, A. P., & Razumnikova, G. A. (ed.). (1999). *Slovar' russkogo yazıka: v 4 tomah*. Moskva: Russkiy yazık.

Özet

XX. yüzyılda dilbilimde yükselişe geçen işlevsel bakış açısıyla beraber önemi gittikçe artan biçembilim, dilin farklı alanlarda kullanımına dair sistemli bir teori oluşturulmasında ve bu temel üzerinde bir dil kültürü şekillendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Çalışmamızda da Rus dilinin işlevsel biçem gruplarından günlük konuşma biçeminin dil kullanımı açısından diğer biçemlerden farklılık gösterdiği noktalar ve kendine has özellikleri üzerine belirlemeler yapmak amaçlanmaktadır. İnceleme materyali olarak günlük konuşma dilinin en iyi yansıtıldığı yazınsal ürünlerden olan edebi eserler, bilhassa da romanlar arasından, XIX. yüzyıl Rus edebiyatının büyük yazarlarından olan Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı eseri seçilmiştir. Başkahraman Raskolnikov'un sözlerinden biçembilimsel değere sahip olan dil birimleri belirlenerek ilgili durumdaki işlevleri, günlük konuşma biçeminin iletişimde ne şekilde ortaya çıktığı ve kullanım özellikleri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Biçem, Biçembilim, İşlevsel biçembilim, Günlük konuşma biçemi, 19. yüzyıl Rus Edebiyatı, Rus Dili, Suç ve Ceza*

Abstract

Stylistics has become more and more important with the functional point of view in the linguistics, which has been rising in the 20th century, and takes part in building a theory about the use of the language in different areas. And in our work it is aimed to point out the characteristics of the everyday speech in Russian language and its differences from other functional styles. Among the literary texts, especially novels, *Crime and Punishment* by Fyodor Mikhailovich Dostoyevsky, who is one of the greatest writers in 19th century Russian Literature, had been chosen as research material. Speech of Raskolnikov, the protagonist of the story, had been analyzed and stylistically important units of language, their functions in the related situations and their contribution in reflecting everyday speech are explained.

Keywords: *Style, Stylistics, Functional Stylistics, Colloquial style, 19. Century Russian literature, Russian language, stylistics, Crime and Punishment*